

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Fazekas Gábor

Pécs, 2024

**Pécsi Tudományegyetem
Közgazdaságtudományi Kar
Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskola**

**A kínai működőtőke-beáramlás az Európai Unió
posztoszocialista tagállamaiban**

DOKTORI ÉRTEKEZÉS

Készítette: Fazekas Gábor

Témavezetők:

**Dr. Gál Zoltán CSc.
Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont,
tudományos főmunkatárs, egyetemi tanár**

**Dr. habil Katona Klára PhD.
Pázmány Péter Katolikus Egyetem, egyetemi docens**

Pécs, 2024

Tartalomjegyzék

Absztrakt	5
1. Bevezetés	6
1.1 Téma aktualitása, jelentősége	6
1.2 A kutatás tárgya és célja	10
1.3 Kutatási kérdések	12
2. A kínai működőtőke-befektetések sajátosságai	13
2.1 A külföldi működőtőke-befektetések elméleti háttere	13
2.2 Eklektikus elmélet	17
2.3 A kínai működőtőke-befektetések elméleti sajátosságai	20
2.3.1 Makroökonómiai megközelítés	21
2.3.2 Mikroökonómiai megközelítés	24
2.4 A kínai működőtőke-befektetések történelmi szakaszai	27
2.5 Az ötéves tervek	31
2.6 A kínai működőtőke-befektetések és a poszt szocialista országok viszonya	32
2.7 Adósságcsapda diplomácia: mítosz, vagy valóság?	36
3. A kínai működőtőkét befolyásoló tényezők az Európai Unióban	39
3.1 Piacméret	40
3.2 Termelékenység	43
3.3 Infrastruktúra	44
3.4 Külkereskedelem	47
3.5 Adózás	49
3.6 Innováció	52
3.7 Humántőke	55
4. A kínai tőkebefektetéseket befolyásoló makrogazdasági mutatók vizsgálata az Európai Unió poszt szocialista tagállamaiban	58
4.1 Módszertan	58
4.2 Adatproblémák	60
4.3 Kétféle változós lineáris regressziószámítás	62
4.3.1 Piacméret	63
4.3.2 Termelékenység	70
4.3.3 Infrastruktúra	78
4.3.4 Külkereskedelem	86
4.3.5 Adózás	95
4.3.6 Innováció	106
4.3.7 Humántőke	117
4.4 Granger-okság	130
4.5 Regressziós egyenlet	136
5. A disszertáció eredményei és megállapításai	145
5.1 A kutatási kérdések megválaszolása	147
5.2 A kutatás újszerűségének bemutatása	148
5.3 A kutatás lehetséges irányai, továbbfejlődési lehetőségek	150
5.4 Szakpolitikai ajánlások	152
5.5 Összegzés	154

Köszönetnyilvánítás.....	156
Irodalomjegyzék	157
Melléletek.....	176

Táblázatok jegyzéke

1. táblázat: A külföldi működőtőke-befektetések elméleti háttere.....	15
2. táblázat: A kínai befektetési motivációk a különböző célszágokban.....	20
3. táblázat: A kutatás szempontrendszere.....	40
4. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye a piacméret és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019.....	64
5. táblázat: A nominális GDP növekedése (%), 2001–2019.....	69
6. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye a termelékenység és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019.....	72
7. táblázat: Munka termelékenysége foglalkoztatottként (2010=100%), 2001–2019.....	76
8. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye az infrastruktúra és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019.....	79
9. táblázat: Szolgáltatott villamosenergia (milliárd kWh), 2001–2019.....	84
10. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye a kereskedelem és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019.....	89
11. táblázat: Az export a GDP arányában (%), 2001–2019.....	91
12. táblázat: Az import a GDP arányában (%), 2001–2019.....	93
13. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye az adózás és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019.....	97
14. táblázat: A társasági adókulcs alakulása (%), 2003-2019.....	101
15. táblázat: A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher az összes adóbevétel arányában (%), 2001–2019.....	104
16. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye az innováció és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019.....	109
17. táblázat: GDP arányos K+F ráfordítás (%), 2001–2019.....	111
18. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye a humántőke és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019.....	119
19. táblázat: Középfokú végzettségűek a népesség arányában (%), 2002–2019.....	124
20. táblázat: Granger-okság teszt eredményei, 2001–2019.....	132
21. táblázat: Az egyes változók VIF értékei.....	138
22. táblázat: Az egyes változók p-értékei.....	139
23. táblázat: Panelelemzés.....	140

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A kínai befektetések alakulása a világban, 2012-2021	8
2. ábra: A kínai befektetések alakulása Európában, 2000-2021	9
3. ábra: A tőkeszegénység ördögi köre.....	11
4. ábra: A kínai működőtőke állomány a GDP (PPP) viszonylatában a KKE régióban, 2003-2019	65
5. ábra: Az egy főre jutó GDP (dollár, PPP), 2001-2019	67
6. ábra: Az ULC mutató alakulása (2010=100%), 2001-2019	73
7. ábra: Egy munkóra alatt megtermelt gazdasági érték (dollár, PPP), 2019.....	74
8. ábra: Autópályák hossza (százezer lakosra jutó km), 2019	80
9. ábra: Vasútvonalak hossza (km), 2001-2019.....	81
10. ábra: Az áfa mértéke (%), 2019.....	98
11. ábra: Az általános forgalmi adó a központi költségvetés összes adóbevételéhez viszonyítva (%), 2001-2019.....	99
12. ábra: A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher a GDP arányában (%), 2019	102
13. ábra: Kutatók száma az összes foglalkoztatottra vetítve (%), 2019	113
14. ábra: Európai Szabadalmi Hivatalhoz benyújtott szabadalmi bejelentések száma, 2018.	114
15. ábra: Védjegybejelentések száma, 2018	115
16. ábra: GDP arányos oktatási közkiadások (%), 2001-2019	121
17. ábra: Várhatóan eltöltött iskolai évek száma, 2019.....	122
18. ábra: Felsőfokú hallgatók a népesség arányában (%), 2003-2019	126
19. ábra: Felsőfokú végzettségűek a népesség arányában (%), 2002-2019.....	127
20. ábra: Idegennyelv-ismeret tanulóként, 2018.....	129
21. ábra: Normális eloszlás vizsgálata hisztogrammal.....	142

Absztrakt

Készítette: Fazekas Gábor

Témavezetők: Dr. Gál Zoltán CSc. és Dr. habil Katona Klára PhD.

Az értekezés tárgya az Európai Unió posztoszocialista államaiban realizálódó kínai befektetések vizsgálata. Az alapvető célként fogalmazódott meg a beruházók motivációinak feltárása, mely a kínai beruházások és a kelet-közép-európai régióban meglévő makrogazdasági mutatók összefüggéseinek megértésével volt lehetséges. Az elmúlt években a kérdés aktuálissá vált, köszönhetően Kína erőteljes fejlődésének, az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezésnek és a kelet-közép-európai országok külföldi tőke iránt meglévő igényének. Bár a tudományos világ egyre inkább elkezdett érdeklődni a téma iránt, az értekezés egyik újszerűségének számít a kínai tőke statisztikai módszerekkel történő elemzése, mely korábban a szakirodalomban nem volt jellemző.

Megállapításra került, hogy főként a piacméret magyarázza a kínai beruházásokat, mely nemcsak a régió, hanem az Európai Unió piacainak is köszönhető. Az Egy Övezet, Egy Úttal kapcsolatos tervekkel szoros összefüggésben lévő autópályák hossza szintén befolyásolta a kínai tőkebefektetők döntéseit. Az innovációs tevékenység az ötéves tervekben megfogalmazott hozzáadott értékkel szembeni elvárás alapja, ugyanakkor a posztoszocialista régió nem volt képes megfelelni a modern tőkebefektetési követelményeknek és ez hosszú távon kockázatot rejt magában. A kelet-közép-európai régió korántsem bizonyult egységesnek abban a tekintetben, hogy nincs egy olyan mutató sem, mely minden egyes országban egyaránt vonzerőt jelentene a kínaiak számára.

A vizsgálat gyakorlati haszna abban rejlik, hogy a kínai befektetők számára releváns faktorok tudatos fejlesztése járulhat hozzá a tőkevonzó képesség növeléséhez. Az értekezésnek a pusztán számadatok elemzésén túlmenően célja egyes ajánlások és kutatási irányvonalak megfogalmazása, mely adott esetben hasznosnak bizonyulhatnak a befektetésösztönzés iránt érdeklődő szakemberek számára.

Tárgyszavak: Kína, Kelet-Közép-Európa, működőtőke-állomány, kétváltozós lineáris regresszió, Granger-okság, regressziós egyenlet, makrogazdasági mutató, tőkevonzó képesség

1. Bevezetés

1.1 Téma aktualitása, jelentősége

Kína jelentősége a világgazdaságban megkérdőjelezhetetlen. Alig 50 éve nem sokan számítottak volna ekkora fordulatra, mivel ekkor Kínát még egy fejletlen mezőgazdasági országnak tartották (Morck–Yeung–Zhao, 2008). Az 1979-ben elindított reformok óta az ázsiai ország hosszú évtizedekig a világ egyik leggyorsabban növekvő gazdaságának számított (Liu–Burridge–Sinclair, 2002) és még számít a mai napig is, annak ellenére, hogy a lendület kissé megtorpanni látszik. Mindenesetre az elmúlt évtizedek töretlen fejlődése következtében ma már az USA után a világ második legnagyobb gazdaságának számít (UNCTAD, 2022). Szinte nap, mint nap hallunk a kínai csodáról, mely gyakorlatilag az ország mélyszegénységből technológiai óriássá válását jelenti. Mindig is kérdés volt azonban az, hogy a gazdaság meredeken felfelé ívelő pályája meddig tartható fenn és mikor mutatkoznak meg a korlátai. A még mindig irigylésre méltó növekedés manapság megtorpanni látszik, így egyre inkább előtérbe kerülnek a jelenség árnyoldalai is.

Valójában az elmúlt évtizedekben is már egy sor kedvező feltételnek kellett bekövetkeznie ahhoz, hogy a gyors expanzió megvalósulhasson, azonban ezek a feltételek mostanra egyre kevésbé állnak fenn¹ (Gyuris, 2017). Lankadóban van a kedvező gazdasági környezet, mely kihat az exportképességre is. Az eddig kimeríthetetlennek hitt munkaerő apadozik, ráadásul a bérek rohamosan emelkednek. Mindezeket túl a regionális egyenlőtlenségek, környezeti károk és a jelentős megtérüléssel kecsegtető beruházások szűkössége is csak fokozzák a problémát. Ettől függetlenül a gazdasági növekedés még mindig irigylésre méltó és bárhogyan alakul a jövő, az már most biztosra vehető, hogy a lehetséges kimenetel a Föld szinte összes országára hatással lesz. A számok nyelvére lefordítva lényegében ez annyit jelent, hogy minden egy százalékos kínai gazdasági növekedés 0,1 százalékos pozitív változást idéz elő a világgazdaságban (Ferdous–Akter, 2019).

Világhatalmi státuszukból kifolyólag a kínai-amerikai kapcsolatok folyamatosan előtérben vannak, ugyanakkor az EU-Kína relációról már kevesebb szó esik, annak ellenére, hogy az Európai Unió Kína legfontosabb kereskedelmi partnerének számít és a diplomáciai

¹ belső gazdasági reformok következtetés véghezvitele, kedvező világgazdasági helyzet, szerencsés időben történt világszerte nyitás, jól működő kelet- és délkelet-ázsiai modell, globális kínai diaszóra tőkeereje, természeti erőforrások megléte, munkaerő-többlet, születésszabályozás, rendkívül alacsony életszínvonalról történő elmozdulás

kapcsolatok már több mint 40 éves múltra tekintenek vissza. Az EU és Kína között látszólag gördülékeny az együttműködés, mivel a kínai befektetések és a kereskedelem folyamatos növekedést produkálnak. Kizárólag a gazdasági kérdéseket tekintve tehát gyümölcsöző kapcsolatról beszélhetünk, azonban az Európai Unió számos egyéb problémát is felró az ázsiai országnak², melyek esetében a mai napig nem jutnak közös álláspontra a felek.

A kínai gazdasági modell sajátos jegyeket visel magán. Az ország alapvetően kommunistának vallja magát, ugyanakkor a gazdasági folyamatok a kapitalizmus játékszabályai szerint zajlanak. A politikai berendezkedésből adódóan Kína külföldi tőkebefektetései a ma általánosan elfogadott, alapvetően a nyugati világ által kidolgozott elméleti keretek határait feszegetik többek között azért, mert a tőkekihelyezések a klasszikus profitszerzés mellett különböző állami érdekeket is hivatottak szolgálni. Bár a későbbiekben történik rá utalás, de egy új elméleti keret kidolgozása jelentősen meghaladná a dolgozat kereteit. Mindenesetre Kína különösen jó teszt példány az FDI elméletek tanulmányozására, hiszen ritkaságnak számít, hogy ennyi speciális feltétel egy országban egyszerre álljon fenn (Buckley et al., 2007).

Bár az elmúlt évtizedben nőtt a témával foglalkozó kutatások száma, a nemzetközi szakirodalmat böngészve a téma még mindig alulreprezentáltnak mondható Kína világgazdaságban betöltött szerepéhez képest. Ennek okai sokrétűek lehetnek, de az bizonyos, hogy ma Kínát inkább még tőkeimportáló és nem exportáló országnak tartja a szakemberek többsége. Befektetési szempontból Kína és a KKE kapcsolata sem számított annyira jelentősnek, hogy nagymértékű kutatási forrásokat allokáljanak a téma kutatására. Ettől függetlenül az utóbbi néhány évben itt is megszorodtak az EU poszt-szocialista államaiba irányuló befektetések feltérképezését elvégző írások száma, melyek főként az újkori Selyemút robbanásszerű fejlesztésével kapcsolatosak. A tudományos kutatások hiánya azonban különösen érződik a matematikai-statisztikai modellek területén és a téma iránt érdeklődők elsősorban leíró statisztikákkal találkozhatnak. Öröndetes látni a szakma egyre élénkebb érdeklődését a téma iránt, azonban fennáll a veszélye annak, hogy a hagyományos módszerek alkalmazását preferáló irodalmak nem lesznek képesek teljeskörűen feltárni a térségben meglévő kínai befektetések mozgatórugóit.

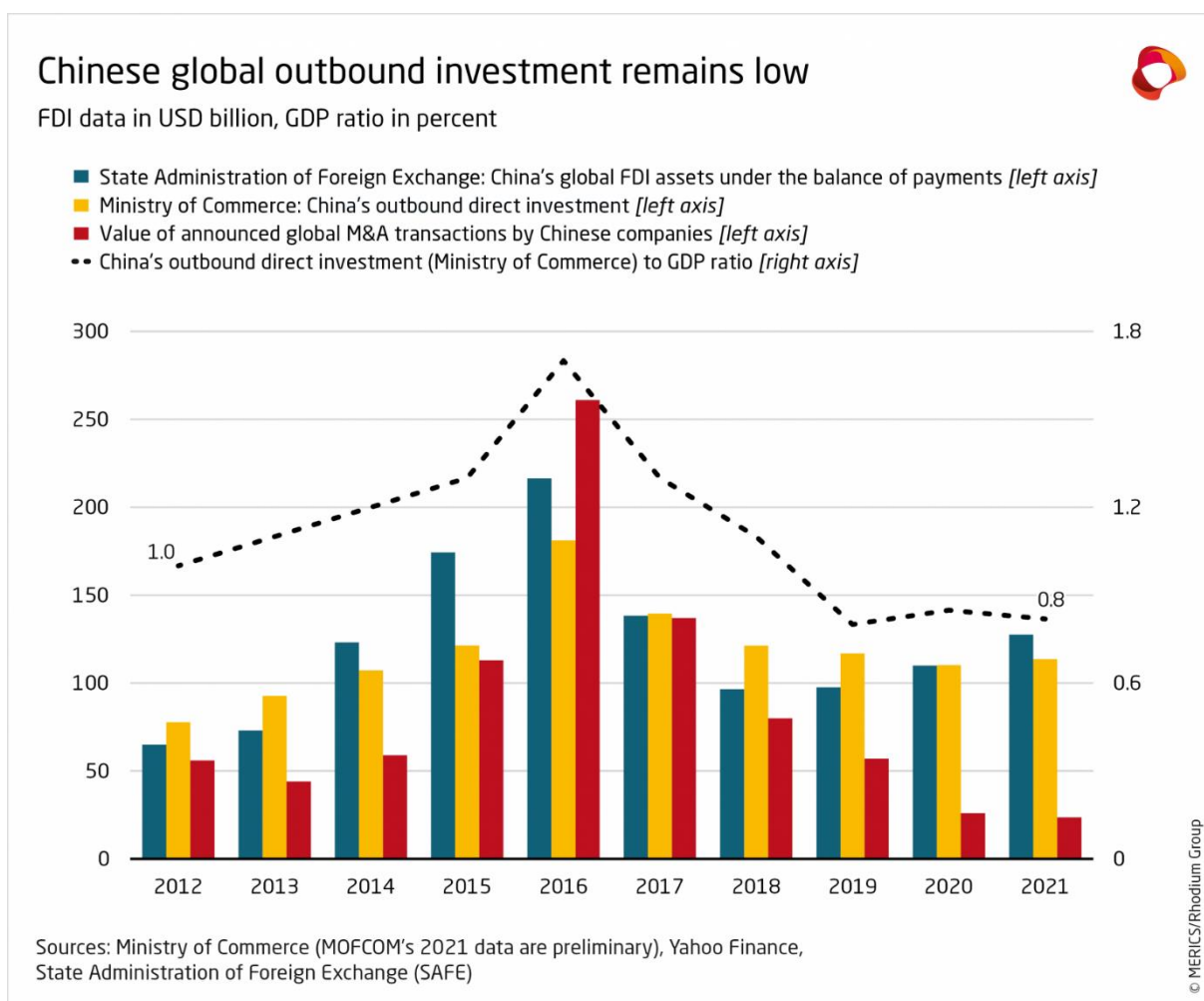
A hagyományosan jelentős tőkeexportőrként aposztrofált országok (Japán, USA, Európai Unió) külföldi aktivitásával összevetve a kínai tőke kivitel erőteljes előrelépést mutatott, melynek eredményeként ma már a három legaktívabb tőkeexportőr között tartják számon³

² Kalózkodás, emberi jogok, környezetszennyezés, kínai piacon való érvényesülés nehézségei stb.

³ UNCTAD: World Investment Report (17. old.)

(UNCTAD, 2023). Kína külföldi beruházásainak mértékét látva megállapítható, hogy felnőtt az ország gazdasági erejéhez és könnyen elképzelhető, hogy ez a tendencia az elkövetkezendő években még tovább erősödik majd, függetlenül attól, hogy a külföldi befektetések GDP-hez mért aránya 2016 óta stagnál (Kratz et al., 2022). A COVID után a kínai befektetések 2021-ben megtorpantak, miközben a többi ország erőteljes investíciókba kezdett. Az elemzők szerint az okok a külföldi beruházások szigorúbb ellenőrzése és a zéró COVID politikához volt köthető, mely hátráltatta az utazásokat és így az üzletkötéseket.

1. ábra: A kínai befektetések alakulása a világban, 2012-2021

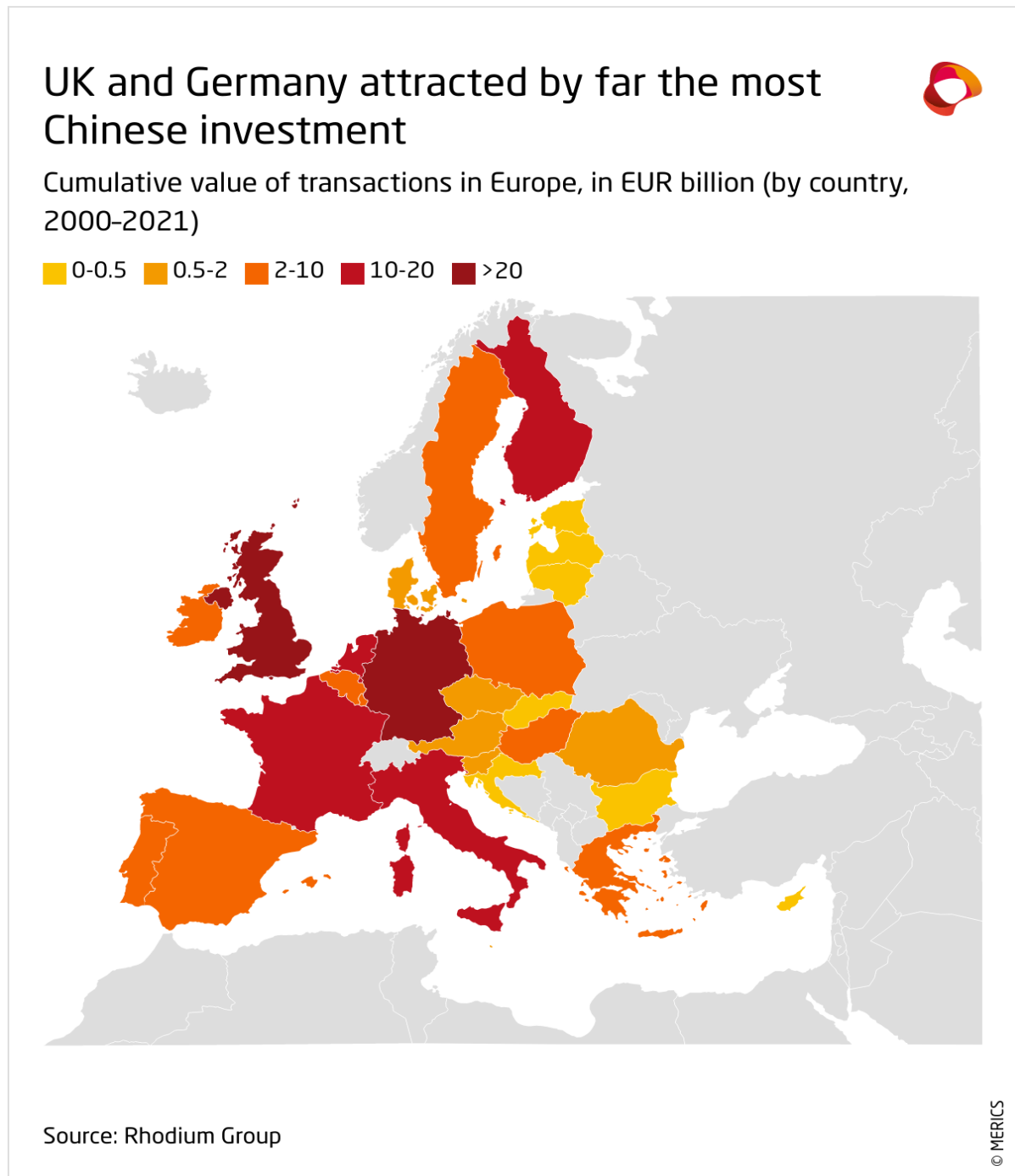

Forrás: Kratz et al. (MERICS/Rhodium Group), 2022

A Kínában rejlő lehetőségeket sok állam felismerte, ebből következően a régióban több ország is kecsesgető lehetőségként tekint a kínai tőkére, annak ellenére, hogy ezeket a tranzakciókat számtalan kritika – nagy részben az EU részéről – övezi. Ettől függetlenül

Európában az Egyesült Királyság és Németország vonzotta a legtöbb kínai tőkét 2000 és 2021 között, míg a KKE régióban Lengyelország és Magyarország járt az élen. Kritikák ide, vagy oda, a 2. ábrán világosan kirajzolódik, hogy Kína az elmúlt 20 évben a posztszocialista térség helyett a nyugati régiót preferálta.

2. ábra: A kínai befektetések alakulása Európában, 2000-2021

Forrás: Kratz et al. (MERICS/Rhodium Group), 2022

A megfelelő mennyiségű működőtőke és annak ésszerű felhasználása lehetővé teszi többek között a gazdasági növekedést, a kereskedelemfejlesztést, a technológiatranszfert, a munkahelyteremtést, a versenyképesség kialakítását, valamint a vállalkozásfejlesztést (OECD, 2002). A térség országai kis és nyitott gazdasággal rendelkeznek, ezért a politikai döntéshozók a rendszerváltás óta nagy jelentőséget tulajdonítottak a külföldi működőtőke-beáramlásnak (FDI⁴). A FDI kétségtelenül nagy mértékben járult hozzá⁵ a régió gazdasági szerkezetének átalakításához és a globális piacokba történő integrálódáshoz.

A Kínával meglévő partnerségi viszony elemzése során célszerű lenne elgondolkodni azon, hogy a kínai tőkebeáramlás fejlődése pusztán gazdasági-diplomáciai előnyként fogható fel, vagy szerepet játszanak azok a „puha” tényezők, melyek alapvetően meghatározzák a kínaiak motivációit. Lényegében ezek a faktorok a politikai eszmék, nemzetközi befolyás, kultúra, oktatás, márkák, sport, tudomány köré csoportosíthatók. A puha erő egyre inkább érvényesül Kína politikájában többek között a globális tényezővé válás és a növekedési kényszer miatt is⁶ (Salát, 2010). Ettől függetlenül a disszertációban ezen tényezők nem kerülnek tárgyalásra, melynek oka elsősorban az, hogy nem számszerűsíthetők.

Földrajzi fekvés tekintetében a KKE egyes országainak helyzete kifejezetten kedvezőnek mondható, így elméletileg lenne alapja egy jelentősebb kínai tőkebeáramlásnak, ugyanakkor hátráltató tényező lehet az a tény, hogy az utóbbi időszakban Kínát egyre negatívabban ítéli meg az európai közvélemény (Brattberg et al., 2021) és lényegében csak Magyarország folytat Kína-barát politikát a régióban. A hatalmas devizatartaléknak és a töretlen kínai befektetési kedvnek köszönhetően pénz bőven áll rendelkezésre, következésképpen az igazi kérdés inkább az, hogy a posztoszocialista régió képes lesz-e ebből a helyzetből profitálni, vagy kénytelen lesz átengedni a lehetőséget más térségeknek, akár az Európai Unión belül, akár kívül.

1.2 A kutatás tárgya és célja

A kutatás tárgya az Európai Unió posztoszocialista államaiban meglévő kínai működőtőke vizsgálata abból a célból, hogy feltárára kerüljenek a kínai befektetők motivációi. Kelet-Közép-Európa sokféleképpen definiálható. Létezhet történelmi, földrajzi és kulturális

⁴ Foreign Direct Investment

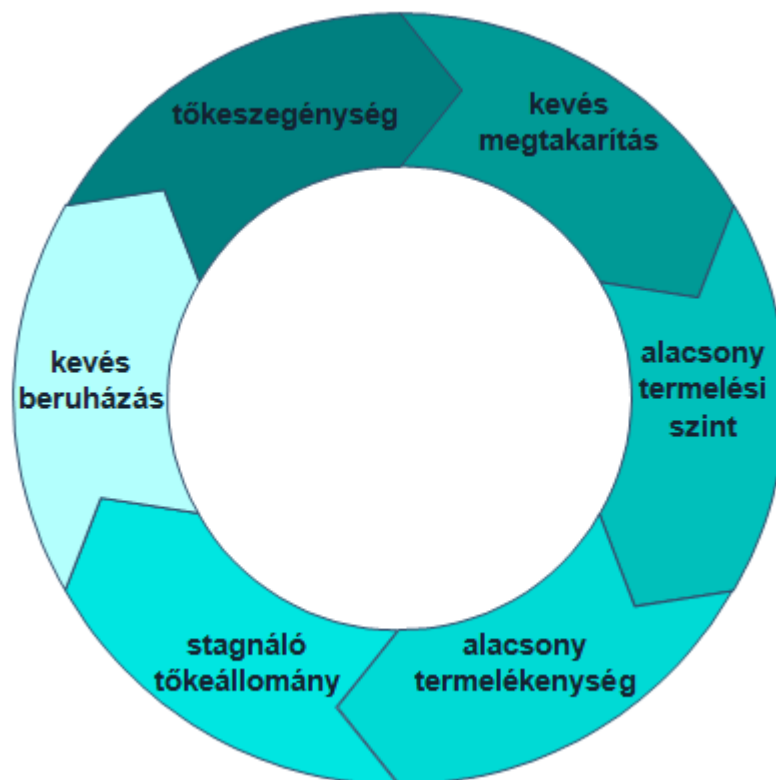
⁵ Elég csak a multinacionális nagyvállalatok jelentőségére gondolnunk.

⁶ Export, tőke, technológia.

megközelítés is, azonban a disszertációban a gazdaságpolitikai szempontok kerülnek előtérbe. Lényegében itt azokról az Európai Unió tagállamokról van szó, melyek egykor a keleti blokkhoz tartoztak. Ennek gyakorlati haszna is van, mivel az egyes államok fejlődése könnyebben összevethető, hasonlóak a problémák és az előttük álló kihívások, valamint az ezekre adott válaszok.

A külföldi működőtőke – a világ bármelyik pontjáról érdekezzen is – szükséges, de nem elégséges feltétele az expanciónak. A szükségességet a tőkeszegénység ördögi köre is alátámasztja. Az 3. ábra arról tanúskodik, hogy a gazdasági növekedés beindításához tőkeinvestícióra van szükség, melynek egyik módja a külföld felé nyitás. A megállapítás különösen igaz a posztszocialista országokra, melyek főleg a rendszerváltás után eltelt három évtizedben jellemzően tőkehiánnyal voltak kénytelenek szembesülni.

3. ábra: A tőkeszegénység ördögi köre

Forrás: Nurkse, 1953

A bevezetés utáni első fejezet a téma aktualitását, jelentőségét, a kutatás módszertanát és a vizsgálandó kérdéseket tárgyalja. A második fejezet a kínai tőke háttérének ismertetéséről

szól, melynek keretén belül bemutatásra kerülnek az általános működőtőkével és speciálisan a kínai tőkeexporttal kapcsolatos elméletek, a kínai tőke szakaszai, motivációi, valamint sajátosságai. Még ugyanitt szintén említésre kerülnek az ötéves tervekben megfogalmazott elvárások és ajánlások a kínai tőkebefektetőkkel szemben, valamint szó esik a kínai tőke lehetőségről és lehetséges veszélyeiről is a posztoszocialista térségben. A harmadik fejezet az egyes makrogazdasági mutatókhoz köthető empirikus eredményeket mutatja be az Európai Unióban. A negyedik fejezet már a konkrét kutatási eredményre fókuszál, melyben fény derül azokra a független változókra, melyek összefüggésbe hozhatók a kínai befektetések alakulásával Kelet-Közép-Európában. Az ötödik, lezáró fejezet tartalmazza a kutatási kérdésekre adott válaszokat, a kutatás újszerűségét és nem utolsósorban a továbblépési lehetőségeket.

Felmerül a kérdés, hogy egyáltalán reálisnak mondhatók-e a kelet-közép-európai várakozások a kínai tőkebeáramlással kapcsolatban. Amennyiben a válasz igen, úgy további kérdés, hogy ezek az elvárások egyáltalán összhangban állnak-e Kína globális törekvéseivel. Fontos megérteni azokat a kölcsönös előnyöket, melyek felmerülhetnek az ügyletek során, illetve azokat a pontokat, ahol az államoknak nem egyéni megoldásokban, hanem regionális kooperációban kell gondolkodniuk. Ennek felismerése azért is releváns, mivel a tagállamok önmagukban nem számítanak jelentős befektetési célpontnak, ezért szükség van egy hatékonyabb, országokon átívelő stratégia kidolgozására. Az együttműködés során a szóban forgó államoknak egyszerre nyílik lehetőségük regionális és kínai kapcsolataik erősítésére.

1.3 Kutatási kérdések

A kutatás kezdetén az alábbi kérések fogalmazódtak meg:

- 1. Milyen befektetési stratégiát követnek a kínai befektetők a KKE térségben és melyek azok a tényezők, amelyek hatással vannak a befektetők döntéseire?*
- 2. Létezik-e olyan független változó, mely mindegyik KKE országban meghatározza a kínai befektetések volumenét?*
- 3. Megfelel-e a posztoszocialista régió innovációs potenciáljának alakulása az ötéves tervekben megfogalmazott elvárásoknak?*

2. A kínai működőtőke-befektetések sajátosságai

2.1 A külföldi működőtőke-befektetések elméleti háttere

Külföldi működőtőke beáramlásról akkor beszélhetünk, ha a külföldi vállalat:

- tartós érdekeltséget szerez a hazában (hosszú távú befektetés);
- ellenőrzési jogkört gyakorol a hazai menedzsment felett;
- tíz százalékot meghaladó tulajdoni arányt szerez.

A portfólió beruházások alapvető célja a profit rövid távú maximalizálása. Ebben az esetben a külföldi tulajdonos nem törekszik irányításra, azonban a tulajdonosi részek adásvételével maximalizálja a profitját. Mivel az irányítás itt nem tartozik az elsődleges célok közé, ezért a portfólió beruházások 10 százalék alatti részesedéssel bírnak.

Fontos annak megértése, hogy a külföldi tulajdonos miként juttathat tőkét a leányvállalat részére. Erre vonatkozóan három lehetőség kínálkozik. A pénzösszeg jegyzett tőkével, újrabefektetett tőkével és tulajdonosi hitel lévén kerülhet a leányvállalathoz. Az egyéb tőke elszámolásának keretei közé az alábbi elemek tartoznak⁷:

- tulajdonosi hitelek;
- fizetett osztalékhoz kapcsolódó követelések, tartozások;
- cash-pool és elszámolási számla követelései és tartozásai;
- vállalatcsoporton belüli kereskedelmi hitelek;
- hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok;
- egyéb követelések, tartozások.

Az UNCTAD részletesen meghatározza azokat a tulajdonságokat, melyek vonzóvá tesznek egy befogadó országot a működőtőke számára⁸ (UNCTAD, 1998). A tényezőket politikai, üzleti és gazdasági egységekbe csoportosítják. A politikai háttér alapvetően az ország stabilitását, a megfelelő jogi szabályozást, a nemzetközi vállalatokhoz köthető jogi

⁷ Magyar Nemzeti Bank: Magyarország fizetésimérleg- és külfölddel szembeni befektetésipozíció-statisztikai 2012 (19. old.).

⁸ UNCTAD: World Investment Report (91. old.).

intézményrendszer meglétét, a tőkebeáramláshoz kapcsolódó nemzetközi egyezményeket, a privatizációt, a kereskedelmi- és az adópolitikát foglalja magába. Az üzleti háttér vizsgálatakor olyan paraméterek kerülnek előtérbe, mint a beruházás-ösztönzés, a támogatások, korrupciós és adminisztratív költségek, a szociális ellátás és a befektetések utáni szolgáltatások. A gazdasági csoport további részekre osztható:

- piacszerző beruházások (piac mérete; egy főre jutó jövedelem; piaci növekedés; nemzetközi piacok elérhetősége; ország-specifikus fogyasztói preferenciák; piaci szerkezet);
- erőforrás- és eszközkereső beruházások (nyersanyagok; képzett és képzetlen munkaerő; technológiai, innovációs és egyéb eszközök; fizikai infrastruktúra);
- hatékonyságkereső beruházások (munkaerő termelékenységhez viszonyított eszköz és erőforrás költsége; szállítás; kommunikációs és egyéb költségek; regionális integrációban való részvétel).

A nemzetközi tőkemozgás leírására számtalan elméleti megközelítés született. A szakirodalom a kérdést több szempontból is vizsgálta elsősorban befektetői, célországbeli és vállalati dimenziókban gondolkodva. A tudományos szerzők a szempontrendszer kialakításakor elsősorban Agarwal munkásságára hivatkoznak, mivel az általa kidolgozott csoportosítás fedi le leginkább a kérdéskörrel kapcsolatos elméleteket (Agarwal, 1980):

- tökéletes piac feltételezésére irányuló motivátorok;
- tökéletlen piac feltételezésére irányuló motivátorok;
- országok gazdaságpolitikáján nyugvó tényezők.

Az alábbi működőtőke osztályozási szempont elsősorban Katona (2007) munkásságán alapul kiegészítve Imre (2012) elgondolásaival és a kutatás során fellelt szakirodalmakkal. Ezen felül két, a globális hálózatokkal foglalkozó elméletet is meg kell említenünk. A jelenlegi témában felvetett kérdésekre leginkább Dunning eklektikus elméletének segítségével adhatunk választ, így a dolgozat során ez az elmélet került tesztelésre. Előnye, hogy az empirikus adatok felhasználásával statisztikai-matematikai eszköztárral viszonylag könnyen kezelhető, széles körben elfogadott, valamint az UNCTAD módszertana is ezen az elméleten alapszik.

1. táblázat: A külföldi működőtőke-befektetések elméleti háttere

Motivátor	Mikro/makroökonómiai megközelítés	Elmélet	Kidolgozó, főbb kutató
Tökéletes piac feltételezésére irányuló motivátorok	Makroökonómia	Tényezőárak kiegyenlítődésének törvénye	Mundell (1957)
		Piacnagyság hipotézise	Jorgenson (1963), Agarwal (1980)
	Mikroökonómia	Diverzifikációs hipotézis	Tobin (1958), Markowitz (1959)
Tökéletlen piac feltételezésére irányuló motivátorok	Makroökonómia	Lokalizációs elméletek	Kindleberger (1969)
	Mikroökonómia	Ipari szervezet elméletek	Hymer (1960)
		Internalizációs elmélet	Coase (1937), Buckley és Casson (1976)
		Oligopol reakciók elmélete	Knickerbocker (1973)
	Mikro- és makroökonómia	Eklektikus elmélet	Dunning (1977, 1979, 1988)
		Telephely-választási elméletek	Helpman és Krugman (1985), Markusen (1984, 1997), Brainard (1993), Hanson et al. (2001)
Termék életciklus elmélete		Vernon (1966)	
Országok gazdaságpolitikáján nyugvó tényezők	Makroökonómia	Árfolyam hatása	Aliber (1970, 1971), Pain és van Welsum (2003), Crowley és Lee (2003)
		Országkockázat hatása	Moosa (2002)
		Adópolitika hatása	Gropp és Kostial (2000), Tiebout (1956), Boss et al. (1999), Black és Hoyt (1989), Wilson (1999)
		Kormányzati politika hatása	Antalóczy és Sass (2000), Barros és Cabral (2000)
Globális értéklánc és termelési hálózat elméletek	Mikro- és makroökonómia	Globális értéklánc elmélet	Gereffi (1994)
		Globális termelési hálózat elmélet	Henderson et al. (2002)

Forrás: Katona (2007), Imre (2012) alapján saját táblázat

A globálisan szétszórta termelés az elmúlt két évtizedben új elméleteket hívott életre a külföldi működőtőke-beáramlással kapcsolatban, melyek célja, hogy feltárja a termelés szerveződését és hogy ez miként befolyásolja az egyes cégek és régiók fejlesztési döntéseit (Gereffi–Humphrey–Sturgeon, 2005). Ezzel kapcsolatban két koncepciót tárgyal a szakirodalom:

- globális értéklánc elmélet (GVC⁹)
- globális termelési hálózat elmélet (GPN¹⁰)

A globális értéklánc elméletet Gereffi (1994) dolgozta ki. Az elképzelés megalkotója szerint az FDI és a GVC ma már olyannyira összefügg, hogy az FDI számít a GVC elsődleges mozgatórugójának. Gereffi a modellt eredetileg a kelet-ázsiai piacokat vizsgálva alkotta meg, mely szerinte döntően befolyásolta ezen országok sikerességét. A szakemberek úgy gondolták, hogy az elmélet megmagyarázza az újonnan iparosodott országok globális termelésben való részvételét és az exportképességet. Alapvetően az ellátási lánc közötti szereplők vertikális szerveződéséről van szó, melyben egy vezető cég koordinálja és struktúrája az ellátási láncot (Humphrey–Schmitz, 2000). A vezető cég irányítási és befolyásolási képességgel rendelkezik a többi szereplőre vonatkozóan, valamint megszervezi és meghatározza a többi szereplő működési feltételeit, valamint technológiai, illetve tudástranszfer fő forrása is a láncban (Gereffi, 1999). Lényegében itt egyfajta kormányzás és hatalomgyakorlás valósul meg, mely így a GVC elmélet egyik központi kérdésköre. Meg kell jegyezni azonban, hogy nem minden ország képes a globális termelésbe bekapcsolódni. A körön kívül maradó országok jellemzően inkább a fejletlenebb régiókban találhatóak, melyek így kénytelenek csak áruexportra koncentrálni.

A másik elmélet a GPN elképzelés, mely a GVC továbbfejlesztett változata. Az eredeti elképzelést Henderson és munkatársai (2002) dolgozták ki. Míg a GVC elsősorban vállalati szempontból elemzi a globális piaci folyamatokat, addig a GPN sokkal inkább komplexebb, kiterjedtebb folyamatokra épít. Az adott termék vagy szolgáltatás gyártásához szükséges erőforrásokat és folyamatokat összekapcsolja, továbbá hangsúlyozza a szervezeti hálózatok és kapcsolatok fontosságát a termelés során. A *globális termelési hálózatok* általában nagyvállalatok által létrehozott komplex rendszerek, amelyek kiterjednek az anyagbeszerzési, gyártási és értékesítési folyamatokra, különböző vállalatok, beszállítók és alvállalkozók bevonásával.

A GPN azonban nemcsak a vállalati telephelyeket, hanem azok régióit, intézményrendszereit és a fogadó államokat is összekapcsolja. A GPN alapvetően szélesebb perspektívában gondolkodik, mely túlmutat a termelési láncon. Míg a GVC csak a termelési folyamatban szereplő cégekre összpontosít, addig a GPN a fogadó országban lévő társadalmi, politikai és intézményi viszonyokat is figyelembe veszi. Ezt arra alapozza, hogy az adott

⁹ Global Value Chain.

¹⁰ Global Production Network.

vállalat működését is döntően befolyásolja az intézményrendszer megfelelő működése és az egyes aktorok közötti kapcsolatok. A GVC-vel ellentétben az irányítást nemcsak a tőkebefektető multinacionális vállalat, hanem a helyi intézményi szereplők, a régiós, valamint az állami aktorok is gyakorolhatják és befolyásolhatják. Ennélfogva horizontális kapcsolatokról (és egy tárgyalási folyamatról is) beszélhetünk, melyek szereplői a magán- és az állami szektor, valamint a civil szervezetek¹¹.

2.2 *Eklektikus elmélet*

Máig a leginkább hivatkozott és használt elmélet kidolgozása Dunning nevéhez köthető. A jelenlegi kutatás is Dunning munkásságán alapult, így indokolt a teória részletesebb ismertetése. Az eklektikus elmélet (Dunning, 1977, 1979, 1988) korábbi irányzatokat foglalt magába. Lényegében Dunning a tranzakciós költségek, internalizációs és stratégiai menedzsment irányzat alapjain dolgozta ki saját elméletét. Feltételezte, hogy egy vállalat akkor hajt végre külföldi működőtőke beruházást, ha egyszerre képes tulajdonosi (ownership), helyi termelési (localization) és internalizációs (internalization) előnyökre szert tenni. Az egyes elemek kezdőbetűiből alakult ki az OLI-paradigma kifejezés.

A tulajdonosi előnyök közé olyan elemek tartoznak, mint a védjegy, K+F eredmények, a humántőke és a piaci bevezettség. Ezek az összetevők alkotják a vállalat versenyelőnyét a versenytársaihoz képest. A helyzeti (lokalizációs) előnyök más és más módon érvényesülnek attól függően, hogy horizontális, vagy vertikális integrációról van szó. A horizontális integráció esetében – ahol hasonló termékek, termékcsoportok, gazdasági műveletek integrálása valósul meg – a vállalat mindenekelőtt a külföldi piacra lépés akadályait szeretné elkerülni. A leányvállalat alapításától elsősorban a kereskedelmi akadályok elkerülését várják, ezáltal versenyelőnybe kerülve azokkal a versenytársakkal szemben, melyek kénytelenek vámokkal, kvótákkal szembesülni. Vertikális integráció esetében – mely során egy vállalat egy termék, vagy szolgáltatás teljes élettartama alatti összes tevékenységet saját maga végzi – a cél az alacsonyabb termelési költségek megtalálása, ezért érdekében áll külföldi leányvállalatot alapítani. Internalizációs előny akkor mutatkozik meg, ha hatékonysági, illetve bizalmatlansági okokból a vállalat nem szeretne külső partnerekre bízni (outsourcing)

¹¹ Pl.: szakszervezetek.

bizonyos tevékenységeket, ezért inkább a saját neve alatt külföldi telephelyet létesít. A fentiek alapján Dunning a beruházásokat négy típusba sorolta¹²:

- helyi erőforrásokra építő (resource seeker);
- piacorientált (market seeker);
- hatékonyságnövelő (efficiency seeker);
- stratégiai előnyökre építő (strategic asset and capability seeker).

A helyi erőforrásokra építő stratégia célja a termelési tényezők (tőke, munka) költségeinek minimalizálása és ezzel versenyelőny kialakítása. Az erőforrások lehetnek természeti erőforrások, tudás, munkaerő, know-how, technológia stb. Lényegében ezek a befektetések kizárólag az említett erőforrások kiaknázására irányulnak.

A piacorientált beruházások célja az, hogy a vállalat a termékeinek piacot szerezzon. Az ilyen típusú beruházások öt okra vezethetők vissza. Az első, hogy a folyamatos üzletmenet érdekében a vállalat leköveti szállítóit és vevőit, valamint olyan helyre telepíti kapacitásait, ahol megtalálhatóak a legfontosabb versenytársai, illetve partnerei. A másik ok, hogy helyi piacra szabottan alakítja ki termékeit, vagy adott esetben helyi termelési tényezőt von be a termelésbe (pl.: alapanyag). A harmadik ok finansziális eredetű, mivel a helyi piac ellátása könnyebben és olcsóbban (alacsonyabb termelési és tranzakciós költségek mellett) oldható meg úgy, hogy a vállalat helyben végzi a termelést. A negyedik ok, hogy a vállalat a piaci környezet miatt (ilyenek például a versenytársak) rákényszerül, hogy külföldi piacon is megjelenjen. Az ötödik ok, hogy a vállalat el akarja kerülni a befogadó ország által kivetett vámokat, kvótákat és az import adminisztratív ellenőrzését.

A hatékonyságnövelő beruházások célja az erőforrások optimalizálása. A különböző országokban létesített leányvállalatok tevékenységének összehangolása révén a vállalat szinergiahatást, többleteredményt realizálhat. Az így folytatott tevékenység során a méretgazdaságosság¹³ és a kockázatmegosztás javulása miatt versenyelőny keletkezik.

A stratégiai előnyök érvényesítésének célja a külföldi vállalatok értékeinek megszerzése elsősorban a versenyképesség növelése miatt. A stratégia nem ismeretlen a globális, vagy a piacra újonnan belépő vállalatok esetében sem, mely ügyletek során a felvásárolt vagyron mellett piaci ismereteket is szereznek.

¹² A Dunning-féle OLI-paradigmáról magyar nyelven lásd Szanyi (1997) írását.

¹³ Egységnyi termékre jutó gyártási költség csökkenése.

Általában véve az első és második beruházási típus kronológiailag előbb valósul meg. A harmadik és negyedik piacra lépési típus csak később következik, tehát pótlólagos szerepet töltenek be a helyi erőforrásokra építő és a piacszerző beruházások mellett. Erre példa lehet az újrabefektetett profit, mely már meglévő, az eddigi beruházások során kialakított kapacitásokat változtat meg. A kezdeti lépéseknél a lokalizációs előnyök („L”) kihasználására kerül sor (Dunning–Narula, 1996), azonban az idő múlásával realizálódhatnak a tulajdonosi előnyök („O”) is. A gyakorlatban a hatékonyságnövelő a hatvanas, a stratégiai beruházások a nyolcvanas években jelentek meg. A beruházástípusok elterjedése jelentősen függ a befogadó ország geopolitikai, földrajzi helyzetétől. A rendszerváltás után újonnan megnyíló kelet-közép-európai piac esetében hirtelen jelent meg az első két beruházásból adódó tőke és csak valamivel később döntöttek a külföldi beruházók a hatékonyságnövelő és stratégiai befektetések mellett.

Az évek során jelentős kritikák érték az eklektikus elméletet, azonban a kritikusok sok esetben inkább csak kiegészítették mintsem cáfolták Dunning elgondolásait. A teória alapján új iskola teremtődött, melynek keretén belül továbbgondolták az elméletet. Bizonyos kutatók azzal érvelnek, hogy a paradigma önálló modellként nem állja meg a helyét, mivel itt alapvetően egy rendszertani összefoglalóról van szó (Graham, 1996). Léteznek olyan piacra lépési módok (pl.: közös vállalat alapítás), melyekre a paradigma magyarázatai már nem térnek ki (Markusen, 1995). A szakirodalom egy része szerint a beruházási elmélet jobban magyarázza a külföldi beruházási lépéseket (Ekeledo–Sivakumar, 2004). A beruházási megközelítés szerint a vállalat képes formálni a körülötte lévő környezetet és a működését nem korlátozzák különböző külső paraméterek. A szerzőpáros véleménye szerint a cégspecifikus erőforrások szerepe hosszú távon jobban tükrözi a vállalati döntéseket a külföldi beruházások terén. Galán és Gonzalez-Benito (2001) 103 spanyol vállalatra készített elemzése alapján ugyanakkor megerősítik az OLI-paradigma érvényességét, lényegében elfogadva a tulajdonosi és az internalizációs előnyök jogosságát.

Meg kell jegyeznünk, hogy a Dunning-féle OLI-paradigma sem teljesen alkalmas a feltörekvő országok vállalatai nemzetköziesedésének leírására. Ugyanis ezek a „későn jövő” befektetők általában nem rendelkeznek olyan jelentős tulajdonosi előnyökkel, mint fejlettebb társaik és külföldi terjeszkedésüket is részben ezen előnyök megszerzése motiválja (Contessi–El-Ghazaly, 2010; Antalóczy–Sass, 2014; Gál–Juhász, 2016).

2.3 A kínai működőtőke-befektetések elméleti sajátosságai

Az elmúlt időszakban a kínai beáramló működőtőke alakulásáról számos empirikus kutatás látott napvilágot, lehetőséget adva, hogy az egyes szerzők más és más szemszögből vizsgálhassák a kínai befektetési motivációkat. Összességében az empirikus kutatások azt támasztották alá, hogy differenciálni kell fejlett és fejlődő világot, mivel a geopolitikai helyzettől függően más és más motivációk érvényesülhetnek. A jelenség megértéséhez fel kell tárni Kína belső viszonyait, a befogadó ország piacméretét, nyersanyag és munkaerő állományát és intézményrendszerét¹⁴. Az empirikus elemzések alapján a világ országai az alábbi befektetési motivációk szerint csoportosíthatók. Wei (2010) táblázata rámutat arra, hogy más és más stratégia érvényesül a világ különböző régióiban.

2. táblázat: A kínai befektetési motivációk a különböző célországokban

Motiváció	Célország
Természeti erőforrás kereső	Fejlett országok (Ausztrália, Kanada, USA) Fejlődő országok (Afrika, Közép-Kelet, Ázsia, Latin-Amerika, Oroszország)
Piackereső	Fejlődő országok (Délkelet-Ázsia, Afrika)
Tőkepiac kereső	Adóparadicsomok (Hongkong, Brit Virgin-szigetek, Kajmán-szigetek)
Hatékonyságkereső	Fejlődő országok (Délkelet-Ázsia, Afrika)
Stratégiai előnyöket kereső	Fejlett országok (USA, Európa)

Forrás: Wei, 2010

A tanulmányok lényegében két részre bonthatók (Wei–Alon, 2010):

- Makroökonómiai elemzésekre. A kategóriát tovább lehet bontani befogadó, illetve anyaországbeli változók vizsgálatára. A befogadó ország tőkevonzó képességei közé tartozhat a természeti erőforrások megléte, piaci sajátosságai és komparatív előnyei. Az anyaországnál az intézményrendszernek, a tőkepiac tökéletlenségeinek, az árfolyamnak és a gazdasági fejlettségnek van kiemelt szerepe.
- Mikroökonómiai elemzésekre. Elsősorban itt olyan kvalitásokról van szó, melyek képessé teszik a vállalatot a külföldi piacon történő érvényesülésre (know-how, menedzselési képességek, technológia, termékek).

¹⁴ A szerzők általában ezeket a magyarázó változókat hozták fel hipotéziseik teszteléséhez.

2.3.1 Makroökonómiai megközelítés

A kínai tőke kivitel mértéke és sajátosságai alapján felmerül a kérdés, hogy a meglévő elméletek választ adnak-e a kínai befektetési motivációkra, képesek-e megmagyarázni az egyes országokban meglévő kínai tőkebefektetések hátterét, vagy adott esetben újabb teóriák szükségesek. A kérdést több kutató is vizsgálta. Liu, Buck és Shu (2005) tanulmányukban amellet érvelnek, hogy a kínai FDI mértéke tükrözi Kína fejlettségi színvonalát és nem szükségesek új elméleti megfogalmazások, ugyanakkor az átmeneti periódusban lévő országokra vonatkozóan új változók bevonása szükséges. Kína esetében jelentős kérdés, hogy tőkekihelyezése sajátos vonásokat mutat-e, vagy magyarázható az ázsiai ország jelenlegi fejlettségi állapotával. Tanulmányukban a kiáramló tőkét a Kínában meglévő egy főre jutó GDP, a humántőke fejlettsége, az export és a beáramló működőtőke függvényben vizsgálták, mely során kapcsolatot kerestek a függő és a független változók között. Arra a következtetésre jutottak, hogy az egy főre jutó kínai GDP és a humántőke fejlettsége pozitívan hatott a működőtőke-kiáramlásra, ugyanakkor tanulmányukban nem sikerült bizonyítani az export és beáramló tőke magyarázó erejét.

Cheng és Ma (2007) közel 90 országra kiterjedő elemzése¹⁵ során feltérképezte azokat a fogadó országban meglévő adottságokat, melyek tőkevonzó képességgel bírnak. Megállapították, hogy az országokban meglévő GDP (piacméret) nagysága, a kínai nyelv használata pozitív, míg a minél jelentősebb földrajzi távolság negatív hatást fejtett ki. A tőkeállomány elsősorban olyan országokba irányult – hasonlóan a flow-hoz – ahol jelentős a piacméret és beszélik a kínai nyelvet. Ahogy azt az FDI stock és a flow esetében is kimutatták, a kontinentális országok kevésbé vonzzák a működőtőkét. A Kínával közös határ önmagában nem jelent semmilyen tőkevonzó képességet, ugyanakkor a földrajzi távolság elriasztja a kínai befektetőket.

Cheung és Qian (2009) 31 ország esetében vizsgálta a tőkevonzó képességet¹⁶. Az országokat fejlett és fejlődő csoportokra bontva kezelték, melynek során a mintába 21 fejlődő és 10 fejlett állam került be. A szerzők különbséget tettek az országok között, mivel Kína a tőkebefektetéseinél más és más eszközöket választ a fejlődő és a fejlett világban. Meglátásuk szerint a kínai tőkét mind a piac-, mind az erőforrásszerzés is motiválta. A fejlődő országokba irányuló export és a tőkebefektetések között pozitív volt a kapcsolat, ugyanakkor a GDP, az

¹⁵ 2003-2005

¹⁶ 1991-2005

egy főre jutó nemzeti jövedelem és a reál GDP növekedési rátája nem befolyásolta az FDI alakulását, következésképpen a piacszerzési hipotézis nem igazolódott. A gyenge intézményrendszer és a kockázat negatív irányba terelte a kínai befektetéseket. Az erőforrás kereső stratégia – melynek célja az olcsó munkaerő és a nyersanyagkészlet kiaknázása – pozitív hatást fejtett ki. A fejlett országokat tekintve a GDP pozitív, az egy főre jutó nemzeti jövedelem negatív, míg a reál GDP növekedési rátája semleges hatással volt a külföldi beruházásokra. A nyersanyagok tőkevonzó képességgel bírtak, míg az intézményrendszer fejlettsége és a kockázat indifferens szereppel bírtak. Ellentétben a fejlődő országokkal, a fejlett világban megtalálható technológia és vállalatirányítás rendszerint magasabb bérekkel jár együtt, tehát az olcsó munkaerő tőkevonzó képessége nem bizonyosodott be.

Kolstad és Wiig (2009) 142¹⁷ befogadó országra végzett elemzése rámutatott, hogy a kínai beruházásoknál az állami érdekek érvényesültek, melynek során a privátbefektetői motivációk háttérbe szorultak. Összefüggéseket találtak az FDI és a befogadó ország gyenge intézményi rendszere, valamint a természeti kincsekben való ellátottság között. Minél kevésbé fejlett az intézményrendszer, annál inkább vonzó az ország a kínai tőke számára. A megállapítást az a tény is erősítheti, hogy a külföldi tőkebefektetések szempontjából „későn jövő” országok általában nehezebben érvényesülnek egy fejlett ország piacán. A kutatás eredményeit árnyalhatja viszont, hogy a globális piacon – többek között az alacsony kockázatból kifolyólag – sok esetben az erős intézményrendszer bír tőkevonzó képességgel. A szerzőpáros felhívja a figyelmet, hogy a kínai befektetési motivációkat dominánsan határozza meg a vállalatok állami tulajdonosi szerkezete, valamint a kínai gazdaság és intézményrendszer sajátosságai.

Az általános elméletek elégségességét kérdőjelezi meg Buckley és szerzőtársai (2007). Az erre vonatkozó legfontosabb érv a tőkepiac tökéletlensége, a kínai multinacionális vállalatok speciális tulajdonlásból fakadó előnye és a kínai intézményi háttér sajátosságai. Tanulmányukban 1984 és 2001 között 49 befogadó országot teszteltek, melyek közül 22 OECD tagország volt. A szerzők megállapították, hogy a kínai FDI flow pozitívan reagált a kulturális közelségre, a piac méretére, a politikai liberalizációra, az alacsony politikai kockázatra, az inflációra és a Kínából történő import mértékére. A Kínába történő export negatív hatást fejtett ki. A természeti erőforrások, a tulajdonosi előnyök, az árfolyam, a földrajzi távolság és az ország nyitottsága esetében nem volt kimutatható szignifikáns kapcsolat.

¹⁷ Ebből 25 ország OECD tagállam volt.

Szintén Buckley és munkatársai (2008a) nevéhez fűződik az a tanulmány¹⁸, melyben a kutatók 55 országot térképeztek fel a kínai FDI flow alakulásának vizsgálata közben. A szakemberek szignifikáns kapcsolatot találtak a GATT/WTO tagság és a kulturális közelség tekintetében, ugyanakkor a piacméret, valamint az árfolyam-politika liberalizációja negatív hatást fejtett ki. Semmilyen kapcsolatot nem fedeztek fel a természeti erőforrások, a szabadalmak, a földrajzi távolság, valamint a különböző adózási és kétoldalú egyezmények megléte tekintetében.

Cross és szerzőtársai (2007) megállapították, hogy 1991 és 2003 között a kínai FDI flow pozitívan reagált az árfolyamra, a beáramló működő tőkeállományra és a Kínával való kereskedelemre. Kimutatásaik alapján negatív volt az összefüggés a piacméret, valamint a GDP növekedési üteme tekintetében. A földrajzi távolság, az inflációs ráta, a politikai kockázat és a természeti erőforrások megléte nem befolyásolta a Kínából beáramló működőtőkét.

Az elmúlt évtized elméleti újításairól Clegg és Voss (2018) tanulmányában olvashatunk. Írásukban olyan szerzők írásait szintetizálják, akik megkérdőjelezték a jelenlegi elméletek alkalmazhatóságát az Európai Unióban megvalósult kínai tőkebefektetések esetében. Egy új jelenség megértése általában a már meglévő elméletek finomhangolásán és kiigazításán keresztül zajlik, azonban a szerzők meglátása arra enged következtetni, hogy a kínai befektetések esetében sokkal inkább elméleti vákuum mutatkozik. A kínai befektetések speciális volta miatt újabb elméletek kellenek, mely végső soron egy lehetőség újabb modellek felállítására és a tudomány fejlődésére. Felhívják a figyelmet arra, hogy kizárólag csak a meglévő elméleti keret módosítása és finomhangolása már nem elegendő, mivel egyre kevesebb hozzáadott értéket ad a vezetők és a politikai döntéshozók számára.

Holtbrügge és Berning (2018) a Németországban meglévő kínai befektetések mögötti motivációk megértésére tett kísérletet. Kutatásaik eredményeként kritikus hangot ütöttek meg a kínai investíciókkal szemben. A jóléti közgazdaságtan szerint az állami cégek esetében is valamilyen szintű piaci mechanizmusnak kellene működnie, azaz jobban kellene kezelniük a piaci kudarcokat nemcsak a hazai gazdaságon belül, hanem a célországban is. Bár a kínai befektetők viszonylag sikeresnek számítanak Németországban, a szerzők mégis megkérdőjelezzik a működésük eredményeit. Meglátásuk szerint bizonyos esetekben az akvizíciók során túlfizetések tapasztalhatók és nem egyértelműek a stratégiai célok sem. A

¹⁸ 1991-2003

szerzők úgy vélekednek, hogy a kínai állami támogatások miatt a piaci szempontok kevésbé fontosak és a kínai befektetők sikerét részben a kormány segíti elő.

Chang és szerzőtársai (2021) arra keresték a választ, hogy a meglévő elméletek alátámasztják-e a kínai befektetések alakulását az Egy Övezet, Egy Út projekten résztvevő országokban¹⁹. Megállapításra került, hogy a jelenlegi elméletek az esetek többségében képesek magyarázattal szolgálni a jelenségre, azonban a kutatók komoly korlátokkal kénytelenek szembesülni. A kormányzati tényezők szerepét szinte lehetetlen kvantitatív módszerekkel tesztelni. Nincsenek átfogó vállalati szintű adatok, valamint nehéz diverzifikálni az állami és a magánkézben lévő vállalatokat. A kormányzat és a cégek kapcsolatának elemzésekor a kutatók csak másodlagos forrásokra, illetve interjúkra hagyatkozhatnak.

2.3.2 Mikroökonómiai megközelítés

Yiu, Lau és Bruton (2007) 274 multinacionális kínai vállalatra végzett elemzésének célja annak megértése volt, hogy a kínai befektetési hajlandóságot mennyire befolyásolják bizonyos független változók. Független változóknak a technológiai képességet, valamint a hazai és a nemzetközi kapcsolatokat tekintették. A technológiai képességet a K+F intenzitásával és az elért technológiai eredményekkel mérték. A hazai kapcsolatokat tovább bontották üzleti (legfontosabb partnerekkel való kapcsolat), illetve intézményi és hálózati (kormányzati-, pénzügyi- és kereskedelmi intézmények) kapcsolatokra. Pozitív összefüggéseket találtak a technológiai képességek, a Kínában meglévő kapcsolatrendszer és a kiáramló FDI között. A tanulmány egyben rámutatott arra is, hogy a vállalati technológia fejlettsége mennyire releváns szerepet kap a beruházási döntéseknél. Minél intenzívebb a K+F tevékenység, annál jobban előtérbe kerül az internalizálás, mivel a vállalat alapvető célja a hazai versenyből származó hátrány csökkentése. Megállapították, hogy a kínai tőkeáramlás megvalósulásánál a hazai kapcsolati rendszerek is releváns szerepet töltenek be.

Gugler és Boie (2008) a kínai multinacionális vállalatok körében készített tanulmányukban rámutattak, hogy az eklektikus elmélet elemei, de legfőképpen a piac- és erőforrásszerzés érvényes a kínai befektetőkre. A vállalati szintű vizsgálat során fény derült arra, hogy a kínai vállalkozások – ellentétben a nyugati mintákkal – motivációiban nem szerepel elsődleges célként a nemzetközivé válás. Szigorúan alárendelve magukat kormányzati céloknak az állami

¹⁹ 2003-2017

vállalatok messze a legaktívabbak a külföldi beruházások terén. A szerzőpáros leszögezi, hogy az állami érdekek nagymértékű érvényesülése látszik a befektetésekben, melynek alapján kétséges, hogy a globális kínai vállalatok mennyire követik kizárólag csak a hagyományos befektetési stratégiákat. Ez a tény arra enged következtetni, hogy leginkább egy sajátos kínai motiváció látszik kirajzolódni. Mindazonáltal a legtöbb szakértő egyetért abban, hogy a klasszikus motivációk kulcsszerepet játszanak a kínai döntéshozatalban (Buckley et al., 2007; Morck–Yeung–Zhao, 2008; Poncet, 2010), mivel a klasszikus piac- és erőforrásszerzés, valamint a hatékonyságkeresés áll a középpontban. A nyugati világ működése alapján meghatározott befektetési stratégiák azonban nem teljesen tükrözik a kínai jelenséget, ezért új magyarázatokra van szükség (Buckley et al., 2007; Morck–Yeung–Zhao, 2008; Child–Rodrigues, 2005).

Wang és Boateng (2007) olyan vállalatokat elemezték²⁰, melyek Kínán kívüli fúziók és felvásárlásokban voltak érdekelték. A minta elemszáma 27 volt. A vállalkozások elsősorban arra törekedtek, hogy elősegítsék a nemzetközivé válást és a diverzifikációt és csak a kockázatsökkentés után érvényesült a második legfontosabb motiváció, mely a piacok és erőforrások biztosítására irányult. A kínai befektetők a stratégiai erőforrások megszerzése keretén belül a technológia, K+F kapacitások és a know-how iránt mutattak érdeklődést. A legfontosabb motiváció a diverzifikáció volt, mely hozzásegítette a vállalkozásokat a kockázatsökkentés, internalizálás és az együttműködés előnyeinek kiaknázásához.

Cui és Jiang (2009) 138 kínai vállalat stratégiáját tanulmányozta át és arra a következtetésre jutottak, hogy a leányvállalat alapítás összefügg a befogadó országban meglévő piaci versennyel, valamint az eszközök és a stratégiai előnyök megszerzésével. Az ipar növekedése ugyanakkor visszatartó erőnek bizonyult. Liu és Tian (2008) 1980 és 2000 közötti időszakra történő kutatásai alapján elmondható, hogy a Nagy-Britanniába áramló kínai befektetések fő motivációja a piac- és a stratégiai eszközök megszerzése volt.

Quer, Claver és Rienda (2011) tanulmányában²¹ megkülönböztetett százszázalékos tulajdonban lévő, illetve más befektetőkkel közösen tulajdonolt vállalatot²² (vegyesvállalat). Rámutattak, hogy a politikai kockázat és a kulturális különbség nincs hatással a kínai FDI flow alakulására, ugyanakkor a vállalat mérete negatívan hatott a csak saját tulajdonban lévő leányvállalat alapításra. Technológiailag minél intenzívebb volt az iparág, annál inkább kedvezett a saját tulajdonban lévő leányvállalat alapításnak. Általában véve a magas politikai

²⁰ 2000-2004

²¹ 2002-2009

²² Egy külföldi befektető ezt a két vállalat alapítási módot választhatja, amikor belép egy idegen ország piacára.

kockázattal rendelkező országban a külföldi befektetések körében a saját tulajdonú leányvállalat a jellemző, de a kínai tőke esetében ilyen összefüggés nem létezett, mivel a vegyesvállalat szintén közkedvelt befektetési formának bizonyult.

Ország és szektorszintű elemzésükben²³ Amighini, Rabellotti és Sanfilippo (2011) az OLI-paradigma elemeinek segítségével kereste a választ a kínai motivációkra. A mintában kizárólag a zöldmezős beruházások szerepeltek, azonban a kínai befektetők körében döntően a fúziók és felvásárlások szolgálnak arra, hogy a fejlett gazdasággal rendelkező OECD országokban stratégiai eszközöket szerezzenek. Megállapították, hogy szektoronként, valamint országonként és régióként más és más befektetői stratégiák érvényesülnek. Következtetésük szerint a termelésben a leginkább követett stratégia a piacok megszerzésére irányult, ugyanakkor az erőforrás-igényes iparágakban²⁴ az erőforrások biztosítása volt a legfontosabb hajtóerő. A stratégiai előnyök biztosításának igénye a termelésben és a szolgáltatóiparban is felmerült. A 106 országra kiterjedő kutatás összefüggéseket tárt fel a Kínával való kereskedelem és a FDI között. Megállapításra került, hogy Kína a befektetéseit arra használja, hogy elősegítse a kereskedelmet, így az FDI és a kereskedelem nem helyettesíti, hanem kiegészíti egymást. A piacszerzés a nagy piaccal rendelkező országoknál, az erőforrás szerzés viszont az alacsonyabb GDP-vel rendelkező államok esetében volt releváns. A szerzők alátámasztják, hogy a gazdaságilag fejletlenebb országok – ellentétben más országokkal – is képesek bevonzani a kínai tőkét és a korrupció megléte önmagában egyik szektorban sem riasztja el a kínai befektetőket. Ellentmondásos eredmény, hogy a politikai instabilitás ellenére az erőforrás-intenzív és szolgáltatói szektorban a kínaiak töretlen befektetési kedvről adnak tanúbizonyságot, ugyanakkor az ipari szektorban már sokkal visszafogottabbnak bizonyulnak. A stratégiai előnyök érvényesítésének motivációja a fejlett országoknál jelentkezik, különösen ott, ahol magas szintű a K+F és a humán erőforrás színvonala.

Egan and Guimaraes (2017) tanulmányukban az Európai Unió speciális helyzetét vizsgálták a kínai befektetések szempontjából. Azok az elméletek, melyek az Európai Uniót, mint egy egyéges homogén piacként kezelik, nem feltétlenül képesek felmérni a valós viszonyokat. A homogenitás elméletileg adott, azonban a befektetők számára különálló piacok halmazából álló térségről van szó, mely kihívásként jelentkezik számukra. Több mikroszintű kapcsolat van jelen, mely aztán összesítve jelenik meg az EU-Kína viszonyban.

²³ 2003-2008

²⁴ Elsősorban a gyenge intézményekkel rendelkező országokban.

Kínának az EU ideális terep arra, hogy a különböző célországokban lemérje a befektetési politikájának eredményeit.

Shen és Puig (2018) az Európai Uniót szintén heterogén rendszernek érzékeli, mely hatással van a kínai FDI befogadására és azok előnyeinek kihasználására is. Kutatásaik során 162 kínai cég belépési módozatait vizsgálták Németországban²⁵. Megállapították, hogy a vállalatok tudatosan választják a befektetési helyeket és belépési módokat, melyek egyik fontos célja a letelepedési akadályok minimalizálása. Akár egy országon belül is megfigyelhetők a különböző befektetési stratégiák. A hasonló eseteket a szerzők szerint a meglévő elméletek kevésbé magyarázzák. A kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy a beáramló kínai tőke egészséges konkurenciát teremt, mely végső soron növeli az európai cégek versenyképességét is, mely az EU egyik fontos célkitűzése.

2.4 A kínai működőtőke-befektetések történelmi szakaszai

Világméretű kínai tőkekiáramlásról az 1979-ben bekövetkezett Teng Hsziao-ping-féle nyitás után beszélhetünk. 1980-tól közel egy évtizeden át folyamatosan nőtt, ezután viszont stagnált, mivel a különböző ügyletek korábbi veszteségeinek elkerülése érdekében a kínai kormány megszigorította a tőkeexportot. A megtorpanás azonban nem a csökkenést, hanem csak a növekedés mértékének lassulását jelentette. Az ezután következő évtizedben a kínai befektetések elsődleges célpontja Ázsia volt, melyet nagyban elősegített az 1997-ben bekövetkező délkelet-ázsiai válság. 2002-ben a Kínai Kommunista Párt kongresszusa döntése értelmében újra liberalizálták a tőke kivitelt, mely azóta erőteljes expanzióknak indult és ez a tendencia a mai napig is tart.

A kínai tőkeexport alapját a financiálisan megerősödött vállalatok adják, melyek kedvező pénzügyi helyzetüket az elmúlt 40 évben bekövetkezett ugrásszerű növekedésnek köszönhetik. A külföldről Kínába érkező tőkének köszönhetően a hazai vállalatok exportképesebbek lettek. A 2001-ben bekövetkezett WTO-tagság után a kínai termékek az egész világon egyre erőteljesebben voltak jelen, mely a legtöbb országgal szemben kereskedelmi többletet eredményezett. A kínai vezetés arra törekszik, hogy diverzifikálja az ország befektetéseit, melynek eredményeként a kereskedelmi többlet következtében hatalmasra duzzadt devizatartalékot ma már nem csak kötvényekbe, hanem egyéb szektorokba is fektetik.

²⁵ 2005-2013

Európa jelentősége csak az elmúlt évtizedekben nőtt meg, de az öreg kontinens még most sem számít a kínai tőle első számú desztinációjának (főleg a KKE régió). Korábban elsősorban olyan országok érdekelték Kínát, ahol jelentős nyersanyag és energiaforrások találhatóak. Ennek alapján az elmúlt évek során Afrika, Délkelet-Ázsia és Latin-Amerika részesült előnyben. Ugyanakkor egyre inkább előkerülnek olyan fogalmak, mint az innováció, a termelékenység, a magas szintű tudás, valamint a fejlett technológia. Mindezek teret engednek az ilyen jellegű befektetéseknek és fokozatosan átirányítják a fókusz a fejlett nyugati országokra.

Buckley és szerzőtársai (2008b) a kínai működőtőkének öt szakaszát különböztették meg, azonban ez a felosztás csak a 2008-as válság előtti időszakról nyújtott átfogó képet, ezért további periódusok bevezetése volt indokolt.

1979-1985

Óvatos nemzetközivé válás. Az első szakaszban kizárólag csak állami, illetve meghatározott körbe²⁶ tartozó vállalatok foglalkozhattak ezzel a tevékenységgel. Az investícióknak szolgálnia kellett a nemzetgazdasági célokat (Yan, 2019). A kínai tőkével szemben az állam bizonyos elvárásokat fogalmazott meg, melynek értelmében a befektetéseknek támogatnia kellett az állami cégek exportját, valamint a természeti erőforrások biztosítását (Sauvant, 2005).

1986-1991

Kormányzati ösztönzés. A második szakaszban a kormány liberalizálta a tevékenységet, így egyre több cég kapcsolódhatott be a befektetési vérkeringésbe. Minden OFDI projektet az Állami Tanácsnak, vagy a Nemzeti Tervbizottságnak kellett jóváhagynia (Luo–Xue–Han, 2010). A befektetések felső határát erőteljesen szabályozták²⁷ és a nyereséget vissza kellett utalni Kínába.

²⁶ Gazdasági és technológiai együttműködési vállalkozások.

²⁷ 10 millió USD

1992-1998

Bővítés és szabályozás. A harmadik szakaszban egy erőteljes tőkekiáramlás figyelhető meg. A folyamatnak az első számú kedvezményezettje Hongkong volt, ahol a kínaiak komoly aktivitást mutattak az ingatlan- és tőzsdei spekuláció terén. Ekkora a döntéshozók már arra törekedtek, hogy erőteljesen szabályozzák a piacot és inkább a produktivitás felé tereljék a befektetéseket. Elindult egy liberalizációs folyamat, melynek eredményeként az OFDI hivatalosan is Kína nemzeti gazdaságfejlesztési tervének részévé vált (Zhang, 2003).

1999-2001

A „go global” politika időszaka. A negyedik szakaszban további szabályokat léptettek életbe az illegális tőkekihelyezések megakadályozására, illetve a produktivitás irányába történő elmozdulásra. Ezzel párhuzamosan az állam erőteljesen támogatta²⁸ az olyan cégeket, melyek exportra termeltek²⁹, valamint a nemzetközi versenyképesség is egyre inkább előtérbe került.

2001-2008

WTO utáni időszak. Az ötödik szakaszban az állam egyre kevésbé támogatta közvetlenül a külföldi tőkekihelyezést, melynek oka az illegális tőkemozgások, valamint az állami vagyon elvesztésének megakadályozása volt. Ugyanakkor a WTO csatlakozás új helyzetet teremtett a kínai cégek számára és az erősödő hazai verseny arra készítette a kínai vállalatokat, hogy keressenek üzletileg jobb lehetőségeket más országok piacain.

Az ezt követő éra történéseit Hecq dolgozta fel, melynek értelmében még további két szakasz került definiálásra (Hecq, 2018).

2009-2013

A hatodik szakaszban a kínai kormány az olyan működőtőke-kivitelt kezdte el támogatni, mely a magas hozzáadott értéket célozta meg. Az értékláncon való előrébbjutás 12. ötéves

²⁸ Adókedvezmények, külföldi deviza váltás, közvetlen pénzügyi támogatás.

²⁹ Elsősorban a nyersanyagok, gépipar, könnyűipar területén.

tervben is szerepelt. A globális válság utáni években a fúziók és felvásárlások egyre jelentősebbnek bizonyultak az Európai Unióban (Ma–Overbeek, 2015). A kínai kormány új politikája továbbra is ösztönözte a hazai cégek nemzetközivé válását³⁰ (Hanemann–Rosen, 2012), valamint elmondható, hogy egyre diverzifikáltabb szektorokban lettek érdekeltek a kínai befektetők.

2013 - napjainkig

A hetedik szakaszban megkezdődött az Egy Övezet, Egy Úttal kapcsolatos elképzelések megvalósítása. A 13. ötéves tervben a kínai külföldi befektetéseket tovább ösztönözték (Amighini, 2015). A cél a fenntarthatóság, a fogyasztás fokozása, az innováció elősegítése, a jobb együttműködés kialakítása a világ többi részével, valamint a globális piacokba való integrálódás. A terv alapján a kínai vállalatokat arra sarkallták, hogy több kontinensre is terjesszék ki műveleteiket, valamint, hogy mélyítsék el a globális ipari-, logisztikai- és értékláncokban való részvételüket (KPMG, 2016).

Felmerül a kérdés, hogy az eddigiek ismeretében milyen irányt vesz a kínai tőkeexport a jövőben és a kínaiak terveit mely tényezők akadályozhatják? Zhiyuan (2018) elemzésében részletesen kifejtette a kínai befektetőkre váró kihívásokat:

A multinacionális vállalatok érettsége. Bár a kínai vállalatok nagy sikereket értek el a világban, azonban ezt több tényező is árnyalja. Egyrészt a kínai cégek túlságosan függenek a célország viszonyaitól, mely a versenyképesség, a kapacitások, valamint a nemzetközi életképesség hiányára utal. Másrészt összehasonlítva más nyugati cégekkel, a kínai cégek még mindig kevésbé számítanak nemzetközinek, ráadásul több mutató terén is elmaradás tapasztalható³¹.

A globális szabályok szigorodása. A globális világban egyre nagyobbak a régiók közötti különbségek, valamint a gyakori árváltozások, a nemzetközi pénzügyi zavarok és a globalizációellenes törekvések is a kínai befektetések hátrányára válnak. A szerző kiemeli, hogy a nemzetközi közösségi szervezetek jelentős szigort vezettek be a felügyelet, valamint az adózás terén és ezeknek a követelményeknek a kínaiak sok esetben képtelenek megfelelni.

A célországokból eredő kockázat. A Kínával ellentétes álláspontot képviselő politikai erők és közvélemény szintén negatív hatással van a kínai befektetésekre. Ezen felül a

³⁰ Hanemann–Rosen: China Invests In Europe (29. old.)

³¹ Pl.: értékesítési volumen.

célországban további akadályokkal³² is szembe kell nézniük, melyek egyre jelentősebb méretűek és diverzifikáltabbak.

Sauvant (2013) a kínai működőtőkével szembeni kihívásokat három időtávba sorolta:

Rövidtávú kihívások. Elsősorban a szkepticizmussal kell a kínai befektetőknek megbirkózniuk. Kína, mint új versenytárs jelenik meg az adott országban, mely sokakban már önmagában is ellenérzést vált ki. A kínai befektetéseket nemzetbiztonsági szempontból is aggályosnak tarthatják, továbbá aggodalomra adhat okot a befektetések negatív hatása is³³.

Középtávú kihívások. Kínának kezelnie kell az esetleges ellenérzéseket is az általuk nyújtott támogatásokkal kapcsolatban. A fejlett országok szerint a kínai kormány által biztosított támogatások versenyelőnyt jelentenek a kínai cégek számára a célország piacán. A fejlett országok egyes esetben konkrét lépéseket is tesznek a helyzet kezelésére³⁴.

Hosszútávú kihívások. Kulcskérdés, hogy Kína olyan egyezmények részese legyen, melyek védelmül szolgálnak a befektetései számára. A többoldalú beruházási megállapodások kialakítása segít eloszlatni a célországban meglévő ellenállást és a felek számára megfelelő keretet biztosít a további együttműködéshez. Kína alapvetően hátrányból indul, miután nem vett részt a világ pénzügyi és kereskedelmi rendszerének megalkotásában, ugyanakkor a jövőben akár vezető szerepet is játszhat a rendszer kereteinek alakításában, újragondolásában.

2.5 Az ötéves tervek

Az ötéves tervek Kína gazdaságpolitikájának meghatározó elemei. Rendkívül átfogó és számtalan pontja van, melyek érintik a külföldi befektetéseket is. Az egész országra kidolgozott terv iránymutatást ad a hazai nemzetközi gazdasági élet szereplőinek. Egyre inkább szembetűnő elem az innováció és a magas hozzáadott értékkel járó tevékenységek ösztönzése. Fokozatosan előtérbe kerülnek a tudományos és technológiai fejlettség, valamint a K+F elemei. Az ötéves tervben megfogalmazott célok előre vetítik, hogy a kínai befektetők az elkövetkezendő időszakban mely szektorokat és stratégiákat preferálják majd.

Jelenleg a 14. ötéves terv korszakát éljük, mely a 2021 és 2025 időszakot fedi le, viszont már a 13. ötéves tervben (2016-2020) is megfogalmazódott az egyik legfontosabb pillér az

³² Pl.: piacra jutási korlátozások, nemzetbiztonság, trösztellenes intézkedések, fúziók és felvásárlások szabályai, munkavédelem, mérnöki szabványok, környezetvédelem.

³³ Pl.: modern gyarmatosítás elsősorban a természeti erőforrásokkal rendelkező országokban.

³⁴ Pl.: Transz-csendes-óceáni Partnerség (Kínát nem magába foglaló szabadkereskedelmi övezet), ahol többek között az állami támogatások miatt nem vették be Kínát.

innováció, mely egyértelműen jelzi Kína távolodási szándékát a tömeggyártási modelltől. A tömeggyártás Kína sikerének egyértelmű záloga volt, azonban az ország vezetése a gazdaság struktúráját a jobb minőségű termékek előállítására és a magasabb hozzáadott érték mentén alakítaná át. Lényegében az egész terv az innovációra épül, mely Kína azon szándékát tükrözi, hogy globális technológiai nagyhatalommá váljon (Koleski, 2017). Az alapvető cél a hosszú távú termelékenység megteremtése. Megfogalmazták az innovatív nemzet vízióját, mely alapján Kínát 2030-ig vezető innovációs állammá, 2050-ig tudományos és technológiai fellelegvőre kívánják tenni³⁵. A 13. ötéves terv a tőkekihelyezések még nagyobb mértékű liberalizációjáról szól, mely egy újabb mérföldkő Kína világ gazdasági szerepének növelésében. Az évek során az ország a világ egyik vezető befektetési forrása lett, azonban a kínai kormány ma már óvatosabban áll a kérdéshez és próbálja megakadályozni az olyan eseteket, melyek Kínát külföldön rossz színben tüntetnék fel³⁶ (Wong et al., 2020).

A 14. ötéves tervben tovább hangsúlyozzák az innováció jelentőségét és kifejezett elvárás Kína digitalizációjának felgyorsulása³⁷ (Cyber Policy Center, 2021). Az ipar szinte minden területét modernizálni kívánják, digitális társadalmat akarnak kiépíteni. A cél egy kibernagyhatalom és egy digitális Kína felépítése. Elő kívánják mozdítani az alapvető technológiák fejlődését, valamint nagyobb hatékonyságot, nagyobb igazságosságot, nagyobb fenntarthatóságot és nagyobb biztonságot szeretnének. A terv kiemeli a magas színvonalú zöld fejlesztést, az innováció vezérelt növekedés elérését, melynek az életszínvonal emelkedését megvalósító reformokkal kell együtt járnia (Asian Development Bank, 2021). Jelentős erőfeszítést kell tenni a környezetvédelem, a városi-vidéki területek integrációja és az elöregedő társadalom támasztotta kihívások kezelésére.

2.6 A kínai működőtőke-befektetések és a posztszocialista országok viszonya

Az Egy Övezet, Egy Út az egyik legfontosabb kezdeményezés, mely során a KKE szerepe felértékelődik a kínaiak számára. Az OBOR programot Kína 2013-ban indította útjára. Ez gyakorlatilag nem más, mint a több ezer évig fennmaradt régi Selyemút újraélesztése azzal a különbséggel, hogy elődje természetes, míg a modern változata mesterséges módon jött létre.

³⁵ Koleski: The 13th Five-Year Plan (6. old.)

³⁶ Wong et al.: China's Global Investment Strategy (4. old.)

³⁷ Cyber Policy Center: 14th Five-Year Plan for National Informatization (9. old.)

A régi Selyemút hosszú évszázadokon, évezredekken keresztül az egyik legfontosabb kereskedelmi útvonal volt a világon. Már meglévő utakat, úthálózatokat, csomópontokat, elágazásokat kapcsolt össze Európa és Ázsia között. A Nyugat és a Kelet találkozási helye volt, mely nemcsak az áruk, hanem az információ, gondolatok, eszmék, vallási tanok, művészeti stílusok és technológia cseréjére is szolgált (Eszterhai, 2016).

Kína szempontjából az alábbi előnyök kerülhetnek szóba (Engelberth–Sági, 2017):

- iparban, nehéziparban meglévő kapacitástöbbletek iránt való megrendelések;
- infrastruktúrafejlesztés az áru és nyersanyagszállítás hatékonyságának érdekében;
- gazdasági növekedés;
- alulfejlett kínai régiók fejlesztése;
- geopolitikai és nagyhatalmi státusz erősödése.

Kína olyan szektorokba, régiókba kíván befektetni, amelyek közvetlenül elősegítik a hatalmas ázsiai ország gazdasági fejlődését, vagy politikai oldalról erősítik nemzetközi szerepét (Artner, 2009) és az Egy Övezet, Egy Út koncepció nagyban elősegíti ezt a célt. Az OBOR projekt olyannyira hatással volt a KKE regionális kapcsolataira, hogy felmerült az igény egy új kooperációra a térségen belül. Kelet-Közép-Európa és Kína közötti kapcsolatok egyik fontos pillére a 16+1³⁸ kezdeményezés. A projektet eredetileg Varsóban hozták létre 2012-ben, akkor még 16 kelet-közép-európai országgal, de 2019-ben Görögország is csatlakozott az egyezményhez. 2020-ban azonban Litvánia kilépett a kezdeményezésből és 2022-ben Lettország, valamint Észtország is hasonló döntésre jutott, így a gyakorlatban csak 14 KKE országról beszélhetünk. A kezdeményező a kínai állam volt, mely növelni szándékozott befolyását a régióban. A transzregionális intézmény elsődleges célja a régió és Kína kapcsolatainak erősítése, valamint a kereskedelem fejlesztése, ugyanakkor a kezdeményezés számtalan más területre is kiterjed³⁹. A projekt az OBOR része, mely Európát új értelmezésbe helyezi a Kínával való kapcsolat szempontjából. Az OBOR keretein belül az egyes országokat képességük és specializációjuk alapján építik be a rendszerbe⁴⁰. Görögországot leszámítva az országok a posztoszocialista országok közül kerültek ki. Albánia

³⁸ Albánia, Bosznia-Hercegovina, Horvátország, Észak-Macedónia, Montenegró, Szerbia, Szlovénia, Bulgária, Románia, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Szlovákia és Görögország

³⁹ Kereskedelem, beruházások, közlekedési összeköttetés, pénzügyek, mezőgazdaság, tudomány, technológia, egészségügy, oktatás, kultúra.

⁴⁰ Pl.: Észtország: e-kereskedelem.

és az egykori jugoszláv tagállamok némelyikén kívül az államok többsége ma már az Európai Unió tagja. Ettől függetlenül az EU-ban viszonylag megosztó a kezdeményezés.

A megalakuláskor még szinte mindegyik ország nagy lehetőséget látott a projektben, 2018-ra azonban már kritikusabb hangok is felütöttek a fejüket (European Parliament, 2018). A 2018-as szófiai csúcson nem véletlenül hangsúlyozták a kiegyensúlyozottabb kereskedelem, a piacra jutás kölcsönösségének és az infrastruktúra kiépítésével kapcsolatos pályázati lehetőségek szükségességét. Ugyanakkor kínai részről kritikák fogalmazódtak meg azzal kapcsolatban, hogy az egyes államokban tervezett infrastrukturális beruházások nehézségekbe ütköztek az EU szabályrendszere és rendeletei miatt.

Kína egy jól bevált stratégiai folyamatot követ, mellyel megpróbálja érdekeit minél jobban érvényesíteni az adott régióban. Goreczky (2017) szerint problémát jelent, hogy az együttműködésben résztvevő európai országok között gazdasági fejlettségben jelentős különbség mutatkozik és ebből következően különböző motivációik vannak. A fennálló probléma miatt az kooperáció konkrét eredményei sem azonos mértékben látszódnak minden államnál. Kína ebből a szempontból kevésbé okolható, hiszen az együttműködéssel kapcsolatban világos célokat fogalmazott meg:

- az OBOR projekt részeként saját áruit gyorsan és olcsón szeretné Európába eljuttatni;
- felesleges kapacitásait jobban ki szeretné használni;
- növelni szeretné geopolitikai befolyását;
- hozzá szeretne férni a természeti erőforrásokhoz és a fejlett technológiához;

Chen és Lin (2018) a szóban forgó projektben részt vevő országokban meglévő kínai beruházási aktivitást elemezték. Több tényezőt is azonosítottak, mely növeli a kínai beruházási kedvet. Az egyik ilyen a szállítási költségek voltak, melyek csökkentése kedvezően hat a kínai működőtőke-beáramlásra, azonban a hatás szállítási módonként változhat. A szerzők kimutatták, hogy a tengeri szállítás jelentősége kisebb és egységnyi költségcsökkentés itt kevesebb beruházást generál, mint a többi esetben. Az OBOR keretében megvalósítani kívánt úthálózat kiépítése, valamint a rövidebb idő alatt történő szállítás szintén pozitív hatást fejthet ki a kínai befektetési kedvre. A szerzők szerint mindezek még inkább érvényesülnek, ha a kínaiak számára megfelelő üzleti környezet jön létre a célországokban. Kína infrastrukturális beruházásai katalizátorként hatnak a többi szektor tőkevonzó képességére is. Ezenkívül az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezéssel kapcsolatos beruházások

GDP növekedéssel is járnak a célszágokban, valamint a hálózat tovaagyűrűző hatása miatt a projektben nem résztvevő államokban is elősegíthetik a gazdasági növekedést.

Magyarországon manapság az egyik legfontosabb kapcsolódási pont az akkumulátorgyártási hullámhoz köthető, melynek eredményeképpen Magyarország rövid időn belül akkumulátor gyártó nagyhatalommá lépett elő. A hivatalos kommunikáció az egész kérdést pozitív színben tünteti fel, ugyanakkor hiányoznak a komolyabb hatásvizsgálatok, melyek ezt az optimizmust hitelesen alátámasztják. Paradox módon az EU klímasemlegességet a zászlajára tűző politikája elvileg indokolhatná a jelentős kínai tőke megjelenését a magyarországi akkumulátorgyártásban, azonban ez pont azzal a szándékával ellentétes, hogy Európában csökkenjen a kínai befolyás. Kína ugyanis megkerülhetetlen az akkumulátor gyártás terén, hiszen ők dominálják a termelés háromnegyedét a világon (Flór et al., 2023).

A téma még viszonylag új, ezért kevés, független szakértő tollából származó tanulmány lelhető fel. Éltető az akkumulátor gyárak hatásait vizsgálta (Éltető, 2023). Bár hasonló gyáregységek több európai országban is vannak, de az újabb és újabb üzemek építésének szükségessége a szerző meglátása szerint nem teljesen világos⁴¹. A kormányzati kommunikáció viszonylag homályos ebben a tekintetben és még számtalan nyitott kérdés van, melyet érdemes lett volna tisztázni a beruházások megkezdése előtt⁴².

Győrffy (2023) a svéd és a magyar akkumulátorgyártás sajátosságait hasonlította össze. Véleménye szerint a beruházás „vas és acél országa” projektre emlékeztet, míg Svédországban ez egy tudatos iparfejlesztési politika részeként valósul meg. Szigorú környezetvédelmi előírások mellett a svéd modell alkalmas az ország fejlettségi előnyének növelésére, míg Magyarországon ez a fajta tevékenység más iparágak kárára növekszik, valamint konzerválja a fejlettségi lemaradásokat és mindezekon felül még a környezetre is káros. A tevékenység az alacsony munkabérre épül, ráadásul jelentős állami támogatással és olcsó adóztatással valósul meg, melynek a megtérülése nagyon lassú. A jelenlegi struktúrában a hozzáadott érték nagyon alacsony, mivel a gyártás jelentős része importból⁴³ származik és ehhez a magyar fél csak a vizet adja. Kiemelten energiaigényes iparágról van szó és nem világos, hogy ez egy energiaszegény országban a gyártás miként fog zökkenőmentesen megvalósulni.

⁴¹ Éltető: Akkumulátorgyártás Magyarországon (60. old.).

⁴² megtérülési számítások, autóiipari munkaerő felszabadulása, régi iparterületek helyzete, jó minőségű termőföldek beépítése, adófizetők pénzének megtérülése, járulékos beruházások (erőművek, infrastruktúra) forrásainak előteremtése stb.

⁴³ technológia, munkaerő, energia

2.7 Adósságcsapda diplomácia: mítosz, vagy valóság?

Nem lenne teljes a kép, ha nem szólnánk az OBOR projekt megvalósítása kapcsán felmerül félelmekről és kritikákról. Brautigam (2020) ide vonatkozó tanulmányában az alábbi pontokat gyűjtötte össze:

- Az OBOR projekt valójában nem a kereskedelemről, hanem Kína stratégiai dominanciájáról szól. Gazdasági erejét politikai erővé kívánja kovácsolni.
- Kína át akarja írni a nyugati világban megszokott üzleti szabályokat és gyakorlatokat.
- A régiók bizonyos kikötőibe „trójai falóként” érkeznek a befektetések, mely valójában a létfontosságú hajózási útvonalak feletti katonai kontrollról szól.
- Kínai adósságcsapda diplomácia működése, mely során finanszírozhatatlan beruházásokat erőltetnek rá az célországokra.

A fenti listából egyelőre nehéz megállapítani, hogy mely pontok realizálódnak majd az évek során, azonban tény, hogy súlyos anyagi terhekkal járó beruházásokra már Európán belül is találunk példákat⁴⁴. Az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezésben résztvevő államokban a kínai bankok előszeretettel finanszíroznak és nyújtanak hiteleket a különböző infrastrukturális beruházásokkal kapcsolatban. Mindig fennáll a kockázat arra vonatkozólag, hogy a finanszírozhatatlan projektek elviselhetetlen terhet rónak az adott államra, ezért az ilyen esetekben való döntés rendkívüli körülmények között igényel. A szerző meglátása szerint általában az adósságcsapda olyan országokban szokott előfordulni, melyek gyenge intézményrendszerrel rendelkeznek.

Az adósságcsapda kérdése még a tudományos társadalmat is megosztja. Hao (2021) amellet érvel, hogy a kínai befektetések nem jelentenek adósságcsapdát és a félelmeket inkább a bizonyítékok hiányában, valamint félreértésekben látja. A szerző meglátása szerint túl sok a sztereotípiát a témával kapcsolatban és érdemes lenne jobban megismerni a kínai befektetések sajátosságait, mielőtt még bárki is hibás következtetésre jutna. A félreértés abból adódhat, hogy a kínai tőke sok esetben nem önmagában a profitért, hanem a jobb politikai kapcsolatok kialakításáért van.

⁴⁴ Pl.: Budapest-Belgrád vasútvonal, montenegrói autópálya.

A kínai adósságcsapda diplomácia fogalma 2017-ből eredeztethető, amikor is az indiai sajtóban szárnyra kapott ez a kifejezés, melyet az emberek hamar elkezdtek általános bölcsességként és mély történelmi igazságként kezelni. Láthatóan nagyon sok érzelem és elfogultság került felszínre, melyek miatt Brautigam szerint a helyzet komoly újragondolást igényel. A kép sokkal árnyaltabb és azzal a javaslattal él, hogy a kérdést a témában megnyilvánulók ne egyszerűsítsék le teljesen, mivel a kínai hitelezés története sokkal bonyolultabb, érdekesebb és több potenciál van benne, mint ahogy egyesek ábrázolják. A szerző úgy látja, hogy rengeteg a találgatás, de nincs döntő bizonyíték arra, hogy a kínaiak valóban rossz szándékkal fektetnének be a világ különböző pontjain.

Cheong (2022) az délkelet-ázsiai régiót elemezve szintén nem talált bizonyítékot a tudatos kínai adósságcsapda létezésére. A régió pénzügyi nehézségeit főként fejlesztési hitelekből és nem segélyekből finanszírozzák, mely összegeket magasabb kamatlábbal helyezik ki a kínai hitelezők, mint adott esetben más hasonló intézmények⁴⁵. Itt tehát szintén nem egy tudatosan felépített adósságcsapda stratégiáról beszélhetünk, sokkal inkább egy adott régióra vonatkozó sajátosságról. Persze kérdés, hogy mennyire fenntartható, hogy a szóban forgó államok ennyire rossz kondícióval vesznek fel kínai hiteleket, valamint, hogy a kínaiak a magasabb hozam érdekében kiemelt kockázatú projekteket finanszírozzanak. A nemfizetésnek stratégiai következményei vannak és ezek azok a lépések, melyek az adósságcsapdával kapcsolatos szorongás alapjául szolgálnak.

Czirják (2019) afrikai példákon keresztül bizonyította, hogy valóban fennáll a veszélye, hogy az egyes országok nem fogják tudni fizetni a kínai hiteleket, de hosszú távon egy prosperáló afrikai kontinens sokkal inkább érdekében áll Kínának, ezért alacsony a valószínűsége az adósságcsapda diplomáciának. A szerző szerint ez inkább szól a nyugati országokban meglévő aggodalmakról, mint a valóságról. Ettől függetlenül a teljes körű megértés érdekében a szerző további vizsgálatot tartott szükségesnek.

Eszterhai (2021) az adósságcsapdát a sri-lankai kikötőn keresztül elemezte. Itt Kína hitelt nyújtott egy kikötő építésére, de a fogadó ország képtelen volt visszafizetni azt. A nyugati narratíva szerint ezt Kína előre tudta és ezért kötött 99 évre szóló szerződést, mely alapján a kikötőt majd a hadseregük számára használják. A szerző arra a következtetésre jutott, hogy itt sokkal inkább van szó egy mítoszról, mint valós veszélyről. A félelmet kizárólag azért terjesztik Nyugaton, hogy lejárássák a rivális nagyhatalom Kínát.

⁴⁵ Pl.: Világbank.

Matura (2020) szintén amellett érvelt, hogy alaptalanok a nyugat-európai félelmek azzal kapcsolatban, hogy a Közösség keleti felén Kína csak azért terjeszkedne, hogy megossza az EU-t. A szerző véleménye szerint a „trójai faló” kifejezés itt azért sem helytálló, mert egyrészt a kínai együttműködést gazdasági érdekek vezérlik, másodsorban Kínának nem akkora a gazdasági befolyása, hogy bármilyen politikai kérdésben döntő ereje legyen. Inkább arról van szó, hogy a kínai érdekek kiszolgálása révén a helyi politikai erők előnyt próbálnak kovácsolni a kínai kapcsolatból és valójában a nyugati félelmek alapjául szolgáló, vélt, vagy valós befolyás elsősorban a régió országainak köszönhető, mintsem egy kívülről jött kínai nyomásnak.

A fentiekkel ellentétben az Európai Unió továbbra is szkeptikus a kínai befektetésekkel kapcsolatban, különösen ott, ahol kis gazdaságokról van szó és a megtérülés alacsony (Stanicek–Tarpova, 2022). A jelenség különösen a Nyugat-Balkánon érhető tetten⁴⁶, ahol alapvetően az OBOR adja meg Kína térnyerésének főbb kereteit, mely biztosítja számára a legfőbb útvonalakat. Kritikus vélemények szerint az érintett országok egyre inkább függőségbe kerülnek Kínával és az együttműködésnek nem egyszer adósságcsapda lesz a vége. Ettől függetlenül tény, hogy a kínai infrastruktúra építési projektek jelentős részben a Nyugat-Balkánhoz köthetők és ezek döntő többségében kínai kölcsönökből valósulnak meg, ráadásul a költségek rendkívül kiugróak az országok GDP-jéhez viszonyítva (Matura, 2021).

⁴⁶ Pl.: A montenegrói autópálya projekt.

3. A kínai működőtőkét befolyásoló tényezők az Európai Unióban

A fejezetben található szakirodalmak feldolgozása kettős célt szolgált. Egyrészt átfogó képet adnak arról, hogy a kínai tőkének milyen motivációja van az Európai Unióban, másrészt adalékul szolgál a statisztikai elemzésekhez. A különböző irodalmak alapján lehet kiválasztani azokat a mutatókat, melyeket érdemes bevinni az elemzésbe. Itt nem kizárólag csak a poszt szocialista országok által jelenleg nyújtott vonzó tényezők számítanak relevánsnak. Nyugat-Európában a kínai tőke másképp viselkedik, mint az EU keleti felén, mivel a stratégiai befektetéseknek lényegesen nagyobb szerep jut. A volt szocialista országok célja az EU nyugati feléhez való felzárkózás, ezért feltételezhető, hogy bizonyos idő elteltével változnak majd a kínai befektetők szempontjai és hasonló vonzó tényezőket keresnek majd ezekben az országokban, mint most a nyugati régióban. Ráadásul az ötéves tervekben egyre inkább előtérbe kerülő innováció és magasabb hozzáadott érték felé történő elmozdulás egyéb magyarázó változók elemzését teszi indokolttá.

Az UNCTAD módszertana és a regionális sajátosságok figyelembevétele után alakult ki az a makrogazdasági mutatóhalmaz, amely az elemzés alapjául szolgált. A mutatók kiválasztásánál követelmény volt, hogy egyrészt összhangban legyenek a nemzetközi szakirodalommal, másrészt alkalmasak legyenek a kínai befektetések motivációinak feltárására. A 3. táblázat szemlélteti a tesztbe bevont független változókat, melyek elsősorban az Eurostat adatbázisán⁴⁷ alapulnak, de bizonyos esetekben más nemzetközi szervezetek adatai is forrásként szolgáltak a kutatás során. Kelet-Közép-Európára vonatkoztatva az UNCTAD változók és beáramló működőtőke viszonyrendszerét egy korábbi tanulmányában Katona (2010) tárta fel. A disszertációban lényegében hasonló szempontrendszer került alkalmazásra, de kizárólag csak a kínai működőtőke vonatkozásában. Az ötéves tervek elvárásait tükrözve a mutatószámok közé bekerült az innováció is mint a jövőbeni kínai befektetések záloga.

⁴⁷ 1. számú melléklet.

3. táblázat: A kutatás szempontrendszere

Szempontrendszer	Magyarázó változók csoportjai	Magyarázó változók
UNCTAD	Piacméret	GDP
		GDP/fő
		GDP növekedési üteme
	Termelékenység	Egységnyi termékre jutó munkaerőköltség (ULC)
		A munka termelékenysége (GDP/munkaóra)
		A munka termelékenysége foglalkoztatotanként
	Infrastruktúra	Autópályák hossza (százezer lakosra)
		Vasútvonalak hossza (km)
		Szolgáltatott villamos energia (milliárd kWh)
Regionális sajátosság	Külkereskedelem	Export/GDP
		Import/GDP
	Adózás	Általános forgalmi adó / GDP
		Általános forgalmi adó / Összes adó
		Társasági adó / GDP
		Társasági adó / Összes adó
		A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher / GDP
		A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher / Összes adó
	Innováció	K+F ráfordítás / GDP
		Kutatók száma
		Szabadalmak száma
		Védjegyek száma
	Humántőke	Oktatásra fordított közkiadások / GDP
		Várhatóan eltöltött iskolai évek száma
		Középfokú végzettségűek / népesség
		Felsőfokú hallgatók / népesség
		Felsőfokú végzettségűek / népesség
		Tanult idegennyelv / tanuló

Forrás: saját táblázat

3.1 Piacméret

Buckley és szerzőtársai (2007) több lépcsőben is kísérletet tettek a kínai tőkeexport stratégiáinak feltérképezésére. Az első tanulmányukban a szerzők az általános elméletek elégségeségét kérdőjelezzik meg. Az erre vonatkozó legfontosabb érv a tőkepiac tökéletlensége, a kínai multinacionális vállalatok speciális tulajdonlásából fakadó előnye és a

kínai intézményi háttér sajátosságai. Tanulmányukban 1984 és 2001 között 49 befogadó országot teszteltek, melyek közül 22 OECD tagország volt. A szerzők megállapították, hogy a kínai FDI flow pozitívan reagált a kulturális közelségre, a piac méretére, a politikai liberalizációra, az alacsony politikai kockázatra, az inflációra és a Kínából történő import mértékére. A Kínába irányuló export negatív hatást fejtett ki. A természeti erőforrások, a tulajdonosi előnyök, az árfolyam, a földrajzi távolság és az ország nyitottsága esetében nem volt kimutatható szignifikáns kapcsolat. Ennek a 10 évvel később megjelent felújított változatában lényegében megerősítették a korábban elhangzottakat és rámutattak, hogy a befogadó ország piacmérete és a kínai tőkeexport között továbbra is releváns a kapcsolat (Buckley et al., 2017).

Dreger, Schüler-Zhou és Schüller (2015) a kínai befektetések motivációit vizsgálta az Európai Unióban. Arra a következtetésre jutottak, hogy a kereskedelem mellett a piacméret a legnagyobb hajtóerő a kínai tőkebeáramlásban. A nagyobb piacmérettel rendelkező országok feltehetően több kínai tőkét vonzanak, mint a kisebbek. Az egy főre jutó GDP mind a fúziók és felvásárlások, mind a zöldmezős beruházások terén is meghatározónak bizonyult. A piacszerző befektetők szempontjából kiemelt jelentőségű, hogy a Közösség bármelyik tagállamába történő befektetés is azt jelenti, hogy a kínaiak hozzáférhetnek az Európai Unió piacához. A piacszerzésen túlmenően más tényezők is befolyásolták az investíció volumenét. A *stratégiai eszközkereső* befektetők a magas szintű technológiát szintén fontosnak tartották, különösen a stratégiai előnyökre építő beruházók (asset seeker), akiknek célkeresztjében a fejlett technológia, az ismert márkák, valamint a menedzsment ismeretek megszerzése áll.

Fontagné és Py (2010) egy 3000 kínai céget magába foglaló kutatást végzett az Európai Unió országaira vonatkozóan. A cél a kínai befektetők lokalizációs döntéseinek megértése volt, valamint azoknak a tényezőknek a feltárása, amelyek elősegítik, illetve hátráltatják a kínai tőkebeáramlást elsősorban az Európai Unió szempontjából. Arra a következtetésre jutottak, hogy a piaci potenciál meghatározó hajtóerőnek számít a befektetések során, mely azt jelzi, hogy a megfelelő kereslet fontos az adott piacon. A kutatásból arra is fény derült, hogy a piacméreten kívül a kínaiak más tényezőket is figyelembe vesznek⁴⁸.

Sanfilippo (2014) Kína olaszországi befektetéseit vizsgálta. Az ország mérete és a meglévő nagy kereslet miatt Olaszország kulcspozíciót tölt be a kínai befektetők szemében. A kínaiak a piac megszerzése mellett menedzsment, marketing, értékesítési, gyártási és tervezési ismeretekre is szert kívánnak tenni. A szerző európai és olasz eseteket, felméréseket is

⁴⁸ Például a távolság is rendkívül fontos szerepet játszik a beruházási döntések meghozatalakor.

vizsgált. Európa biztonságos terepnek számít, mely számtalan előnyt képes nyújtani a kínaiak számára⁴⁹. Egy egész Európára kiterjedt felmérés szerint a kínai cégek döntő többségükben piackereső magatartást tanúsítanak, ugyanakkor egyharmaduk a technológiák és a know-how megszerzése miatt fektet be. A megkérdezett kínaiak közel fele úgy véli, hogy a kulturális különbségek és a helyi piacokról való ismeretek hiánya az, ami gátolja a nagyobb volumenű befektetéseket. Olaszországban a kínaiak számára problémát jelent a magas szintű bürokrácia, az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés, a rossz infrastrukturális körülmények, a vízumkérdés és a hosszú távú maradás garanciájának hiánya. A kínai és más külföldi befektetők által hangoztatott termelékenység így az említett faktorok miatt csökken, ami szükségszerűen kevesebb működőtőke-beáramlást eredményez.

Szunomár és Biedermann (2014) Kelet-Közép-Európára vonatkozó tanulmányában megerősítette, hogy a kínai befektetők elsősorú hajtóereje a piacméret. A szerzők ugyanakkor azt is hangsúlyozták, hogy a kiváló politikai kapcsolatoknak szintén kiemelt szerepe van, ezért a befektetések megkönnyítését, az adminisztráció egyértelműsítését, a vízum és a munkavállalási engedély kiadásának megkönnyítését javasolták. Az Európai Unióba történő kínai befektetések száma sokkal gyorsabban növekedett, mint a világ bármely más részén. Az investíciók Kína hosszú távú globális céljaival összhangban alakultak, melyek lényegében a jelentősebb fogyasztói piacokon történő megjelenést, a nagy hozzáadott értékű és zöld technológiákhoz való hozzáférést szorgalmazzák.

Korniyenko és Sakatsume (2009) 29 európai és ázsiai átmeneti gazdaságról⁵⁰ szóló kutatásuk eredményeképpen megerősítették azt a következtetést, hogy a piacméret, a földrajzi távolság és politikai kockázat a kínai befektetések legfontosabb meghatározói. A kínai befektetők külföldi tőkekihelyezéseik során többek között két dologban is érdekeltek. Az opció a disztribúciós hálózat kiterjesztését célozza meg, mely által az export egyszerűbbé válik, míg a másik elképzelés a vonzó külföldi piacon történő termék-előállításról szól. Az ázsiai átmeneti gazdaságok megfelelő célpontok Kína számára, mivel a közös határ miatt könnyen megközelíthetőek, ráadásul némelyikük nagy piaccal is rendelkezik.

⁴⁹ Hatalmas piac, jelentős gyártási tapasztalat, erős a specializáció a magas szintű technológiák és szolgáltatások iránt, számtalan ismert márka.

⁵⁰ Európa és Ázsia posztoszocialista államai, illetve Törökország.

3.2 Termelékenység

A Magyar Kína-Kutatásért Alapítvány (2011) tanulmánya szerint Magyarországon élő kínai származású munkavállalók köre viszonylag stabilnak mondható a munkaerőpiacon. A kínai multinacionális vállalatok körében is egyre inkább elterjedt az a tendencia, hogy megfelelő felsőoktatási képesítéssel és nemzetközi tapasztalattal rendelkező hazai, illetve kínai munkatársakat alkalmaznak. A tanulmány hangsúlyozza, hogy a kínai tőkebeáramlásnak egyik alapvető feltétele a magyar munkaerő képzettsége. A kínaiak kevésbé zöldmezős beruházásokban, inkább meglévő nyugat-európai vállalatok felvásárlásában, vagy társulásokban gondolkodnak, mely tendencia a magyarországi foglalkoztatás szempontjából hátrányt jelenthet.

Carril és Milgram (2016) a Spanyolországban meglévő kínai befektetéseket vizsgálta. A kutatás során 94 vállalattól gyűjtöttek be kérdőíveket. Számtalan motivációs faktor mellett az eredmények azt támasztották alá, hogy a kínaiak olyan menedzseri képességekhez szeretnének hozzájutni, melynek segítségével növelhető a termelékenység. A hatékonyságkereső kínai befektetők előszeretettel fektetnek be az olyan fejlett országokba, mint Spanyolország annak érdekében, hogy a bőven rendelkezésre álló fejlett technológiához hozzájussanak és magasan kvalifikált szakembereket alkalmazhassanak.

Lv és szerzőtársai (2018) az Európában meglévő kínai befektetések mozgatórugóit tanulmányozták. Vizsgálódásaikat szektorokra lebontva folytatták. Arra a következtetésre jutottak, hogy összefüggés van a Kínában meglévő egyes iparágak magas termelékenysége és a kutatás-fejlesztésbe történő külföldi tőkekihelyezés között. A befogadó országban zajló K+F iparágak vélhetően több kínai K+F indíttatású tőkét vonzanak. Fény derült arra a tényre, hogy a célországban meglévő high-tech tevékenység, valamint a nagy fontossággal bíró helyi termelés releváns szempontnak bizonyult az innovációban érdekelt kínai befektetők számára. Minél jelentősebb a hazai és a befogadó országban lévő K+F, valamint a termelékenység, annál inkább jelentősebbek az ilyen irányú befektetések. A szerzők végső soron úgy látják, hogy a kínai beruházókat sokkal jobban motiválja az EU-ban meglévő technológia és know-how, mint maga a piac.

Fung és szerzőtársai (2009) kutatásai során az agglomerációs hatásokat is vizsgálták a kínai külföldi tőke kelet-közép-európai vonatkozásában. Arra a következtetésre jutottak, hogy az agglomerációs hatás releváns tényező a külföldi befektetésekénél. A befektetők arra számítanak, hogy egy bizonyos helyen történő letelepedés egyszerűbbé teszi számukra a

képzett munkaerő és a termelékenység elérését. A két tényező rendkívül fontos a hosszú távú nyereségesség szempontjából. Az agglomerációs területen történő befektetések felhalmozódása kétségtelenül pozitív üzenetet hordoz, így a termelékenység még több befektetőt hozhat a térségbe.

Dreger, Schüler-Zhou és Schüller (2017) kutatásai során külön vizsgálta a zöldmezős, új vállalatot alapító beruházásokat, illetve a már meglévő cégek felvásárlását. A globális gazdasági válság után a kínai befektetők rendkívül aktívan léptek fel az Európai Unióban. A szerzők megállapították, hogy vállalat alapításnál az egységnyi munkaerőköltség negatívan befolyásolja a kínai befektetéseket a célszágban, azonban a már működő cégekbe történő investíció esetén az ULC már nem számít relevánsnak.

Heiduk és McCaleb (2014) a kínai tőke V4 országokba irányuló motivációit elemezte. Kínában egyértelműen megvan a szándék a külföldi beruházások iránt, melyért Európa fejlett technológiát, vonzó piaci lehetőségeket és kiváló szolgáltatásokat ajánlhat fel cserébe. Többek között az olcsó munkaerő megléte miatt megvan arra a lehetőség, hogy a V4 régió logisztikai és disztribúciós központtá váljon. Ez a projekt elsősorban a Nyugat-Kínát Európával összekötő vasúti összeköttetés miatt valósulhat meg.

3.3 Infrastruktúra

Hanemann és Huotari (2018) Kína EU-ban történő befektetéseit térképezte fel. Az elmúlt években az infrastruktúra az egyik legnépszerűbb befektetési területnek számított és az öreg kontinens továbbra is nyitott a hasonló célú investíciók iránt. Az infrastruktúra és más szektorokba történő befektetések területén egyenlőtlenség alakult ki, mivel Kína sokkal többet investál az EU-ba, mint fordítva. A jelenséget a szerzők politikai okokra vezetik vissza. Szabadpiaci viszonyok között ez nem lenne ennyire releváns, azonban a kínai korlátozások meglehetősen nehézé teszik a folyamatot.

Saarela (2018) által készített jelentés témája Kína és az EU közötti kapcsolat. Az EU-ban meglévő infrastrukturális beruházásokat elsősorban állami vállalatok hajtják végre. A beruházások nem elszigetelten történnek, hanem kapcsolódnak az Egy Övezet, Egy Út elképzeléshez. Kína egyik legfontosabb törekvése ennek a stratégiának világszintűvé történő kiszélesítése, mely szintén előnyös a regionális termelékenység növelése szempontjából. A kínai törekvések nem minden Európai Unió tagállam tetszését nyerték el, ugyanakkor a 16+1 együttműködésben résztvevő országok már megállapodtak Kínával a fejlesztési pontokról.

Ilhéu (2016) az OBOR projekt perspektíváit tanulmányozta. A kínai állami vállalatok rendkívül érdekeltek az infrastrukturális beruházásokban szerte a világon. A finanszírozásra több forrás is rendelkezésre áll, az Egy Övezet, Egy Út koncepcióhoz köthető alap, illetve az Ázsiai Infrastrukturális Befektetési Bank is ezt a célt szolgálja. A befektetőket az EU és Kína között meglévő kölcsönös kormányközi infrastrukturális megállapodás is segíti. A globális projekt nagyságát jól jelzi, hogy az OBOR projekt megvalósítása 65 országban 4,4 milliárd ember életét érinti.

Chang és szerzőtársai (2021) korábban már idézett tanulmányukban szintén az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezésben résztvevő országokat vizsgálták⁵¹. Az elemzésbe 65 országot vettek bele, melyből 24 európai volt. Arra a következtetésre jutottak, hogy a megfelelő fizikai infrastrukturális hálózattal rendelkező országok vonzóbbak a kínai tőke számára. A szerzők összevetik az infrastrukturális befektetésekről szóló elméleteket a kínai helyzettel. Az elméletek megalkotói elsősorban magáncégek beruházásait vették alapul, azonban a kínai vállalatok jelentős része állami kézben van. Ezeket a cégeket könnyen finanszírozza a kínai állam és bankrendszer, ezért némely esetben a megszokottnál nagyobb kockázat vállalására is képesek. Az állami cégek túlsúlya felveti azt a kérést, hogy a meglévő elméletek használhatóak-e a kínai jelenség modellezésére.

Skoba (2014) az Európai Unióban megvalósuló kínai beruházásokról szóló tanulmányában megállapította, hogy a cégek kezdetben a gyártóiparra koncentráltak, ezért infrastrukturális fejlesztéseket is főként ebben a szektorban hajtottak végre. Ma már azonban a kínai investíciók sokrétűnek mondhatók és a hagyományos technológiai, infrastrukturális és nehézipari befektetéseken túl nem ritka a szolgáltatóipari (gyógyszeripar, pénzügy, média, szórakoztatóipar, telekommunikáció) jelenlét sem. A kínai vállalatok infrastrukturális szerepvállalása leginkább az európai szállítmányozás feletti kontrollal hozható összefüggésbe⁵².

Linden (2018) a mediterrán térségben megvalósult kínai beruházásokat elemezte. Kína az elmúlt években rendkívül sokat költött a közlekedési infrastruktúrában meglévő pozíciójának erősítésére, különös tekintettel az európai kikötőkre. Ugyanakkor a mediterrán térségen kívül is jelentősek a kínai aktivitások. A szerző a Balkánt hozta fel példaként, „vasúti diplomáciaként” titulálva az ott történeteket. Ennek legfontosabb pillére a Budapest-Belgrád vasútvonal, mely a pireuszi kikötő egy kiegészítő logisztikai elemeként fogható fel.

⁵¹ 2003-2017

⁵² A legjelentősebb fejlesztések között említhető a tengeri kikötők (Pireusz, Rijeka), a vasútvonalak (Magyarország, Szlovénia), az országutak (Lengyelország), valamint a repülőterek (Ciprus, Németország) modernizálása.

Meunier (2012) az EU-Kína kapcsolattal foglalkozó írásában kifejtette, hogy az európai infrastrukturális lehetőségek⁵³ rendkívül vonzóknak számítanak a befektetők számára. A kínaiak előszeretettel vesznek részt infrastrukturális beruházásokban, annak érdekében, hogy a kereskedelmet elősegítsék. A szerző szerint Kína szerte a világon különböző ingatlanokba fektet be, mely a nyugati világ számára olybá tűnhet, hogy a kínaiak „felvásárolják a világot”. A kínai kormány arra ösztönzi a hazai cégeket, hogy külföldön investáljanak annak érdekében, hogy Kína diverzifikálhassa eszközeit és könnyebb hozzáférése lehessen a különböző erőforrásokhoz, technológiákhoz, márkákhoz, menedzsment tudáshoz, valamint, hogy közelebb lehessen a fogyasztóihoz.

Kirkegaard (2019) a témában készített elemzésében kimutatta, hogy a kínai infrastrukturális beruházások lényegesen nagyobbak az Európai Unióban, mint az Amerikai Egyesült Államokban. Különösen az információs és kommunikációs technológiai szektor, valamint a közlekedési szektor volt érintett a befektetésekben. Ettől függetlenül a kínai tranzakciókat akadályozhatják az EU bizonyos szabályai, melyek korlátozzák a kínai cégek részvételét a tenderekben. Az EU kritikusnak nyilvánított minden olyan fizikai és szellemi infrastruktúrát, melyek nemzetbiztonsági szempontból relevánsak lehetnek. Az ilyen esetekben az európai döntéshozók komolyan fontolóra veszik, hogy teret engedjenek-e a külföldi tőkének⁵⁴?

Szunomár és Raul (2022) szerint az infrastrukturális fejlesztésekben való kínai részvétel kérdése megosztja a régió államait. Példának okárárt a digitális Selyemút⁵⁵ során elvégzendő 5G fejlesztéseket említik. Ebben az esetben a Balti államok annak ellenére váltak óvatossá, hogy nagyon is érdekeltek voltak a beruházásban. Az okok biztonsági kockázatokra, illetve a konkurens Egyesült Államok részéről érkező nyomásra vezethető vissza. Lengyelország és Románia kizárta a kínai szolgáltatókat a fejlesztésekből, míg a szomszédos Csehország aggályait fejezte ki a biztonság kockázatokkal kapcsolatban. Magyarország ugyanakkor ezzel teljesen ellentétes álláspontot képvisel. A többi ország vagy már aláírt egy közös nyilatkozatot az Egyesült Államokkal, vagy kizárta a kínai cégeket az 5G hálózat kiépítéséből, vagy egyszerűen még kívárnak a döntéssel. Ettől függetlenül a régió többsége egy közös Európai Unió állásfoglalással lenne igazán elégedett, főleg azok, akik még várakozó állásponton vannak.

⁵³ Pl.: pireuszi és rijekai kikötők, parchimi és larnacai repülőterek, szlovén és magyar vasútvonalak.

⁵⁴ Lásd a Huawei-botrányt az Egyesült Államokban. Amerikai álláspont szerint a cég kémkedésre használta a megszerzett adatokat.

⁵⁵ 2015-ben indított kezdeményezés, melynek célja a kínai technológiák globális térnyerése.

3.4 Külkereskedelem

De Beule és Van Den Bulcke (2012) globális keretek között vizsgálta a kínai, illetve indiai zöldmezős beruházásokat. Az eredmények azt igazolták, hogy azokban az országokban, ahol elkötelezettebbek a nemzetközi kereskedelem iránt, ott a tőkevonzó képesség fejlődésnek indul. Amennyiben egy adott ország liberálisabb kereskedelmi politikát folytat, úgy a félkész és egyéb termékek importja könnyebben és olcsóbban valósulhat meg, ezért a kínai és indiai befektetőknek érdekükben áll olyan leányvállalatokat alapítani, melyek alkalmasak export-import tevékenység végzésére.

Zhang és Daly (2011) egész világra kiterjedő kutatásuk során a kínai külföldi beruházások mögötti motivációk feltárására tett kísérletet⁵⁶. Több szempontot is figyelembe vettek, melyek közül a nemzetközi kereskedelem megléte egyértelműen pozitív jelentőséggel bírt a befektetők számára. A szerzőpáros a kereskedelem illusztrálására a Kína és a befogadó ország közötti export-import mutatókat vették alapul. A kereskedelmen belül is az exportnak volt fontosabb szerepe. Megállapították, hogy azok az országok vonzóbbak befektetési szempontból, melyek nagyobb felvevőpiacot jelentenek a kínai áruk számára. A befektetők azt várják, hogy a tőke külföldi kihelyezésével jelentősebbé válik majd Kína exportképessége is. Leginkább a gépgyártás az, amely export szempontjából az egyik legfontosabb területnek számít.

Buckley és szerzőtársai (2007) korábban már idézett tanulmányukban arra a következtetésre jutottak, hogy a Kína és a célország között meglévő export-import elősegíti a kínai befektetéseket. Az egész világra, köztük az Európai Unióra lefolytatott panelelemzés során igazolták, hogy a Kínából történő import mentén befektetések valósulnak meg. A 80-as, 90-es években több kínai investíció is azzal a céllal jött létre, hogy megsegítsék az exportőrök helyzetét. Ugyanakkor ezek a beruházások viszonylag kis volumenűek voltak és sokszor a célországban meglévő leányvállalatokra hárult az a feladat, hogy információt szolgáltatassanak az adott piacról és hogy elősegítsék a kereskedelem, szállítás, valamint a pénzügyi szolgáltatások meglétét. Később aztán ezek a kezdeti beruházások bizonyos esetben kinőtték magukat és rendkívül jelentőssé váltak. Az importhoz hasonlóan, a Kínába irányuló export is fontos a kínai FDI szempontjából. Az ilyen ügyletek jelentik Kína számára az

⁵⁶ 2003-2009

erőforrások beszerzését, ezért elvárás a kínai cégek részéről, hogy ezeket a stratégiai áramlásokat internalizálják és befektetéseket hajtsanak végre.

Kolstad és Wiig (2009) elemzésükben szintén megerősítették, hogy a kereskedelem elősegíti a kínai befektetéseket. A kutatást nehezítette az adóparadicsomokon történő befektetések jelensége, illetve a szűkös adatbázis is. Bár a kínai FDI egyre intenzívebb globális jelenléte komoly érdeklődésre tart számot, az idevonatkozó tudományos közlemények száma még így is elég alacsonynak mondható.

Dreger, Schüller-Zhou és Schüller (2017) korábban már hivatkozott tanulmányukban megállapították, hogy a piacméret mellett a bilaterális kereskedelem megléte a legnagyobb hajtóerő a kínaiak Európai Unióba történő befektetéseinél. Ugyanakkor az EU-Kína között meglévő kereskedelem nagyságához mért FDI aktivitások aránya még mindig alacsonynak mondható. A szerzők meglátása szerint az egyes országokban meglévő infrastrukturális fejlesztések⁵⁷ mindenképpen tovább fogják élénkíteni nemcsak a kereskedelmet, de a befektetéseket is.

Turai (2018) Kína és KKE kapcsolatáról írt tanulmányában leszögezte, hogy a kereskedelem kiemelt befektetési terület a V4 országokban és Romániában. A 16+1 társulásban megfigyelhető egy jelentős koncentráció, mivel az említett országok a kínai kereskedelem 80 százalékát adják, valamint a V4 térségben és Bulgáriában realizálódik a kínai FDI 95 százaléka. A V4 régió számít a legfejlettebbnek a 16+1 országok közül. Ettől függetlenül az EU egészét tekintve a kínai befektetések jelentősebb része a fejlettebb országokba vándorol. Ugyanakkor Kína globális portfóliójában a KKE régió rendkívül alacsony jelentőséggel bír a kereskedelem szempontjából. A szerző felhívja a figyelmet arra, hogy a KKE-Kína kereskedelem a 16+1 kezdeményezés létrejötte előtt sokkal gyorsabban nőtt, azonban továbbra is erőteljesen tapasztalható a Kína felé meglévő kereskedelmi deficit. A szerző az Európában tapasztalható kereskedelmi és befektetési egyenlőtlenségek orvoslására bizonyos javaslatokkal élt. Többek között az országokkal megkötött bilaterális egyezmények helyett egy egységes közösségi keret kialakítását, valamint Európai Unió és transzatlanti szintű stratégia létrehozását is szorgalmazta.

Lin (2016) vizsgálata kissé árnyalta a képet a kínai FDI és a kereskedelem kapcsolatáról. Kutatásának eredményei ellentétben állnak a mainstream szakirodalomban olvasható következtetésekkel. Előzetesen azt lehetett várni, hogy az Egy Övezet, Egy Út stratégiának köszönhetően az FDI és a kereskedelem fontos adalékul szolgál a kínai gazdaság számára. A

⁵⁷ Pl.: Budapest-Belgrád vasútvonal.

gyakorlat mást igazolt, mivel a külföldi beruházások és az exportképesség között nagyon kicsi a kapcsolat. A fejlett országokban a két mutató helyettesíti egymást, azaz ellentétesen mozognak, a fejlődő országokban viszont a tőkekihelyezésnek kimutatható valamilyen szintű hatása az exporttevékenységre nézve. A szerző az okokat is feltárta. Meglátása szerint a globális gazdasági hanyatlás és a csökkenő kereslet időszakában az FDI nem számít hatékony eszköznek az exportképesség növelése céljából, ezért a kínai döntéshozóknak más stratégiában kell gondolkodniuk. Továbbá az exportfüggőség csökkentése mellett Kínának érdemes lenne több energiát fordítania a belső piaci kereslet megerősítésére.

Gáspár és Sass (2023) a magyar-kínai kereskedelmi kapcsolatokat vizsgálva megállapították, hogy a GVC beágyazottság egyre fontosabb szerepet tölt be a két ország közötti kereskedelmi kapcsolatokban. Esettanulmányokat elemezve arra a következtetésre jutottak, hogy a multinacionális cégek jelentős hatással vannak a kétoldalú kapcsolatok alakulására. Meglátásuk szerint Magyarország az átlagnál jobban nyitott a világgazdaság felé és a kereskedelem elsősorban az EU-val bonyolódik, ugyanakkor Kína nagyobb szerepet kap az EU külkereskedelmében ráadásul Kína, mint a feltörekvő országok egyike komolyan profitált a GVC kiterjesztéséből. Ennek ellenére a szakirodalom elsősorban az EU-n belüli kereskedelemre fókuszál és a szerzők meglátása szerint az EU-n kívüli kapcsolatok kevésbé kutatottak. Cerná és szerzőtársai (2022) a V4 országok GVC beágyazottságát vizsgálta. Az általuk kiszámolt index⁵⁸ szerint a régió egyre inkább bevonódik a folyamatba. Wang és Zhong (2023) elemzése alapján a kínai befektetések döntően befolyásolják az Egy Övezet, Egy Út (OBOR⁵⁹) kezdeményezésben résztvevő országok GVC pozícióit, de ezt döntően befolyásolja a célországok infrastrukturális és intézményi szintje. Az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezésnek számtalan célja van⁶⁰, de a legfontosabb, hogy a kínai áruk gyorsan és olcsón eljussanak a célországokba.

3.5 Adózás

Korniyenko és Sakatsume (2009) korábban idézett írásukban a külföldi befektetések egyik legfontosabb hajtóerejének a kedvező adózást írták le. Kínában a hazai investíciók esetében az adókulcsok rendkívül magasak. Ennek kivédése érdekében a külföldön befektetett

⁵⁸ Cerná et al.: GVCs in Central Europe - A Perspective of the Automotive Sector after COVID-19 (57. old.).

⁵⁹ One Belt One Road

⁶⁰ Bővebben a 2.6. fejezetben.

pénzüket a kínaiak visszaforgatják az anyaországba⁶¹, mivel ebben az esetben kisebb adóteherrel kell számolniuk⁶². Hasonló megfontolásból az európai átmeneti gazdaságokba és a világ más régióiba is adóparadicsomokon keresztül áramlik be a tőke jelentős része.

Az adóparadicsomokon keresztül történő befektetésekre Sass és szerzőtársai (2020) is felhívták a figyelmet. A Magyarországon meglévő kínai tőke sok esetben közvetítő országokon keresztül érkezik az országba. A jelenség egyik legfontosabb oka az adóoptimalizálás⁶³. A közvetítő országok beiktatása elsősorban akkor jellemző, ha a befektető egy már meglévő céget vásárol meg. Zöldmezős beruházások esetén közvetlenül az anyaországból érkezik az ehhez szükséges tőke. A szerzők szerint ennek egyik oka, hogy bizonyos esetekben nem a Magyarországon működő leányvállalatot, hanem egy kedvező adózású országban központtal rendelkező anyavállalatot vásárolják meg. Ugyanakkor a közvetítő országok beiktatása alapvetően nem befolyásolja a befektetők magyarországi motivációit és a célok a befektetési folyamat végére sem változnak meg.

Sutherland, Matthews és El-Gohari (2012) érdeklődését a kínai működőtőke adóparadicsomba áramlása keltette fel. Megfigyelték, hogy a működőtőke egy része adóparadicsomokba irányul. A jelenség alapvető oka az, hogy a kínai cégek kihelyezik tőkéjüket, majd ugyanezt visszairányítják az anyaországba, annak érdekében, hogy Kínába befektetni szándékozó külföldiként speciális előnyökhöz és adókedvezményekhez jussanak. Azonban a szerzők kételkedtek abban, hogy a cégek csakis ilyen típusú haszonszerzés esetében folyamodnának ehhez a módszerhez. Megfigyelték ugyanis, hogy több pénz áramlik vissza Kínába, mint ami eredetileg ki lett helyezve. Ráadásul nemcsak a hasonló kultúrájú Hongkongból, hanem a Kajmán-szigetektől és a Brit Virgin-szigetektől, valamint több más adóparadicsomból is jelentős mennyiségű tőkét irányítanak az anyaország felé. A szakirodalommal ellentétben a szerzők úgy vélik, hogy a vállalatok nemcsak adózási szempontok miatt telepítik ki pénzeszközeiket az adóparadicsomokba, hanem a hozzáadott érték megnövelése céljából is. Ily módon klasszikus értelemben vett tőkenövelésről beszélhetünk, mely elősegíti a reálgazdaság fejlődését. Ezt azzal magyarázzák, hogy az adóparadicsomokként funkcionáló országok nagyobb teret adnak a piaci folyamatoknak, melynek során a vállalatok nemcsak a háttérben végzik a tevékenységüket, hanem a nemzetközi pénzpiacokon (tőzsdén) is megjelennek.

⁶¹ Úgynevezett round-trip investment.

⁶² Például Kínában megvalósult hongkongi befektetések, melyek mögött kínai cégek állnak.

⁶³ Sass et al.: Ázsiai közvetlentőke-befektetések Magyarországon (48. old.).

De Jong és szerzőtársai (2017) Kína hollandiai befektetéseit elemezték. Az adatok rámutattak, hogy a kínaiaknak fontosak az adózási szempontok. Hollandia vonzó azoknak a kínai befektetőknek, akik kedvezőbb adózási feltételek mellett kívánják folytatni működésüket. Az OECD erőfeszítései ellenére – mely szerint a tagállamok nem funkcionálhatnak adóparadicsomként – Hollandiában ez az egyik szempont a főként multinacionális kínai vállalatok betelepülésekor. A szerzők azt is megfigyelték, hogy bizonyos, elsősorban a kutatás-fejlesztés területén érdekelt cégek anyavállalatai adóparadicsomokban⁶⁴ találhatóak. Ugyanakkor a tőkeáramlásban ezek az anyavállalatok csak közvetítői szerepet töltenek be, mivel alapvetően az adóparadicsomban meglévő cégek tulajdonosai kínai állami nagyvállalatok.

A Kínai Európai Kereskedelmi Kamara⁶⁵ (2013) által kiadott felmérése az Európai Unióban tevékenykedő kínai befektetők meglátásait összegezte. A különböző vélemények alapján elmondható, hogy az EU-ban az adórendszer és az ösztönzők releváns szerepet töltenek be a befektetési döntésekben⁶⁶, azonban az adózás nem az egyetlen szempont, melyet a kínaiak figyelembe vesznek⁶⁷. A kutatásban résztvevő kínaiak az ösztönzők típusai közül leginkább az adózással kapcsolatos könnyítések meglétét látnák szívesen és a cégek egybehangzóan állították, hogy kisebb adóteher további befektetéseket vonzana Kínából. Mindezek mellett a kínaiak hiányolják a szakmai segítséget is, mely segíti őket a helyi adótörvények értelmezésében⁶⁸. Más régiókkal összehasonlítva az EU a kínaiak számára rendkívül bonyolult szervezet benyomását kelti, mivel az egyes országok adónemei nem minden esetben harmonizáltak, ezért a befektetőknek eltérő szabályozáshoz kell alkalmazkodniuk⁶⁹.

Ebbers és Zhang (2010) az EU-ban meglévő kínai befektetéseket vizsgálta elsősorban arra fókuszálva, hogy a befektetőknek milyen nehézségekkel kell szembenéznük. A szerzők megállapították, hogy az EU-ban meglévő kínai tőke meglehetősen alacsony a világ többi régiójához képest. Az okok egyrészt arra vezethetők vissza, hogy a fejlődő országok nagyobb hangsúllyal szerepelnek a célországok között, másrészt a kínai befektetőknek több

⁶⁴ Elsősorban a Virgin-szigeteken.

⁶⁵ European Union Chamber of Commerce in China.

⁶⁶ European Union Chamber of Commerce in China: Chinese Outbound Investment in the European Union (14. old.).

⁶⁷ Főbb motiváló erők: helyi piacokhoz való hozzáférés; helyi üzleti partner; technológia; munkaerő; adózási, ösztönzési és támogatási rendszer; logisztika; kulturális és nyelvi sajátosságok.

⁶⁸ European Union Chamber of Commerce in China: Chinese Outbound Investment in the European Union (22-23. old.).

⁶⁹ European Union Chamber of Commerce in China: Chinese Outbound Investment in the European Union (33. old.).

nehézséggel kell szembenézniük, mint bárhol máshol a világon. Az adóösztönzők megléte rendkívül fontos a kínai befektetők számára. Az FDI beáramlás gördülékennyé tétele érdekében a kelet-közép-európai országok jelentősen átgondolták fiskális politikájukat, melynek eredményeként számos adózási könnyítést vezettek be. Az intézkedések magában foglalták az adómentességet (tax concession), a szabadkereskedelmi zónák felállítását és a kettős adóztatás elkerülésének lehetőségét. A kínai befektetők elvárásaival összhangban az egyes országok és Kína között kétoldalú adójogi megállapodások születtek.

Casaburi (2015) átfogó felmérésében a Spanyolországban működő kínai vállalatok 17 üzleti környezetre vonatkozó változót rangsoroltak, mely közül az egyik az adórendszerre vonatkozott⁷⁰. A hat kategória⁷¹ közül az adózás kapta a legalacsonyabb értéket, mely két alkategóriát⁷² foglalt magába. Az eredmények azt sugallják, hogy az adózás a fejlesztendő területek közé tartozik. Összességében a kínaiak benyomása a spanyol üzleti klímáról pozitívnak bizonyult és még némileg javult is az elmúlt évek során. A legtöbbször a spanyol munkaerőt értékelték, mellyel összefüggésben a dolgozók minősége, elérhetősége és Kínához való hozzáállása mind magas osztályzatot kapott.

Szunomár és Biedermann (2014) már említett tanulmányában az ösztönzőket releváns tényezőknek tartja a Kelet-Közép-Európába irányuló kínai befektetések szempontjából. Fiskális politikájuk kialakítása során az egyes országok megpróbálták figyelembe venni a kínai befektetők igényeit. Lengyelországban különleges gazdasági övezeteket tartanak fent a kínai beruházók számára⁷³. Magyarországon lehetőség van vízumra egy bizonyos szintű befektetés elérése esetén, valamint Bulgáriában adómentesség jár a lemaradó régiókban történő investíció után.

3.6 Innováció

Dreger, Schüler-Zhou és Schüller (2017) kutatásai során arra a következtetésre jutott, hogy az Európai Unióban két típusú befektetési stratégia fedezhető fel. A szerzők megállapították, hogy Nyugat-Európában a fejlett technológiához való közelség, míg Kelet-Közép-Európában az európai közös piacon való részvétel és a növekvő infrastrukturális lehetőségek⁷⁴ vonzzák a kínai befektetéseket. Az elmúlt években a kínai tőke számtalan iparágban jelent meg, melyek

⁷⁰ Casaburi: Chinese investment in Europe 2015-16. (74. old.).

⁷¹ Adózás, infrastruktúra minősége, humán erőforrás, költségek, szabályozás, piac.

⁷² Adóteher, társasági adó.

⁷³ Kielce, Koszalin

⁷⁴ Különösen az OBOR projekttel összhangban lévő beruházások.

közül az egyik a K+F volt. Azokban az országokban, ahol a bérek alacsonynak bizonyultak, ott az ipari beruházások jellemzőek. Ezzel szemben ott, ahol a dolgozók magasabb fizetést kapnak a munkájukért a kínai döntéshozók fókuszában a szolgáltatóipar, a kereskedelem és a K+F állnak. A szerzők meglátása szerint az EU-nak érdemes lenne az innovációra és a vállalkozásfejlesztésre koncentrálnia, annak érdekében, hogy hosszú távon a Közösség technológiai előnye fenntartható legyen.

Sonzogni (2012) a kínai cégek európai befektetéseit vizsgálta. A kutató szerint Európa számára a kínai befektetések számtalan előnyt biztosíthatnak. A K+F-be történő befektetéseknek gyors a megtérülése, melynek oka, hogy a kínaiak komoly összegeket fordítanak a technológia, a szabadalmak és a know-how megszerzésére. A 2000-es évek elején a kínaiak az első K+F centrumokat Skandináviában, a Benelux államokban, Spanyolországban és Kelet-Közép-Európában hozták létre. A kínai kormány azt szeretné, hogy a vállalatok minél inkább innovatívabbak legyenek, azonban a kormányzati szándék ellenére még jó pár akadály legyőzésére lesz szükség. Nem tisztázott, hogy a kínai cégek mennyire látják Európában csak a meghódítandó piacot, vagy valóban szeretnék-e kiaknázni a kutatás-fejlesztésben rejlő lehetőségeket is, továbbá az európai döntéshozók és az állami szervek miért nem ismerték fel eddig a kínai finanszírozású K+F előnyeit.

Burghart és Rossi (2009) kutatásának tárgya az Egyesült Királyságban meglévő kínai befektetések voltak. Külön vizsgálták a fúziók és felvásárlás, valamint a zöldmezős beruházások keretén belüli ügyleteket. Rámutattak, hogy a fúziók és felvásárlások háttérben többek között a kutatás-fejlesztési lehetőségekhez való hozzáférés áll. A jelenség nem véletlen, mivel az Egyesült Királyság az egyik leginnovatívabb országok közé tartozik a világon. A kínaiak előszeretettel fektetnek be az olyan innovatív szektorokba, mint az IT, pénzügyi szolgáltatások, valamint a kimagaslóan teljesítő tudományok.

Zhou, van Witteloostuijna és Zhang (2014) 60 ország 36 iparágában 512 felvásárlást elemeztek részletesebben⁷⁵. Arra a következtetésre jutottak, hogy hazai versenyelőny hiányában a cégeknek érdemesebb külföldön stratégiai befektetéseket eszközölniük. Ez a típusú befektetési lehetőség különösen vonzó a high-tech iparágakban tevékenykedő kínai cégek számára. Az eredmények azt igazolták, hogy a magas technológiával rendelkező cégek hajlamosabbak a külföldi investícióra, míg a munkaerőigényes iparágak vállalatai nagyobb valószínűséggel maradnak otthon. A K+F területén érdekelt vállalatok körében többször fordulnak elő nemzetközi akvizíciók, mint az egyéb tevékenységgel foglalkozó cégek

⁷⁵ 2003-2008

esetében. Az erre hajlamos vállalatok még a nemzetközi ügyletekkel járó nehézségeket is vállalják. A fejlett világ nagyobb súllyal esik latba és válik a kínai stratégiai befektetők elsőszámú célpontjává. Az akvizíciók terén a kínai vállalatok sikeresebbek bizonyulnak az OECD országokban, mint a világ bármely más pontján.

Amendolagine és Rabellotti (2017) tanulmánya azt igazolta, hogy a kínai cégfelvásárlások egyik legfontosabb mozgatórugója a tudás megszerzése volt az EU-ban. A stratégiai felvásárlások a leggyorsabb és leghatékonyabb eszköznek számítanak a kulcsfontosságú képességek megszerzése szempontjából. A multinacionális cégekben meglévő technológia, márkák, K+F, elosztó hálózatokhoz való hozzáférés, valamint menedzsment képességek mind olyan tulajdonságok, mely miatt Kína előszeretettel hajt végre stratégiai beruházásokat az EU-ban és a fejlett világ többi részén. Ezzel a módszerrel nagyon egyszerűen leküzdhetők azok a technológiai szakadékok, melyek a kínai és a fejlett világ vállalatai között húzódnak meg. Ráadásul készen kapják a helyi ismereteket, valamint a helyi piaci szereplőkkel⁷⁶ meglévő kapcsolatrendszerrel is.

Kratz és szerzőtársai (2020) a kínai működőtőke európai alakulásáról írt jelentésükben rámutattak, hogy a K+F intenzív iparágakban nőttek a kínai beruházások. Kína és az OECD kapcsolatában egyre jelentősebb szerephez jut a közös kutatás-fejlesztés, mely mindenki számára fontos globális kérdéseket érint⁷⁷. A szerzők ugyanakkor felhívják a figyelmet arra, hogy a K+F során Kína észrevétlenül érzékeny európai eszközökhöz juthat hozzá. 2018-ban az EU megkezdte a külföldi felvásárlások szabályozásának felülvizsgálatát, mivel eddig a K+F együttműködésekre alig vonatkozott valamilyen jogi kööttség és korábban az ilyen irányú tevékenységeknek a jogalkotók viszonylag kevés figyelmet szenteltek.

Gál és Fazekas (2023) a V4 országokban vizsgálta meg az ázsiai (kínai, japán és dél-koreai) közvetlentőke-befektetők stratégiai céljait. Megállapították, hogy az innovációs tevékenység és a beáramló tőke alakulása között összefüggések tárhatók fel. Elsősorban a dél-koreai befektetőkre volt igaz, hogy az innováció meghatározza a befektetési kedvet. A V4 országoknak célszerű lenne az innovációs tevékenységgel növelni a tőkevonzó képességüket, mivel az ázsiai országok számtalan K+F projektben érdekeltek, melyekre anyagi forrást is biztosítanak. Ugyanakkor az ázsiai befektetők esetében is problémát jelent, hogy a vállalataik elsősorban termékek összeszerelésére specializálódtak, melyeket fejlett országokba exportálnak, alacsony hozzáadott értékkel a termelés folyamatának végén. A régió az innovációs és oktatási ráfordítások terén jelentős lemaradásban van, ami megmutatkozik az

⁷⁶ Pl.: vevők, szállítók, egyetemek, kutatóközpontok.

⁷⁷ Pl.: COVID-19, klímaváltozás.

alacsony K+F ráfordításokban is. Az ázsiai befektetők stratégiai eszközkereső magatartása leginkább a nyugat-európai befektetések esetében áll fenn, míg a V4 országokban az olcsóbb munkaerőre építő hatékonyságkeresés továbbra is a fő motiváció.

3.7 Humántőke

Ying (2014) azt vizsgálta, hogy milyen tényezők vezetnek a kínai befektetésekhez Kelet-Közép-Európában. A munkaerő képzettsége az egyik legfontosabb faktornak bizonyult a kedvező termelési költségek (alacsony bérek), a megfelelő befektetési környezet és a régió földrajzi adottsága mellett. A kínaiak magas hozzáadott értékű tevékenységben gondolkodnak, ezért a képzett munkaerő megléte elengedhetetlen⁷⁸. A befektetők legegyszerűbben fúziók és felvásárlások, valamint K+F együttműködések által használhatják ki a kedvező befektetési környezet, illetve a képzett szakemberek által nyújtott előnyöket. Hasonló piaci tranzakciók segítenek abban, hogy a csúcstechnológia megszerzése mellett növeljék a magasan kvalifikált munkaerőtől szerzett ismereteiket. A kínai vállalatok számára az EU rendkívül vonzó befektetési területnek számít, mivel néhány tagállam a világgazdaság élvonalába tartozik, valamint a térségben megtalálható a fejlett tudomány, a K+F, a magasan képzett munkaerő, a modern vállalati filozófia és az erős piaci kereslet is.

Az NDRC⁷⁹ (2014) elemzésének témáját az Egyesült Királyságba történő befektetések előnyei szolgáltatták. A tanulmányban a kínai investíciók szempontjából vizsgálták a kérdéskört és rávilágítottak arra a tényre, hogy a humánerőforrás magas színvonala, valamint a megfelelő bérszínvonal is elősegíti a tőkevonzó képességet. A világszínvonalú tudományos és innovációs háttér, továbbá a nagyarányú K+F tevékenység is hozzájárul a nagyobb volumenű kínai tőkebeáramláshoz. A szakoktatás, valamint a képzési rendszer biztosítja a mérnökök és a műszaki dolgozók magas szintű oktatását.

Milelli és Sindzingre (2013) a kínai befektetések mögött meghúzódó motivációkat vizsgálta. Arra keresték a választ, hogy a célországban Dunning OLI paradigmájának mely pontja érvényesül. A kínai stratégia időben és befektető országokként is eltérő képet mutat. Európa sok esetben ideális befektetési területnek számít a kínaiak számára. A számtalan előny⁸⁰ között meg lehet említeni a képzett munkaerőt. A szerzőpáros úgy véli, hogy ezek az

⁷⁸ A kommunikációs szektorhoz köthető K+F, tiszta energia, gépgyártás és feldolgozás, csúcstechnológia.

⁷⁹ National Development and Reform Commission.

⁸⁰ Magas fokú integráció, egységes piac, euró (közös deviza), az emberek szabad mozgása (schengeni övezet), 500 milliós piac, politikai stabilitás, fejlett infrastruktúra, képzett munkaerő, első osztályú technológia szaktudás.

előnyök különösen vonzóvá teszik az EU-t az olyan feltörekvő és gyorsan felzárkózni szándékozó ország szemében, mint Kína.

Az EU SME Centre (2014) által végzett kutatás Kína európai befektetéseire irányult. Az eredmények rávilágítottak arra, hogy az európai termelésben jelen lévő kínai aktivitás közel fele közepes, illetve csúcstechnológiához köthető. A szakemberek az egyes befektetések lokációit is vizsgálták abban a tekintetben, hogy a kínaiak Európa mely részein investáltak tudásintenzív szolgáltatásokba, vagy csúcstechnológiájú gyártóiparba. Arra a következtetésre jutottak, hogy ezen a téren jelentős különbségek mutatkoznak Nyugat- és Kelet-Európa között. Míg a befektetőknek Kelet- és Dél-Európa elsősorban az alacsony költségek miatt vonzó (alacsony technológiájú gyártóipar, kevésbé tudásintenzív szolgáltatások), addig a csúcstechnológiájú termelésbe és a tudásalapú szolgáltatásokba történő investíciók jelentős része Nyugat-Európában valósul meg.

Clegg és Voss (2012) átfogó elemzésükben a kínai működőtőke EU-ban történő aktivitására fókuszáltak. Megállapításaik szerint az EU-ba történő legfőbb befektetési motiváció a piacokhoz, a technológiához, valamint az olcsó és képzett munkaerőhöz való hozzáféréshez⁸¹ köthető. A kínaiak komoly szakemberektől való tanulási vágya vonzóvá teszi az EU-t a befektetők szemében⁸². A K+F tevékenységnek kiemelt szerepe van, mivel minél nagyobb a K+F, annál erősebbek lehetnek a kínai kapcsolatok, mely nagyobb volumenű tőkeinvestícióval járhat majd a célországban.

Meunier (2012) a fentiekben már idézett írásában kifejtette, hogy a szakképzett munkaerő az egyik olyan tényező⁸³, melyet Európa fel tud ajánlani a kínai cégeknek. A kínai befektetők mind az USA-ban, mind az EU-ban magas színvonalú munkaerőt alkalmazhatnak. A szerző meglátása szerint a kínai befektetők kegyeiért verseny folyik az USA és az EU között, ezért fontos az EU komparatív előnyeinek kihasználása. A tanulmány azt a kérdést is feszegeti, hogy hogyan lehet a kínai tőkét minél inkább az előnyére fordítani, miközben minimalizálják a káros hatásokat. A szerző adatai szerint a közvélemény viszonylag megosztott a kérdésben és sok ember nem lehetőségként, hanem fenyegetésként éli meg a kínai befektetők jelenlétét az EU-ban. A kínai investíciókhoz bizonyos szintű kockázat is társul, azonban Meunier szerint az előnyök felülmúlják a költségeket. A kínai FDI elősegíti a foglalkoztatást, mely nemcsak alacsonyabb munkanélküliségben, hanem jobban fizető állásokban is jelentkezik.

⁸¹ Clegg-Voss: Chinese overseas direct investment in the European Union (57. old.).

⁸² Clegg-Voss: Chinese overseas direct investment in the European Union (73. old.).

⁸³ Márkák, hírnév, technológiához való hozzáférés, szakképzett munkaerő, infrastruktúrához való hozzáférés a kereskedelem megkönnyítése érdekében, erőforrások és különböző eszközök.

McCaleb és Szunomár (2017) Kelet-Közép-Európában vizsgálta a kínaiak befektetési motivációit. Az elemzésbe az EU két balkáni tagországát⁸⁴ és a négy visegrádi államot⁸⁵ vették bele. A szerzők megállapították, hogy a KKE régió kedvező befektetési terület lehet a kínaiak számára, mivel rendelkezésre áll a szakképzett munkaerő, ráadásul a munkaerőköltségek alacsonyabbak, mint az EU-átlag. Összehasonlítva a balkáni és a V4 régiót, a balkáni országokban a munkaerő olcsóbbnak bizonyult, azonban a V4 országokban megvalósított nagyobb volumenű beruházások arról tanúskodnak, hogy ez a tényező nem befolyásolta a kínai befektetőket.

⁸⁴ Bulgária, Románia

⁸⁵ Magyarország, Szlovákia, Csehország, Lengyelország

4. A kínai tőkebefektetéseket befolyásoló makrogazdasági mutatók vizsgálata az Európai Unió posztoszocialista tagállamaiban

4.1 Módszertan

A kutatás alatt kizárólag nemzetgazdasági adatok elemzésére nyílt mód. Egyrésztől egy esetleges mikrogazdasági vizsgálat már túlmutatott volna a dolgozat keretein, másrésztől országokon átívelő adatok elsősorban csak makroökonómiai szinten voltak elérhetőek. Az elemzésben a magyarázó változókat az egyes országok makrogazdaságához köthető mutatók reprezentálták.

Kelet-Közép-Európa, mint fogalom értelmezése is többféle lehet. Kína 16 országot sorol ebbe a régióba, illetve léteznek egyéb csoportosítások is. A disszertációban Kelet-Közép-Európa azokat az egykori keleti blokkhoz tartozó országokat foglalja magában, melyek ma már az Európai Unió részei. Ennek az az oka, hogy a hasonló gazdasági berendezkedés és történelmi múlt miatt homogén egységet képeznek, így könnyen összehasonlíthatók.

Az UNCTAD (2012) kidolgozott egy olyan módszertant, mely az egyes országok tőkevonzó képességének mérésére hivatott. A metodika olyan nemzetgazdasági mutatókat foglal magába, melyek hatással lehetnek a külföldi befektetők döntéseire. A kutatói munka során felhasznált magyarázó változók összességét ezek a komponensek, valamint a helyi sajátosságokra építő makrogazdasági faktorok adták. Az UNCTAD által kidolgozott szemléletmód kiterjed a piacméret, termelékenység, valamint az infrastrukturális mutatók halmazára. A szervezet eredetileg a természeti erőforrásokat is úgy definiálta, mint egy olyan faktor, mely képes befolyásolni a tőkevonzó képességet, azonban Kelet-Közép-Európára a hasonló befektetések nem jellemzők, ezért a mutató tárgyalása kimaradt a kutatásból. Ezen felül mintegy kiegészítésként bizonyos regionális sajátosságokat figyelembe vevő elemek is bekerültek az elemzésbe úgy, mint a kereskedelem, adózás, kutatás-fejlesztés, valamint a humán erőforrás színvonal.

Természetesen bizonyos faktorok további szerepeltetésére is indokolt lehetett volna, de ezek különböző akadályok miatt szintén nem képzik tárgyát a disszertációban bemutatandó analízisnek. Egyrésztől ez azzal indokolható, hogy a jelen sorok szerzője elsősorban makrogazdasági szinten is értelmezhető, számszerűsíthető elemekre koncentrált, melyek

összevethetők a kínai tőkeállománnyal⁸⁶. Másrészt a mutatók bizonyos hányadához nincs egységes adatbázis és helyes adatok tekintetében sokszor még egy országon belül sem tudnak egységes álláspontra jutni a kutatók⁸⁷. Harmadrészt bizonyos mutatók ugyan relevánsak lennének, azonban mindegyik értéke egyforma Kelet-Közép-Európában⁸⁸. Negyedrészt a dolgozat jelenlegi keretei nem tesznek lehetővé további faktorok bemutatását. Ettől függetlenül a disszertációból kimaradt magyarázó változók jelentősége bizonyított tény. McCaleb és Szunomár (2017) kutatásai során megállapította, hogy az intézményi és kevésbé számszerűsíthető faktoroknak⁸⁹ különösen fontos szerepe van a kínai tőke Kelet-Közép-Európában történő térhódításában.

Függő változónak a kínaiak által befektetett működőtőke-állomány felelt meg. Az adatok nem tartalmazzák a Hongkongból kiinduló befektetéseket, mivel Kínát és Hongkongot is teljesen külön kezeli a szakirodalom és a nemzetközi statisztika. Az Eurostat statisztikák a részvényt, az egyéb részesedést és az újrabefektetett jövedelmeket foglalják magukba. A mintába csak bizonyos összegű saját tőke fölötti vállalatok adatai kerültek be, így az adatok a kisebb vállalkozásokat nem reprezentálják. Az analízis a klasszikus munkaerő- és kapacitásbővítő befektetések mellett az egyéb tőkével⁹⁰ is foglalkozott, mivel az anya- és leányvállalatok közötti tranzakciók fontos részét adhatják a befektetéseknek. A kutatás során a determinációs együttható (R^2) 5 százalék szignifikanciaszint fölött már nem volt releváns⁹¹, azaz a független változó nem volt hatással a kínai tőkebeáramlásra.

Igazodva a hivatalos statisztikákhoz, a speciális célú vállalatok (SCV⁹²) eredményei a vizsgálatba nem kerültek bele. További szűrőfeltételt jelentett a saját tőke nagysága, mivel a számadatok csak az egy millió euró feletti saját tőkével rendelkező cégeket veszik számításba. A gyakorlatban szükség lenne a kisebb vállalkozások feltérképezésére, mivel a kínaiak inkább a több kisszámú, mint a kevesebb nagyszámú üzletek megvalósulásában gondolkodnak (Matura, 2011). A nem rezidensek befektetéseinek mérése éves regiszter szerint történik, mely alapja az előző évben benyújtott adóbevallás (MNB, 2007). Az FDI általános meghatározásával összhangban az elemzésben csak olyan tőkeelemek szerepelnek, melyek

⁸⁶ Intézményi faktorok, korrupció, üzleti környezet, politikai kapcsolatok.

⁸⁷ Kínai közösség létszáma.

⁸⁸ Kínától való távolság.

⁸⁹ Kínai etnikai kisebbség, beruházás ösztönzők, szubvenciók, vízum, állandó tartózkodási engedély, privatizáció, politikai kapcsolatok.

⁹⁰ Tulajdonosi hitelek; fizetett osztalékhoz kapcsolódó követelések, tartozások; cash-pool és elszámolási számla követelése és tartozásai; vállalatcsoporton belüli kereskedelmi hitelek; hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok; egyéb követelések, tartozások.

⁹¹ Összefüggés szorossága: laza $R < |0,4|$, közepes $|0,4| < R < |0,7|$, szoros $|0,7| < R < |0,9|$, igen szoros $R > |0,9|$.

⁹² Offshore vállalatok.

kizárólag tartós befektetés elérésére irányulnak, ami a gyakorlatban irányítási jogkört jelent, illetve viszonylag hosszabb távon szolgálja a vállalkozást. Az Eurostat módszertana a 10 százaléknyi, vagy azt meghaladó tulajdonosi részesedést veszi figyelembe. Mivel a vizsgálódások középpontjában a tartós befektetések állnak, ezért a portfólió beruházások sem képezték tárgyát az analízisnek.

A vizsgálat során kérdőívek, interjúk nem készültek, viszont bizonyos szakirodalmak⁹³ tanulmányozása után megismerhetővé vált a gazdaság egyes szereplőinek véleménye. A kutatás eredményei csak bizonyos megkötésekkel fogadhatók el. Korlátai között mindenképpen meg kell említeni, hogy a kínai működőtőkéről az Eurostat adatbázisában csak 2001 óta állnak rendelkezésre információk és a rövid időtartamból nehezen vonhatók le hosszú távú következtetések. A választott módszertan erősen függött a lehetőségektől és a megfigyelések alacsony száma miatt kizárólag kétváltozós lineáris regressziószámítás, Granger-okság, illetve többváltozós panel regresszió használata volt szakmailag indokolt. A két módszer az egyes országokat kizárólag külön-külön vizsgálta, így még hiányzott egy olyan eljárás, mely a régió egészét vette figyelembe. Erre szolgált az elemzés legvégén felírt regressziós egyenlet, melyből kiderül, hogy a legfontosabb mutatók milyen mértékben járultak hozzá a kínai tőkebeáramláshoz.

4.2 Adatproblémák

Nem lenne teljes a kép, ha nemoznánk néhány szót azokról a problémákról, melyek erőteljesen torzíthatják egy-egy kutatás kimenetelét. A kínai működőtőke befektetésekkel több adatbázis⁹⁴ is foglalkozik, azonban jelentős különbségek húzódnak meg közöttük⁹⁵, mely komoly kihívások elé állítják a témával foglalkozó szakembereket. A jelen kutatás során fontos szempont volt, hogy a módszertan világos, illetve visszakövethető legyen, valamint, hogy minden egyes országra hasonlóan legyen alkalmazható biztosítva ezzel az összehasonlíthatóságot. Alapvető cél volt, hogy a kutatás végig hiteles, autentikus, a szakma által elfogadott információkra támaszkodjon. Nem volt mellékes szempont az sem, hogy az adatbázis legyen hozzáférhető, mivel bizonyos esetekben a használat során anyagi, vagy más egyéb korlátok merülnek fel. Sok esetben kérdés az is, hogy a meglévő adatok mennyire számíthatók hitelesnek, illetve publikálhatók-e egyáltalán. Mindezen szempontok

⁹³ EU SME Centre, Magyar Kína-kutatásért Alapítvány stb.

⁹⁴ Eurostat, MOFCOM, World Bank stb.

⁹⁵ Az adatbázisok között meghúzóó eltérések okairól Sass, Gubik és Szunomár (2019) részletesen értekeztek.

figyelembevételével a kínai befektetéseket illetően az Eurostat adatbázisa tűnt a legmegfelelőbb választásnak, mely előnyei a következőkben foglalhatók össze (Gál–Fazekas, 2021):

- megegyezik az MNB-adatokkal;
- átlátható és visszakövethető;
- a régió összes országára ugyanazt a módszertant alkalmazza;
- csak a közvetlenül a befektető országból érkezett befektetésekre koncentrál;
- az adatokat euróban tünteti fel;
- hiteles, a szakma által is elfogadott adatbázis;
- hozzáférhető.

A Kínából származó adatok használatával bizonyos kételyek merültek fel kutatói körökben. Példának okáért Sutherland, Hennart és Anderson (2019) tanulmányában kritikus hangot ütött meg a kínai külföldi befektetések elemzésére szolgáló adatbázis pontosságával kapcsolatban. Lényegében az egész tudományos társadalmat bírálták a pontatlan adatokkal való munka miatt⁹⁶. Meglátásuk szerint súlyos hiányosságok tapasztalhatók az adatok kezelésében és felhasználásában. Sok esetben nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy számtalan multinacionális vállalat adóparadicsomok beiktatásával valósítja meg a különböző célországokban történő befektetéseit. A probléma gyökere az, hogy a kutatók nagy része nem áll kritikusan az egyes adatforrásokhoz⁹⁷ és így a kínai multinacionális vállalatok befektetési magatartásának megértése kezdeti stádiumban van.

A vizsgálat során 2001 és 2019 közötti adatok feldolgozása valósult meg leszámítva Romániát, ahol a 2001. és a 2002. évben még nem mérték a kínai FDI mértékét, így hivatalos adat erre az időszakra nem elérhető. Az Eurostat igazodik a fizetésimérleg-statisztikák változásaihoz, ezért jelenleg BPM6⁹⁸ alapján történik az információk feldolgozása. A számtalan magyarázó változó közül viszonylag kevés⁹⁹ volt az, ahol az adatok hiányosnak bizonyultak, így a hiány jelentősen nem befolyásolta az elemzés kimenetelét.

⁹⁶ Többek között Buckley és szerzőtársai (2007) - ma már alaplűnek számító - tanulmányát is kritika érte.

⁹⁷ Elsősorban a MOFCOM adatbázisához.

⁹⁸ IMF (2009): Balance of Payments and International Investment Position Manual.

⁹⁹ Észtország (2001-2003): TAO; Lengyelország (2016-2019): TAO; Horvátország (2001-2002): felsőoktatási hallgatók; idegennyelv-ismeret; Horvátország (2001): felsőfokú végzettségűek; Horvátország (2004): várhatóan eltöltött iskolai évek száma; Románia (2013-2014): várhatóan eltöltött iskolai évek száma; Lettország (2001-2002): idegennyelv-ismeret; Horvátország (2001): kutatók száma; Szlovénia (2012-2017, 2019): szabadalmak; Szlovénia (2012-2017, 2019): védjegyek; Horvátország (2001): export-import; KKE (2001-2004): egy órára jutó termelékenység.

A BPM6 módszert csak 2013 óta alkalmazzák. A korábban használt BMP5 a 2012 utáni időszakra már nem elérhető. Felmerül tehát a kérdés, hogy lehet-e 2001 és 2019 között egy egységes idősort képezni akkor, amikor az adott időszak alatt változott a statisztikai módszertan. Mivel a BPM6 folytonosságot mutat a BPM5 módszerrel (MNB, 2014), ezért a megvalósítás nem ütközik akadályba. Amennyiben nem létezne átjárhatóság a két módszer között, úgy képtelenség lenne hosszabb idősort felállítani és megfelelő statisztikai elemzéseket alkalmazni. A témával foglalkozó szakembereknek már így is szembesülniük kell a megfigyelések alacsony számával, mely alaposan korlátozza a különböző statisztikai módszerek alkalmazását.

Az Eurostat által közölt adatok kizárólag közvetlenül az anyaországból kiinduló befektetéseket tartalmazzák, figyelmen kívül hagyva a közvetítő országból származó tőkét. A közvetítő országból érkező investíciók rendkívül kedveltek a kínai üzletemberek körében, mely elsősorban adózási okokra vezethetők vissza. Bár az Eurostat fizetési mérleg statisztikái így alábecsülik a valós beruházások volumenét, mégis releváns információkkal szolgálnak, mivel a trendek alakulásáról így is valós képet kaphatunk. A kínai adatok ennél fogva nem tartalmazzák a Hongkongból kiinduló befektetéseket. Ez nemcsak a jelenlegi disszertáció sajátossága, mivel Kínát és Hongkongot általában véve is teljesen külön kezeli a szakirodalom és a nemzetközi statisztika. Az Eurostat adatbázisa a részvényt, az egyéb részesedést és az újra befektetett jövedelmeket foglalja magába.

A mintába csak bizonyos összegű saját tőke fölötti vállalatok adatai kerülnek be, így az adatok a kisebb vállalkozásokat nem reprezentálják. Az analízis a klasszikus munkaerő- és kapacitásbővítő befektetések mellett az egyéb tőkével¹⁰⁰ is foglalkozott, mivel az anya- és leányvállalatok közötti tranzakciók fontos részét adhatják a befektetéseknek. A közvetlentőke-befektetés egy külföldi cégben történő tartós részesedést fejez ki, mely meghaladja a tíz százalék feletti tulajdoni arányt. Az Eurostat statisztika a közvetlentőke-befektetések részesedés állománya esetében negatív számokat is feltüntet, melynek oka többek között a veszteség felhalmozódására, illetve a jelentős osztalék kifizetésre vezethető vissza.

4.3 Kétváltozós lineáris regressziószámítás

¹⁰⁰ Tulajdonosi hitelek; fizetett osztalékhoz kapcsolódó követelések, tartozások; cash-pool és elszámolási számla követelése és tartozásai; vállalatcsoporton belüli kereskedelmi hitelek; hitelviszonyt megtestesítő értékpapírok; egyéb követelések, tartozások.

4.3.1 Piacméret

Az EU-csatlakozás következtében a kelet-közép-európai országok iránt megélnkült a külföldi befektetési kedv. Az okok sokrétűek, de az szinte bizonyos, hogy az állandóan növekvő piacméret jelenti az egyik legfontosabb vonzerőt a külföldi befektetők számára. A kelet-közép-európai befektetési kedv megélnkülésével párhuzamosan a kínai tőke is folyamatos expanzió megy keresztül a világban, melynek egyik legfontosabb célja új piacok felkutatása. Bár az EU posztszocialista államai eddig kevésbé álltak a kínai befektetők célkeresztjében, ugyanakkor felmerül a kérdés, hogy a már meglévő befektetések milyen célból érkeztek a térségbe és ebben mekkora szerepe van a piacméretnek.

Egy ország fejlettségét a bruttó hazai össztermék mutatja meg, illetve szintén ez a mutató fejezi ki leginkább a piac nagyságát is, mely a szakirodalom szerint az egyik legfontosabb tőkevonzó képességet erősítő tulajdonság. Az empirikus kutatások szerint a külföldi működőtőke és a GDP között kölcsönös összefüggések fedezhetők fel. A szakirodalom viszonylag széles körben megerősíti, hogy a GDP, valamint az egy főre jutó GDP határozza meg az egyik leginkább a külföldi tőkebeáramlást. A gazdasági növekedés megfelelő alakulása erősíti a befektetési kedvet ezért a GDP fontos mutatója egy ország tőkevonzó képességének. Az elmúlt évek során Kelet-Közép-Európára is számtalan tanulmány készült és egyetértés van abban, hogy a régióba beáramló működőtőke egyik legfontosabb mozgatórugója a piacméret.

A piacméret vizsgálatakor azonban nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a kínai befektetők egy-egy országba nemcsak azért fektetnek be, hogy a helyi piac előnyeit élvezzék, hanem hogy könnyebben hozzáférhessenek az Európai Unió egységes belső piacához. A posztszocialista országok önmagukban túl kicsinek számítanak ahhoz, hogy a kínaiak jelentős tőkeexportot hajtsanak végre a régióban. Felmerül a kérdés, hogy akkor a jelen adatok magyarázatot adnak-e arra, hogy a tőkebefektetők milyen megoszlásban voltak érdekeltek csak az adott célország miatt befektetni, vagy erőforrásaikat inkább az Európai Unióban való aktivitásra tartogatták? Fontosnak tartották-e a gazdasági együttműködést a helyi szervezetekkel, vagy csak egy kiindulópontot kerestek a közös piac eléréséhez? Sajnálatos módon a jelen statisztikai módszerek nem elegendők arra, hogy megválaszoljuk ezeket a kérdéseket, ugyanakkor a lentiekben fény derül a kínai tőke és az egyes tagállamok piacmérete közötti kapcsolat szorosságára.

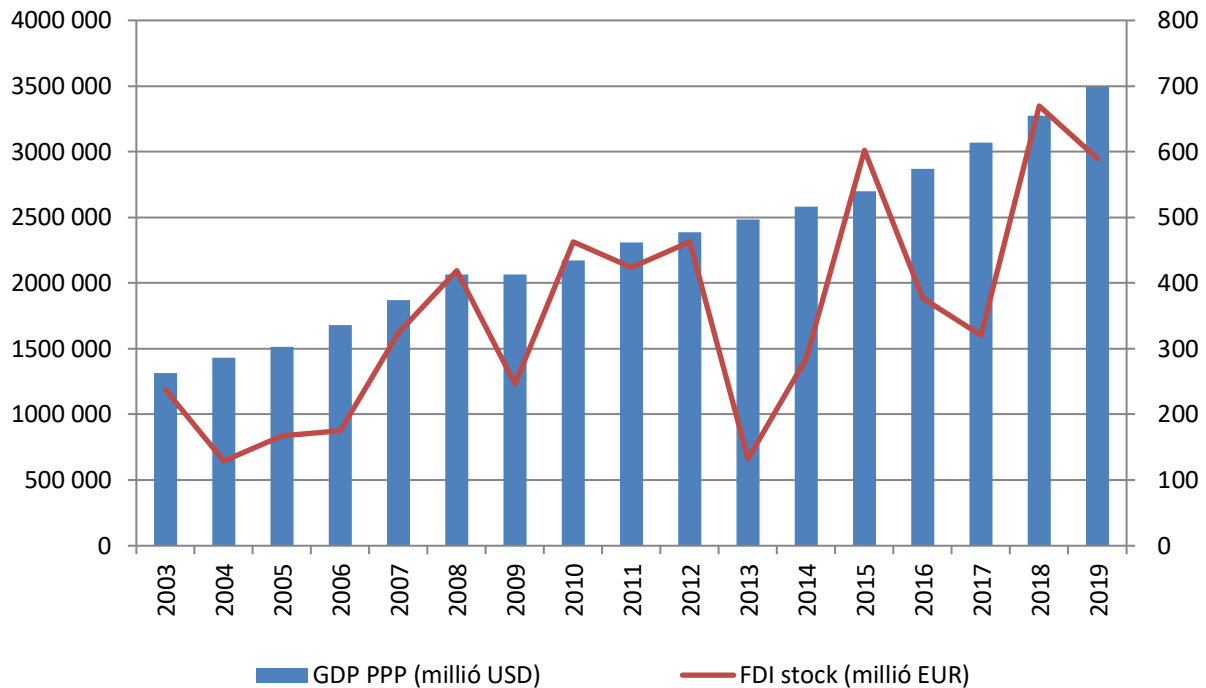
4. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye a piacméret és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019

Ország	GDP		GDP/fő		GDP növekedési üteme	
	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték
Bulgária	0,657	0,000	0,484	0,001	0,047	0,370
Csehország	0,182	0,069	0,106	0,174	0,001	0,916
Észtország	0,630	0,000	0,464	0,001	0,016	0,604
Horvátország	0,268	0,023	0,068	0,283	0,005	0,766
Lengyelország	0,011	0,669	0,202	0,054	0,028	0,493
Lettország	0,462	0,001	0,235	0,035	0,010	0,682
Litvánia	0,272	0,022	0,115	0,156	0,009	0,693
Magyarország	0,731	0,000	0,322	0,011	0,073	0,263
Románia	0,676	0,000	0,679	0,000	0,001	0,912
Szlovákia	0,062	0,303	0,169	0,080	0,044	0,387
Szlovénia	0,434	0,002	0,060	0,314	0,054	0,336

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

GDP. A GDP számítás az elmúlt évtizedben folyamatosan változott. A jelenlegi meghatározás szerint a GDP kifejezi egy adott időszak alatt megtermelt végtermék és előállított szolgáltatások piaci értékét. Korlátai ellenére a mutatószám a legnépszerűbb egy ország társadalmi fejlettségének mérésére. A 4. ábra adatai arról árulkodnak, hogy a regionális kínai tőkebefektetések a GDP (PPP) növekedéséhez képest viszonylag egyenetlenül fejlődtek és nem minden évben követték a piac bővülését.

4. ábra: A kínai működőtőke állomány a GDP (PPP) viszonylatában a KKE régióban, 2003-2019

Forrás: Eurostat, Világbank

Ettől függetlenül a regressziószámítás érvényes eredményeket hozott. Leszámítva¹⁰¹ Csehországot, Lengyelországot és Szlovákiát a GDP (PPP) és az FDI stock kölcsönhatásának vizsgálatok az eredmények azt igazolták, hogy azokban az országokban, ahol jelen volt a kínai tőke, ott a piacméret erősítette a tőkevonzó képességet. Az eredmény kissé meglepő annak a tudatában, hogy a legnagyobb mértékű cseh és lengyel GDP nem számított releváns tényezőnek a kínai befektetési döntéshozatalánál. Ugyanakkor a kérdést valamilyen szinten érdemes egyszerre vizsgálni az egy főre jutó GDP mutatóval, mely ebben az tekintetben Lengyelország esetében is visszaigazolta az állítás a piacméret fontosságát. Az országban megjelenő hirtelen tőkeinvestíció a lengyelek befektetésbarát intézkedéseinek köszönhető. Kína korábban kevésbé volt aktív a lengyel beruházások terén annak ellenére, hogy az ország a legjelentősebb piaccal rendelkezik a térségben. Amennyiben Lengyelország képes lesz megtartani jelenlegi pozícióját, úgy várható, hogy a kínai működőtőke és a GDP kölcsönhatása javulni fog az elkövetkezendő években.

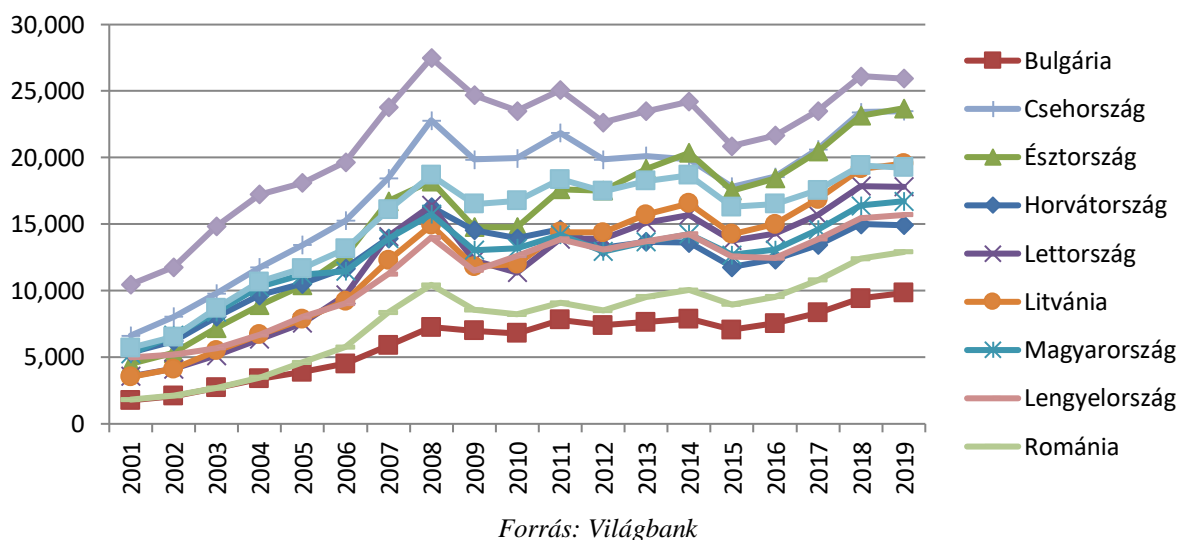
¹⁰¹ Bizonyos tényezőkkel (jólét, szabadidő alatt előállított áruk és szolgáltatások, externáliák, feketegazdaság, állampolgárok vagyoni helyzete, termékek jellege és minősége) nem számol.

Csehország több szempontból sem illeszkedik a posztszocialista államokban megszokott trendbe és tény, hogy az ország adottságaihoz képest relatíve kevés a kínai tőke, mely csak az utóbbi néhány évben élénkült fel. Ennek oka főleg politikai okokra vezethető vissza. Karásková (2021) szerint a Václav Havel-i örökség, az emberi jogok védelme, valamint a Dalai Lámával való többszöri találkozás volt az, ami miatt a kínaiak vonakodtak a Csehországba történő befektetésektől. Változást csak Milos Zeman 2013-ban történt elnökké választása hozott. A cseh politikus látványosan szakított elődjei politikával és Kínát elkezdte partneri országnak tekinteni. Ennek egyik látványos pontja az volt, amikor a széleskörű bírálatok ellenére, az Európai Unió államfői közül egyedüliként 2015-ben Pekingbe utazott a II. világháború befejezésének 70. évfordulójára. A konszolidáció óta egyre több kínai befektető gondolja úgy, hogy érdemes elmélyíteni a cseh kapcsolatokat. Annak ellenére, hogy a kínai befektetési kedv felélénkülése még nem látszik a cseh adatokban, a vizsgálat eredményei igazolták a témában kutató szakértők megállapításait (McCaleb–Szunomár, 2017; Oehler-Sincai, 2017), mely szerint a kínai tőke piackereső magatartást tanúsít a térségben.

Egy főre jutó GDP. A piacméret másik fontos mérőszáma az egy főre jutó GDP, mely az EU-csatlakozás óta a régió összes országában növekedésnek indult. Az indikátor az egyik leggyakrabban használt mérőszám a gazdasági fejlettség mérésére. Jellemzően adódóan figyelembe veszi a népesség alakulását is, ezáltal pontos megközelítést ad a keresletre vonatkozóan.

A 5. ábra a KKE régió egy főre jutó GDP értékét mutatja. Az egyes országok között jelentős különbségek mutatkoznak, ennek ellenére nem törvényszerű, hogy a nagyobb fogyasztói kapacitással rendelkező állam népszerűbb a kínai befektetők körében. A legszemléletesebb példa erre Románia és Csehország esete. 2014-ben az alacsonyabb vásárlóerővel rendelkező Románia az egyik legnépszerűbb célországnak bizonyult a kínai befektetők körében, míg a rangsor élén álló Csehországban a kínai befektetések sokáig alig éreztették hatásukat.

5. ábra: Az egy főre jutó GDP (dollár, PPP), 2001-2019

A kínai működőtőke és az egy főre jutó GDP közötti relációról elmondható, hogy az eredmények hasonlóan alakultak, mint a GDP esetében. Azokban az országokban, melyeknél volt érvényes eredmény, ott a GDP is magyarázó erővel bírt. Ha a két mutatót egységesen kezeljük, akkor egyértelműen a piacméret fontossága rajzolódik ki a posztoszocialista országokban.

GDP növekedési üteme. A sajtóban és általában a közbeszédben is előforduló gazdasági növekedés alatt a GDP évről évre való növekedését értik. Simon (2006) szerint az EU egyik legfontosabb problémája a gazdasági növekedés felgyorsítása. A gazdasági növekedés jelentősen függ a világgazdaságtól, a hazai viszonyok alakulásától, valamint az adott országban meglévő gazdaságpolitikától. A világgazdaság éppen aktuális helyzetének alakulása különösen nagy hatással van az túlnyomórészt nyitott országok gazdasági növekedésére. Amennyiben egy országban a gazdaság növekedésnek indul, ott általában a munkanélküliség és fogyasztás kedvezően alakul.

2019-ben Kelet-Közép-Európán belül Észtországban regisztrálták a legnagyobb gazdasági növekedést, míg a régió ellenpólusa e tekintetben Lettország volt. Szintén ebben az évben a két legnagyobb kínai tőkeállománnyal rendelkező országban (Lengyelország, Magyarország) minimum 4 százalékos növekedés volt megfigyelhető, mely regionális vonatkozásban átlag felettinek mondható. A vizsgált időszakot figyelembe véve az egykori keleti blokk országairól elmondható, hogy – ha nem is kiugró mértékben – piacaik folyamatosan növekednek, mely azt mutatja, hogy maradtak még kiaknázandó lehetőségek a piacszerző és más stratégiákat követő kínai befektetők számára. Jelenleg azonban a GDP növekedési üteme sehol sem járult hozzá a tőkevonzó képesség erősítéséhez és semmilyen hatással sem volt a kínai

tőke­motivációkra. Továbbá kérdés, hogy az orosz-ukrán háború miatt kialakult energiaválság és az ebből következő gazdasági nehézségek mennyire befolyásolják negatív­an a kínai befektetési kedvet.

5. táblázat: A nominális GDP növekedése (%), 2001–2019

Ország	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	3,8	6,0	5,2	6,4	7,2	6,8	6,6	6,1	-3,4	0,6	2,4	0,4	0,3	1,9	4,0	3,8	3,5	3,1	3,7
Csehország	3,0	1,6	3,6	4,8	6,6	6,8	5,6	2,7	-4,7	2,4	1,8	-0,8	0,0	2,3	5,4	2,5	5,2	3,2	2,3
Észtország	6,0	6,8	7,6	6,8	9,5	9,7	7,6	-5,1	-14,4	2,7	7,4	3,1	1,3	3,0	1,8	3,2	5,5	4,4	5,0
Horvátország	3,0	5,7	5,6	4,2	4,3	5,0	5,1	1,9	-7,3	-1,3	-0,2	-2,4	-0,4	-0,3	2,4	3,5	3,4	2,8	2,9
Lengyelország	1,3	2,0	3,5	5,0	3,5	6,1	7,1	4,2	2,8	3,7	4,8	1,3	1,1	3,4	4,2	3,1	4,8	5,4	4,5
Lettország	6,3	7,1	8,4	8,5	10,7	12,0	10,0	-3,3	-14,3	-4,4	6,5	4,3	2,3	1,1	4,0	2,4	3,3	4,0	2,1
Litvánia	6,5	6,8	10,6	6,6	7,7	7,4	11,1	2,6	-14,8	1,7	6,0	3,8	3,6	3,5	2,0	2,5	4,3	3,9	4,3
Magyarország	4,1	4,7	4,1	4,8	4,2	4,0	0,2	1,1	-6,7	1,1	1,9	-1,4	1,9	4,2	3,8	2,1	4,3	5,4	4,6
Románia	5,2	5,7	2,3	10,4	4,7	8,0	7,2	9,3	-5,5	-3,9	1,9	2,0	3,8	3,6	3,0	4,7	7,3	4,5	4,2
Szlovákia	3,3	4,5	5,5	5,3	6,6	8,5	10,8	5,6	-5,5	5,9	2,8	1,9	0,7	2,6	4,8	2,1	3,0	3,8	2,3
Szlovénia	3,2	3,5	3,0	4,4	3,8	5,7	7,0	3,5	-7,5	1,3	0,9	-2,6	-1,0	2,8	2,2	3,2	4,8	4,4	3,2

Forrás: Világbank

Az EU-csatlakozás után a kelet-közép-európai régiót GDP növekedés és külföldi tőkebefektetés egyre növekvő volumene jellemezte. A gazdasági expanzió során számtalan pozitív externáliával találkozhatunk, melyek közül megemlíthető a lakosság életszínvonala és a munkanélküliség csökkenése, ellenben negatív hatásként értelmezhető az infláció és a környezetszennyezés. A külföldi tőkebeáramlás növekedése egyike a GDP pozitív hatásainak. A kapcsolat kétirányú, mivel a beáramló tőke jótékony hatással van a gazdasági növekedésre, majd később a gazdasági expanzió serkenti a külföldi beruházásokat.

A szakirodalom általában egységes képet mutat abban a tekintetben, hogy a piacméret és az FDI között jelentős összefüggések mutatkoznak. A megállapítás Kínára is helytállóan bizonyult, mivel az erőteljes exportorientáltság miatt új piacok keresése számít az egyik legfontosabb motiváló tényezőnek. A piacszerzés stratégiájának sikerre vitelében az Európai Unió jelentős szerepet játszhat, mivel a Közösség a kínai termékek első számú felvevőpiaca. Várható volt tehát, hogy az elemzés során több szignifikáns kapcsolat is kirajzolódik majd és az esetek többségében az eredmények alá is támasztották a szakirodalomban megfogalmazott megállapításokat. Ahhoz azonban, hogy a piacméret a világ többi pontjához hasonlóan releváns tényező maradjon a kínai befektetők számára, az állam részéről szükségesek a célirányos intézkedések, különösen a mostani válsággal fenyegető periódusban, ahol a COVID, az éghajlatváltozás, de különösen az orosz-ukrán konfliktus beláthatatlan következményekkel járhatnak.

4.3.2 Termelékenység

A szakirodalmi megállapítások arra engednek következtetni, hogy a munkaerő termelékenységének ismerete nélkül nem érhető meg a külföldi működőtőke-beáramlás alakulása. A termelékenység vizsgálata kiemelkedő jelentőségű a külföldi tőkebefektetések szempontjából, mivel ez az egyik legfontosabb tényező, melyet a döntéshozók figyelembe vesznek. Célja, hogy a különböző inputokat a lehető leghatékonyabban használja fel az output előállításánál. A mutató a gazdasági egységek (egyén, vállalat, ország stb.) több szintjén is értelmezhető. A termelékenység kedvező alakulása hozzájárul a versenyképesség erősítéséhez, melynek növelése hosszabb távú, kiszámíthatóbb külföldi beruházásokat eredményezhet. A hosszú távú hatás erősen függ a beruházás jellegétől, mivel, ha egy beruházás kizárólag csak az olcsó munkaerő miatt települ be egy országba, megvan a veszélye, hogy a munkaerő drágábbá válásával és ezzel párhuzamosan a versenyelőny

elvesztésével előtérbe kerülnek az elbocsátások és egy másik országba való áttelepülés kényszere. A termelékenység nemcsak a működőtőke beruhásokra lehet jótékony befolyással, hanem alapja a bérfelzárkózásnak is. Az országok közötti verseny elősegíti a termelékenység növekedését, mivel a szereplők rá vannak kényszerülve új innovatív megoldások bevezetésére.

A beáramló működőtőke és a foglalkoztatás kölcsönhatásait viszonylag széles körben tárgyalja a szakirodalom, számtalan empirikus elemzés mutatja a téma időszerűségét és fontosságát. Általában egyetértés van abban, hogy a társadalmi jólét alapja a befektetett inputokon (tőke, munka) kívül a termelékenység javítása, egyszóval nem elég tehát csak az inputok volumenén változtatni, kiemelt figyelmet kell szentelni a hatékonyságnak is. Az input, verseny, hatékonyság tehát szorosan összefüggő fogalmak, következésképpen önmagában a külföldi működőtőke megszerzése még nem garantálja a gazdasági sikert.

Valójában a termelékenység több összetevőtől függ:

- tőke mértéke és felhasználásának hatékonysága;
- munkaerő képzettsége;
- technológiai ellátottság;
- intézményi háttér¹⁰².

A vizsgált időszakban az alábbiak szerint alakult a kínai befektetések és a termelékenységi mutatók alakulása a KKE régióban.

¹⁰² Gazdaságpolitika, jogrendszer, oktatás, egészségügy, állami szabályozás, korrupció.

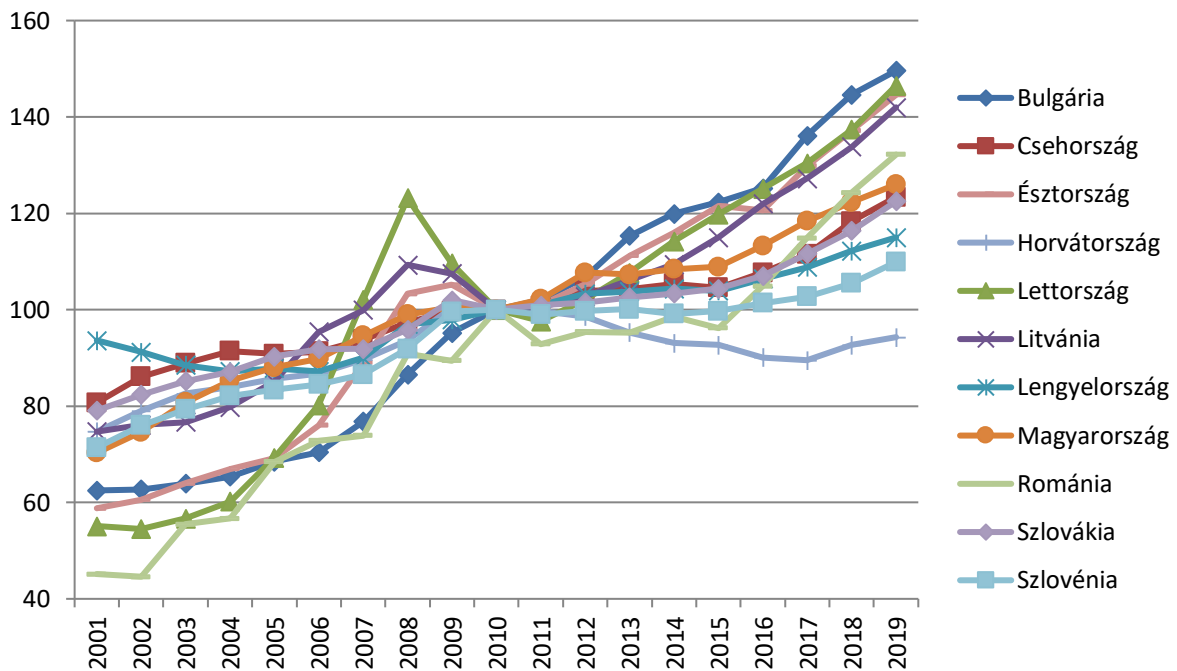
6. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye a termelékenység és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019

Ország	Egységnyi termékre jutó munkaerőköltség (ULC)		A munka termelékenysége óránként (EUR/munkaóra, éves növekedési ütem)		A munka termelékenysége foglalkoztatottanként (2010=100%)	
	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték
Bulgária	0,666	0,000	0,688	0,000	0,694	0,000
Csehország	0,208	0,050	0,298	0,035	0,158	0,092
Észtország	0,612	0,000	0,565	0,001	0,469	0,001
Horvátország	0,018	0,584	0,058	0,385	0,125	0,137
Lengyelország	0,010	0,681	0,026	0,563	0,010	0,678
Lettország	0,364	0,006	0,506	0,003	0,408	0,003
Litvánia	0,339	0,009	0,154	0,148	0,128	0,133
Magyarország	0,654	0,000	0,123	0,201	0,327	0,010
Románia	0,702	0,000	0,557	0,001	0,688	0,000
Szlovákia	0,015	0,616	0,305	0,033	0,102	0,183
Szlovénia	0,237	0,035	0,001	0,927	0,288	0,018

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

Egységnyi termékre jutó munkaerőköltség (ULC). A munkaerő költsége és a termelékenység kölcsönhatásait az ULC mutató vizsgálja, mely az összes munkaerőköltség és a kibocsátás hányadosaként értelmezhető. Jellegéből adódóan a termelékenység egyik fontos mérőszáma és minél alacsonyabb a mutató értéke, annál versenyképesebb az adott ország. A tőkevonzó képesség szempontjából a nominálbérek színvonalának növekedése önmagában nem feltétlenül jelent hátrányt, abban az esetben, ha a termelékenység gyorsabban növekszik a béreknél (Katona, 2007). Alapvetően egy külföldi befektetőnek az a kedvező, ha a bérszínvonal alacsony marad, miközben a kibocsátás értéke növekszik. Ugyanakkor kritikusok rámutatnak, hogy az ULC mutató nem veszi figyelembe a gazdaság szerkezetének átalakulását, valamint a technológiai fejlődést, így önmagában a termékek drágább előállítását adott esetben indokolt lehet.

6. ábra: Az ULC mutató alakulása (2010=100%), 2001-2019

Forrás: Eurostat

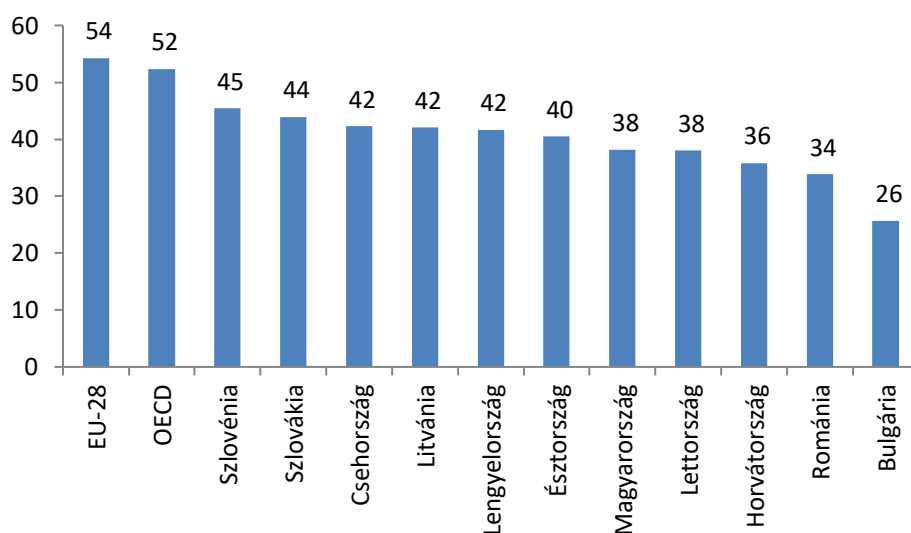
A 6. ábrán szereplő grafikon a 2010-ben regisztrált adatok arányában mutatja az ULC alakulását a régióban, melynek alapján elmondható, hogy a bérek gyorsabban nőttek, mint a kibocsátás. Lényegében a térség országaira versenyképességi romlás volt jellemző. A legnagyobb csökkenés Bulgáriában volt észlelhető, ahol a bázisévhez képest közel 50 százalékkal nőtt jobban a bérszínvonal, mint a kibocsátás.

A regressziószámítás az ULC mutató esetében rámutatott arra, hogy Kelet-Közép-Európában a kínai működőtőke-állomány és az egységnyi munkaerőköltség között összefüggés húzódik meg. Kivételt csak Kína horvát, lengyel és litván befektetései jelentenek. Önmagában a mutatót elemezve azt várnánk, hogy a kínai FDI csökkenésnek indul, azonban a valóságban teljesen ellentétes folyamatok játszódtak le és a kínai befektetési kedv egyre kedvezőbbben alakult a térségben. Magyarországon egyrészt ez azzal magyarázható, hogy a magas munkaerőköltségek miatt a cégek nagy része kénytelen volt lépéseket tenni az automatizáció felé, mely jótékony hatással volt a termelékenységre. Másrészt az elmúlt időszakban a munkát terhelő adók jelentősen csökkentek, mely számottevő könnyítést jelentett mind a munkaadók, mind a munkavállalók számára. Harmadrészt a jegybanki alapkamat is rendkívül alacsonyan alakult, mely olcsóbbá tette a hitelezést. Végül, de nem utolsósorban a hosszú évek, de különösen a COVID alatt meggyengült forint is tőkevonzó

képességgel bírt. A lokális devizák gyengülése általános jelenség volt a poszt szocialista térségben.

Munka termelékenysége óránként. Az egyes országok összehasonlítása megmutatja, hogy a munkahelyen eltöltött idő alatt mennyit képes termelni egy munkavállaló. A régió országainak ezen a téren sem sikerült felzárkózniuk az EU és az OECD átlagához. Az egyes országok felzárkózásának menete sem egységes, mivel a térségen belül viszonylag jelentős különbségek tapasztalhatók. A legalacsonyabb értéket Bulgáriában regisztrálták, mely csaknem fele a legkiemelkedőbb teljesítményt nyújtó Szlovákia adatának.

7. ábra: Egy munkaóra alatt megtermelt gazdasági érték (dollár, PPP), 2019

Forrás: OECD

A kínai működőtőke és az egy órára jutó termelékenység közötti reláció esetében a kutatás rámutatott, hogy a kínaiaknak a régió felében volt fontos az egy órára jutó megtermelt érték. Vélhetően ez annak tudható be, hogy a magasabb termelékenységet nyújtó iparágak nem a térségben, hanem az EU nyugati felén összpontosulnak. Az EU-n belül meglévő termelékenységi szakadékokra Bruno és szerzőtársai (2019) is rámutattak. Dél- és Kelet-Európa képtelen versenyt tartani az EU többi részével. Jelenleg van egy gazdag és sokszínű Észak- és Nyugat-Európa, mellyel szemben áll egy alacsony innovációs szinttel rendelkező Dél- és Kelet-Európa. A szakemberek az okokat a K+F és a technológia hiányában látják. Ez két olyan tényező, mely manapság nagyon keresett a kínai beruházók számára. A 2008-as válság csak súlyosbította az EU kettészakadását. Meglátásuk szerint a méretgazdaságosság számít a technológiai lemaradás erodálásában, azaz nagyobb cégek könnyebben oldják fel ezt a

problémát. Szükség lenne egy egységes koordinációra a K+F és a technológiatranszfer (FDI, kereskedelem, iparpolitika) között, annak érdekében, hogy a leszakadás kevésbé legyen érezhető. Az európai szakpolitikusoknak olyan stratégiát kell kidolgozniuk, mely ösztönzi a technológiai képességek elterjedését az európai magról a perifériára, valamint erősíti a perifériában meglévő technológiai, szervezeti és intézményi innovációt. Átfogóbb, nagyobb volumenű megoldások kellene, melyek nem csak egy-egy kiemelt K+F beruházásra fókuszálnak továbbá a regionális összefogás itt is releváns szerepet játszhatna.

Munka termelékenysége foglalkoztatottként. A 2010-es bázisévhez képest az egy dolgozóra jutó termelékenység színvonala rendkívül eltérően alakult a régióban. Magyarországon a 10 százalékot sem éri el, míg Romániában a növekedés a magyarhoz képest több, mint négyszeres. A régió belüli különbségek az egyes országok eltérő gazdaságpolitikájában keresendők, valamint az sem mellékes, hogy a mostani adatokat milyen bázisszinthez viszonyítjuk.

7. táblázat: Munka termelékenysége foglalkoztatottként (2010=100%), 2001–2019

Ország	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	75,2	79,5	81,2	84,2	87,9	90,8	93,8	97,2	95,6	100,0	104,7	107,7	108,5	110,2	114,2	118,0	119,9	123,8	127,9
Csehország	78,5	79,3	82,8	86,9	90,9	95,7	99,0	99,5	96,6	100,0	102,0	100,8	100,4	102,2	106,1	107,1	111,0	113,0	116,1
Észtország	70,4	75,2	79,2	84,9	90,9	95,1	102,1	97,1	92,6	100,0	100,8	102,3	102,4	104,7	103,6	106,6	109,5	112,9	117,0
Horvátország	87,1	91,4	94,3	97,5	100,8	102,7	104,6	104,5	97,5	100,0	103,9	105,2	107,8	104,7	105,9	109,3	110,4	110,6	110,4
Lengyelország	74,7	78,6	82,3	85,4	86,6	89,0	91,2	91,6	93,8	100,0	104,2	105,4	106,7	108,4	111,3	113,9	117,8	123,5	129,6
Lettország	66,0	69,6	75,0	81,2	89,1	94,4	100,0	97,5	97,6	100,0	104,9	107,8	107,8	110,4	113,3	116,3	120,1	123,2	125,8
Litvánia	64,5	66,5	71,9	77,5	82,8	89,2	97,1	101,0	93,1	100,0	105,5	107,5	109,8	111,4	112,1	112,4	118,0	121,0	125,7
Magyarország	80,8	84,8	86,6	91,8	96,4	99,4	100,4	103,3	98,2	100,0	102,0	99,7	100,2	99,9	101,5	99,9	102,3	105,4	109,1
Románia	57,0	67,0	68,6	78,9	82,9	87,7	92,7	102,7	100,7	100,0	104,3	104,9	109,9	113,0	117,8	124,7	130,7	136,5	142,2
Szlovákia	67,7	70,7	73,8	77,9	81,7	86,9	94,3	96,5	93,0	100,0	101,1	102,9	104,4	105,7	108,6	108,4	109,2	111,0	112,6
Szlovénia	82,7	84,3	87,0	90,5	94,4	98,3	101,8	102,8	96,6	100,0	102,6	100,8	100,9	103,3	104,2	105,6	107,5	108,7	109,4

Forrás: Eurostat

Az egy foglalkoztatottra vetített termelékenységi hányados lényegében hasonló eredményeket hozott, mint az egy órára jutó adatok esetében, azonban néhány országban csak ebben az esetben látható a kínai tőke és a termelékenység között meglévő kapcsolat. A Kelet-Közép-Európában meglévő alacsony mutató ellenére Magyarországon az elmúlt években tapasztalható növekedés egyik motorja a termelékenység javulás volt. A mutató 2017 után kezdett pozitív irányba változni és 2019-ben már egy hatalmas ugrás volt tapasztalható. 2010-től kezdődően a kormányzati politika elsősorban a munkahelybővítésre fókuszált, melynek egyes elemei voltak a különböző adókedvezmények, a közmunka program, a nyugdíjkorhatár emelése, a munkanélküli járadék csökkentése, valamint a munkaerő mobilitását megcélzó intézkedések is. 2017-ben már tapasztalható volt egy termelékenység javulás hullám, mely 2019-ben évtizedes csúcsot ért el. A gazdasági növekedés egyik legnagyobb gátja volt a munkaerőpiac rendkívüli beszűkülése, mely a COVID után csak tovább mélyült. A cégek számára új kihívást jelent, hogy gyakorlatilag teljes foglalkoztatásról beszélhetünk, és a munkaerőpiacot rendkívül kevés szabad kapacitás jellemzi. Ilyen gazdasági környezetben még inkább felértékelődik a munkatermelékenység szerepe, mely lényegében az egyetlen utat jelenti a hosszú távú talpon maradáshoz.

Az összképet némiképp árnyalja az a tény, hogy a vizsgálat csak az egy millió euró feletti saját tőkével rendelkező vállalkozásokra vonatkozik. A teljeskörű adatok ismeretében vélhetően mások lennének az eredmények, különösen annak tudatában, hogy a KKV-szektor átlagos termelékenysége jelentősen elmarad a multinacionális vállalatokétól¹⁰³. Ráadásul az exportra termelő cégek termelékenysége jellemzően jóval meghaladja a csak hazai piacra termelő vállalatokét¹⁰⁴ (MNB, 2020).

Az elemzés rámutatott arra, hogy a termelékenység csak részben határozza meg a posztoszocialista országokba irányuló kínai tőkét. A szóban forgó magyarázó változók fejlesztése nem öncélú folyamat, mivel hozzájárulnak a versenyképesség erősítéséhez. A kompetitív előnyök megléte kulcskérdés a mai globalizációs folyamatokban, különösképpen a felzárkózni kívánó Kelet-Közép-Európában. A nemzetközi tendenciákat figyelembe véve elmondható, hogy a kínai tőke kifejezetten keresi az olyan országokat, melyekben olcsó a munkaerő (Wang, 2002). Látni kell azonban, hogy az olcsó munkaerő tekintetében a régió és az Európai Unió sem képes felvenni a versenyt az olyan alacsony bérszínvonalat produkáló

¹⁰³ Egyes becslések szerint a KKV szektor termelékenysége a nagyvállalatokhoz viszonyítva Magyarországon egyharmadára, vagy még kevesebbre, míg Nyugat-Európában kétharmadára tehető (Polló, 2012).

¹⁰⁴ MNB: Termelékenységi jelentés (18. old.).

országokkal, mint Kína, ezért a magas hozzáadott érték előállítására lehet a megoldás (Magyar Köztársaság Kormánya, 2007). Ennek megfelelően a gazdaság szerkezetét is a hozzáadott érték növelésének mentén kell átalakítani. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt sem, hogy a termelékenységi mutatók terén a régió belül jelentős különbségek körvonalazódnak és a rendszerváltás óta egyik országnak sem sikerült megközelítenie az EU átlagot. Ha ez az állapot tartósan bizonyul, akkor a közeljövőben modellváltásra lesz szükség, ráadásul hosszú távon a termelékenység javítása nélkül kevésbé képzelhető el nagyobb volumenű, hozzáadott érték centrikus kínai tőkebeáramlás.

4.3.3 Infrastruktúra

Az infrastruktúrával kapcsolatos kérdéskör az OBOR kapcsán az elmúlt évtizedben kiemelt szerepet töltött be Kína és a világ kapcsolatában. Az infrastruktúra nélkülözhetetlen háttér az élet minden területén, legyen szó akár egy vállalkozásról, akár a lakosságról. Komplex területi problémákról van szó, melynek szerepe rendkívül fontos egy régió gazdasági növekedésében és ehhez kapcsolódóan a külföldi működőtőke-beáramlásban. A külföldi befektetők fő motivációja a termelékenység növelése, melynek elérése érdekében egyaránt szükség van intézményi¹⁰⁵ és fizikai¹⁰⁶ infrastrukturális háttérre is. Az infrastrukturális beruházások általában igen drágák és megtérülésük viszonylag lassú. Az infrastruktúra színvonala rendkívüli eltérést mutathat egy országon belül is. A fejletlenebb területeken a külföldi működőtőke-beáramlás, a foglalkoztatottság, a jövedelemtermelő képesség és a versenyképesség tekintetében számtalan negatív hatással kell számolni.

A kutatás során csak a fizikai infrastruktúra kerül tárgyalásra, az intézményi nem. Ennek oka az, hogy az UNCTAD módszertana nem tér ki az intézményi infrastruktúrával kapcsolatos mutatókra. Eredetileg a telekommunikáció¹⁰⁷ is része volt a módszertannak, azonban ennek hiánya inkább a fejlődő országokra jellemző, ezért a vizsgálatból ez a faktor kimaradt. A globalizált világba való beilleszkedés jegyében a működőtőke-beáramlás lehetőséget teremtett a poszt-szocialista országoknak a felzárkózásra, ugyanakkor komoly kihívás elé is állította a régiót. A szakirodalom lényegében egyetért abban, hogy a külföldi tőke beáramlásához elengedhetetlen a magas színvonalú infrastruktúra megléte, ugyanakkor a megfelelő infrastrukturális szint szükséges, de nem elégséges feltétele a hosszú távú

¹⁰⁵ Politikai stabilitás, szociális infrastruktúra (oktatás, humántőke, sport, kultúra stb.), jogrendszer, pénzügyi rendszer, eljárási módok, társadalmi szokások, normák.

¹⁰⁶ Energia, közlekedés.

¹⁰⁷ Vezetékes telefon, mobiltelefon, internet.

gazdasági növekedésnek. A kívánt makrogazdasági célok eléréséhez lényegesek más tőkevonzó képességet növelő elemek is, mint például képzett munkaerő és életképes, innovatív vállalkozások.

A disszertációban a fizikai infrastruktúra mutatóit a közlekedéssel és az energiaszolgáltatással kapcsolatos faktorok összessége alkotja. Ezek a független változók testesítik meg azokat az elemeket, melyek alapvető fontosságúnak számítanak egy vállalat működése szempontjából. Korszerűtlenségük, elmaradottságuk elriaszthatja a befektetőket. Az alacsony szintű infrastruktúra miatt veszélybe kerülhet a cégek működése, mivel a tevékenységük csak jelentős többletköltségek árán lenne megvalósítható.

A kétváltozós lineáris regressziószámítás az alábbi eredményekkel szolgált az infrastruktúrával foglalkozó magyarázó változók és a kínai tőkebeáramlás kapcsolatára. Két logisztikával kapcsolatos mutató mellé harmadikként a villamosenergia kapacitás került be az elemzésbe.

8. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye az infrastruktúra és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019

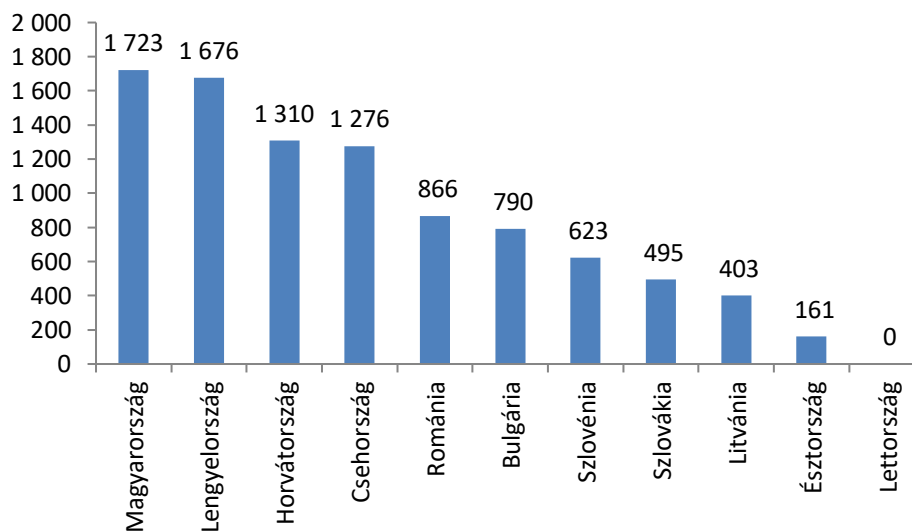
Ország	Autópályák hossza (százezer lakosra)		Vasútvonalak hossza (km)		Szolgáltatott villamos energia (milliárd kWh)	
	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték
Bulgária	0,709	0,000	0,477	0,001	0,573	0,000
Csehország	0,114	0,157	0,009	0,703	0,153	0,097
Észtország	0,559	0,000	0,100	0,202	0,532	0,000
Horvátország	0,048	0,368	0,143	0,110	0,092	0,206
Lengyelország	0,001	0,912	0,021	0,557	0,020	0,563
Lettország	0,000	1,000	0,321	0,011	0,162	0,088
Litvánia	0,039	0,420	0,620	0,000	0,245	0,031
Magyarország	0,590	0,000	0,004	0,806	0,688	0,000
Románia	0,475	0,002	0,489	0,002	0,309	0,021
Szlovákia	0,061	0,309	0,275	0,021	0,007	0,727
Szlovénia	0,001	0,925	0,293	0,017	0,285	0,019

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

Autópályák hossza. A rendszerváltás óta eltelt időszakban a régióban történő autópálya építések jelentős szerepet töltek be az infrastrukturális beruházásokban. A fejlesztések

közvetett módon befolyásolják a működőtőke-beáramlást, mivel javulnak a vállalatok működésének általános feltételei (Antalóczy–Éltető, 2002). Kelet-közép-európai empirikus tapasztalatok alapján az autópálya építés pozitív hatással volt a periféria területeken fekvő nagyvárosokba történő FDI beáramlásra (Hunya–Geishecker, 2005) és a gazdasági növekedésre (Gherghina–Simionescu–Hudea, 2019). Az autópályák minőségének állapota különösen kritikus a nemzetközi kereskedelemmel foglalkozó vállalatok esetében. A régióban Magyarországon a legjobb az autópálya ellátottság, azonban a többi országban is erőteljesek az ilyen irányú fejlesztések.

8. ábra: Autópályák hossza (százezer lakosra jutó km), 2019

Forrás: Eurostat

A korábban idézett szakirodalmakban hangoztatott autópálya építések relevanciáját azonban jelenlegi elemzés nem támasztotta alá. Kivételnek négy ország, köztük Magyarország számít. A magyar autópálya építés folyamatosnak mondható, nagyban köszönhetően az évtizedek során meglévő kormányzati akaratnak is. Gál (2019) Magyarország megyei szintű FDI elemzésében valószínűsíti, hogy a fejletlenebb régiókban történő külföldi befektetéseket az autópálya építés is elősegítette.

Az autópályák releváns szerepet játszanak a kínai áruforgalom szempontjából, így nem meglepő, hogy a kínaiak ebben az esetben is előszeretettel vesznek részt a különböző fejlesztésekben a poszt szocialista országokban¹⁰⁸. A jelenség nem egyedi, hiszen Kína esetében az a sajátosság figyelhető meg, hogy az alacsony fejlettségű országokban saját maga

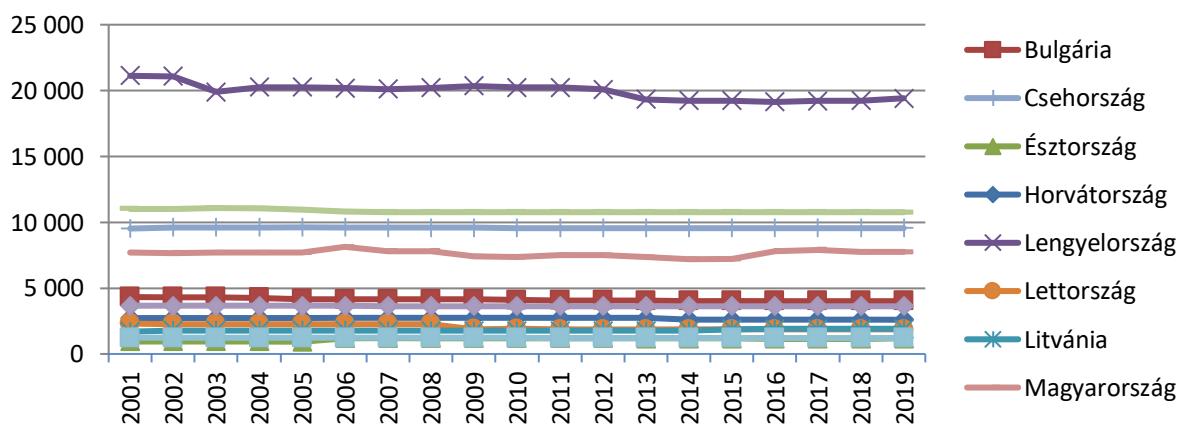
¹⁰⁸ Pl.: Várna-Burgasz, Banja Luka-Split közötti autópálya szakaszok.

építi ki a szükséges fizikai infrastruktúrát szerte a világon. Azonban ennek sok esetben ára van. Zweers és szerzőtársai (2020) Kína és a Nyugat-Balkánra vonatkozó elemzésében rámutatnak a Montenegróban megvalósuló kínai autópálya fejlesztések visszasságaira, melyek adósságcsapdába csalják a fogadó országot. Bár Montenegró nem tagja az EU-nak, intő jel volt, hogy az Európai Beruházási Bank és a Nemzetközi Valutaalap sem vállalta a beruházás finanszírozását. Fennáll a veszélye annak, hogy az autópálya önmagában szinte soha nem fog megtérülni arról nem beszélve, hogy a projekt nem mentes a korrupciós vádaktól sem.

Vasútvonalak hossza. A vasúti infrastruktúra fejlesztése kulcskérdés a növekvő mennyiségű kínai áruk szállítása szempontjából. A minőségi vasúthálózat azért is fontos, mert a tengeri fuvarozás lassabb, mint a fejlett vasúthálózaton történő szállítás (PAGEO, 2018). Kínának számos kihívással meg kell küzdenie az OBOR projekttel kapcsolatos vasútfejlesztések megvalósítása során. Az országokban meglévő alacsony infrastrukturális ellátottságon kívül a projektet számos egyéb probléma is nehezíti, melyek elsősorban biztonsági kérdésekre, valamint vám és adózással kapcsolatos akadályokra vezethetők vissza (Poulain, 2011).

Ami a vasútvonalak hosszát illeti, a régió országaiban stagnálás mutatkozik. Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a meglévő vonalakat ne modernizálták volna, azonban összességében új sínpályák átadására az elmúlt időszakban nem került sor.

9. ábra: Vasútvonalak hossza (km), 2001-2019

Forrás: Eurostat

A működőtöke-állomány és a vasúti infrastruktúra összefüggései a térség felében volt igazolható, a régió többi részében a kínai befektetéseiknél más szempontokat vettek figyelembe. Az elemzés hűen tükrözi az elégtelen magyar vasúthálózat meglétét, mely alapos

rekonstrukcióra szorul, a kínai áruk hatékony továbbítása érdekében. A közismert Budapest-Belgrád vasútvonal is ezt a célt szolgálná, azonban hasonlóan a már említett kockázatokhoz ez a projekt is számtalan kérdést vet fel. A dokumentumokat tíz évre titkosították¹⁰⁹, ráadásul rendkívül költséges fejlesztésről van szó (Brattberg et al, 2021). Az EU végig kritizálta a projektet, mely nem kis konfliktust teremtett Budapest és Brüsszel között. Mértékadó számítások szerint a projekt csak sok száz év alatt térülne meg. Ezenkívül ott van még az adósságcsapda kérdése is, mivel az amúgy is tetemes összegű beruházást 85 százalékban kínai hitelből finanszírozzák. Ettől függetlenül komplex kérdéskörrel van szó, melyet nem lehet csak a beruházás megtérülésével elintézni. Hasonlóan egy kikötőhöz, vagy egy autópályához, a vasút is olyan fejlesztés, mely a társadalom számos pontján érezteti hatását, így nem szabad csak a megtérülési számításokra korlátozódni.

Az erőteljes lengyel fejlesztések és az ígéretes tervek ellenére a V4 országok közül egyedül csak a szlovák vasúthálózat motiválta a kínai befektetőket. Lengyelországban több gyorsvasútvonalat is átadtak és megvan a szándék a további fejlesztésekre is (Raczynski–Szarata, 2018). Várható tehát, hogy a fejlesztések a jövőben jótékonyan hatnak majd a kínai beruházásokra is, azonban a jelenlegi helyzet még mindig nem mondható ideálisnak. A fővárosok közötti utazás még mindig nagyon hosszúnak számít, és a Varsón kívüli városokból történő teherszállítás európai mércével mérve rendkívül elmaradottnak mondható, ezért mind az utas, mind a teherszállításban ezt a szerepet a közutak veszik át. Ez a helyzet a KKE régió más országaira is jellemző. A Baltikumban szintén téma a gyorsvasútfejlesztés, melyet kiemelt beruházásként kezelnek. A fejlesztések Európai Unió léptékűek, mivel a tervek szerint egy földalatti alagút összekötné Észtországot Finnországgal, új lehetőségeket teremtve ezzel a két régió közötti kapcsolatokban.

Szolgáltatott villamos energia. A mutató lényegében kifejezi a számítógépek és a szükséges elektronikai eszközök energiaellátottságát. A szakirodalom elsősorban az energiafogyasztás és a gazdasági növekedés kapcsolatára fókuszált, a külföldi működőtőkével való összefüggés eddig a kevésbé tárgyalt témák közé tartozott (Bekhet–Othman, 2011). Néhány esetben a különböző kutatók által publikált eredmények még országon belül is ellentmondanak egymásnak, de összességében megállapítható, hogy létezik bizonyos szintű összefüggés az energiafogyasztás és a külföldi működőtőke-beáramlás között. Az energiafogyasztás azt a kapacitást fejezi ki, amennyivel el lehet látni a modern elektronikai eszközöket, ezért a nagyobb energiafogyasztás növeli a tőkevonzó képességet (Goodspeed–

¹⁰⁹ Brattberg et al.: Kína befolyása Délkelet-, Közép- és Kelet-Európában (36 old.).

Martinez-Vazquez–Zhang, 2006). Az áramellátásban meglévő hiányosságok negatívan hatnak a vállalkozások termelékenységére és így közvetett módon a külföldi befektetésekre is, ezért az államoknak nagy a szerepük abban, hogy megfelelő mennyiségben és minőségben biztosítsák az energiát.

9. táblázat: Szolgáltatott villamosenergia (milliárd kWh), 2001–2019

Ország	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	25,8	25,3	26,4	26,2	27,2	28,4	29,3	29,9	28,3	28,3	29,6	29,1	28,6	28,9	29,6	30,3	31,4	31,4	31,1
Csehország	53,8	53,7	54,8	56,4	57,7	59,4	59,7	60,5	57,1	58,1	57,5	58,0	57,6	57,6	58,7	59,8	60,9	61,3	61,2
Észtország	5,6	5,7	6,0	6,3	6,4	6,9	7,2	7,4	7,1	7,4	7,2	7,4	7,3	7,4	7,4	7,7	7,7	8,3	8,3
Horvátország	12,4	13,1	13,4	14,1	14,8	15,5	15,8	16,5	15,9	16,2	16,1	15,7	15,4	15,2	15,7	15,7	16,4	16,6	16,6
Lengyelország	109,1	107,7	111,5	114,8	115,7	121,3	124,7	127,4	122,3	129,4	132,4	133,3	134,5	136,3	138,9	143,8	146,4	151,4	152,0
Lettország	4,6	4,9	5,2	5,4	5,7	6,1	6,6	6,6	6,1	6,2	6,2	6,8	6,6	6,6	6,5	6,5	6,5	6,7	6,7
Litvánia	7,3	7,6	8,0	8,5	8,9	9,3	9,6	10,0	9,3	9,3	9,5	9,7	9,8	10,0	10,2	10,6	11,0	11,3	11,4
Magyarország	32,2	33,3	34,1	34,8	35,5	36,6	37,2	37,4	35,3	36,0	36,4	36,6	36,2	36,9	38,1	38,7	40,1	40,9	41,3
Románia	42,3	41,5	44,5	45,4	46,5	47,5	47,3	48,7	43,1	46,1	47,2	46,5	44,6	45,9	46,9	47,5	49,0	50,0	49,6
Szlovákia	24,3	24,4	24,3	24,8	24,2	24,9	25,8	25,9	24,3	25,1	25,8	24,9	26,0	25,1	25,4	26,0	27,0	26,9	26,0
Szlovénia	11,1	11,8	12,2	12,7	12,9	13,3	13,4	12,9	11,4	12,1	12,6	12,5	12,6	12,6	12,9	13,1	13,6	13,8	13,8

Forrás: Eurostat

A 9. táblázat rávilágít arra a tényre, hogy a szolgáltatott villamosenergia folyamatosan növekszik a régióban. Ez nem meglepő annak tudatában, hogy a világon mindenhol összefügg az energiafogyasztás és a gazdasági növekedés.

Hasonlóan az autópályák és a vasúthálózat kínai tőkével való viszonyához, a szolgáltatott villamosenergia is csak a posztszocialista térség felében meghatározó. Magyarországon a Paks II. beruházástól várják az energiaellátás nehézségeinek megoldását. A projekt sok tekintetben hasonlatos a Budapest-Belgrád vasútvonal kialakításához. Ez a kezdeményezés sem mentes a negatív felhangoktól. Ebben az esetben az orosz beruházók kapták meg a két új atomerőművi blokk megépítésének engedélyét, azonban egy tender nélküli pályázaton hozták ki őket győztesnek. Itt is nagyarányú hitelezésről beszélhetünk, mivel a magyar állam csak 20 százalékos önrészt biztosít és a többi költséget az oroszok állják. A beruházásról szóló dokumentumokat hosszú időre titkosították. Szélesebb körű társadalmi egyeztetések gyakorlatilag alig voltak és a felek rendkívüli gyorsasággal tárgyalták le az egész ügyletet függetlenül attól a tényről, hogy Magyarország jövőbeni energiaellátásáról már régóta szó volt.

A célországban működő egységek, gyárak, gépek óriási energiamennyiséget emésztnek fel, így nem véletlen, hogy a környezeti szempontok egyre inkább előtérbe kerülnek. A dolgozat keretei nem teszik lehetővé a téma mélyebb vizsgálatát, de érdemes lenne az energiafüggőség kérdésével is foglalkozni egy-egy nagyobb beruházás esetében. A kevés, drága, vagy alacsony színvonalon megvalósított energia korlátozhatja a befektetéseket. Armonaite (2018) a KKE régió energiabiztonságáról készített tanulmányában kiemeli, hogy számos villamosenergiahálózat rendkívül régi és elavult, mely képtelen kezelni az alternatív energiákból származó újabb kihívásokat. Meglátása szerint a Baltikumban, Lengyelországban és Csehországban a probléma ma már olyan mértékű, hogy az áramkimaradás kockázatával is számolni kell.

A vizsgálat során kapott adatok azt sejtetik, hogy a kínaiak csak részben elégedettek a posztszocialista országokban meglévő infrastruktúrával. Többek között ezért is kezdtek maguk a hálózat modernizálásába, ahogy az a világ több pontján is tapasztalható. Bár a fejlesztések folyamatosak, de különösen a vasút és az energiahálózat terén a modern követelményekhez viszonyítva lemaradás tapasztalható.

4.3.4 Külkereskedelem

A globalizáció korában a kereskedelem és a külföldi tőkebefektetések egyaránt rendkívül fontos tényezőkké váltak, különösen az olyan kis és nyitott gazdaságok esetében, mint amilyenek a kelet-közép-európai országok. A két faktornak a régió országai kiemelt szerepet szánnak, mivel egyaránt hozzájárulnak a gazdasági fejlődéshez, az innováció megélénküléséhez, a technológiai fejlődéshez, valamint a termelékenység növekedéséhez is. Az Európai Unióhoz való csatlakozást követően a térség országaiban jelentősen megnőtt a külföldi befektetési kedv és a kereskedelmi aktivitás. A liberalizált kereskedelmi és befektetési politikának köszönhetően megélénkültek és szorosabbá váltak a kereskedelmi, valamint a gazdasági kapcsolatok olyan országokkal is, melyek a posztoszocialista térség számára korábban kevésbé számítottak jelentősnek. Az egyik legjobb példa erre Kína esete, melyről elmondható, hogy az elmúlt években kiemelten fontos kereskedelmi partnerré nőtte ki magát.

A töretlen befektetési kedvre és jelentős árucserre forgalomra alapozva érdemes megvizsgálni, hogy a régió kereskedelmi nyitottsága befolyásolja-e a kínai befektetők döntéseit és ha igen, akkor mely országokban és milyen mértékben. A kínai kereskedelem feltételezhetően összefüggésbe hozható az általuk végrehajtott beruházásokkal abból az okból kifolyólag, hogy a kínai tőkeexport egyik elsődleges célja az egyes országokkal való kereskedelemfejlesztés. Feltett szándékuk, hogy termékeiknek felvevőpiacot találjanak, mivel a kínai gazdaság nagymértékben beruházás és exportorientált. A túlzott exportorientáltság mérséklésére ugyan már megtörténtek az első lépések, azonban kevésbé valószínű, hogy a fogyasztásorientált gazdaság felé tartó átmenet gyorsan fog végbemenni, ezért a világ továbbra is erőteljes kínai kereskedelmi aktivitásra számíthat.

A szakirodalom lényegében egyetért abban, hogy a külföldi tőke beáramlása és a kereskedelem között összefüggések húzódnak meg, azonban a két változó közötti kapcsolat mértéke iparáganként és országonként jelentősen eltérő lehet. A kutatások egy része arra keresi a választ, hogy a beáramló működőtőke és a kereskedelem helyettesíti, vagy kiegészíti-e egymást. Bizonyos szakemberek a kereskedelmi nyitottság és a működőtőke-beáramlás közötti kauzalitást tárgyalják azt vizsgálva, hogy vajon a liberalizált piac növeli-e meg egy adott ország lehetőségeit a külföldi tőke megszerzésére, vagy éppen fordítva. Az elmúlt évtizedek során a kereskedelmi nyitottsággal kapcsolatban számtalan elméleti irodalom született, azonban a téma gyakorlati oldalának megvilágítása végett az alábbi sorok az empirikus írások bemutatására hivatottak.

A szakirodalomban általánosan elfogadott tény, hogy a kereskedelmi nyitottság a befektetők szemében pozitív és negatív is lehet. Egyrésztől minél jelentősebb egy ország kereskedelmi tevékenysége, annál inkább vonzóbb lehet befektetési szempontból. Ennek oka többek között abban rejlik, hogy a befektetők az adott piacon már kiismerték a helyi viszonyokat, így pénzüket nagyobb biztonságban tudhatják. Ugyanakkor negatív hatás is előfordulhat, mivel a kereskedelmileg aktívabb piacon a beruházók nagyobb konkurenciával is szembe találhatják magukat.

Az elemzésben a magyarázó változókat a kereskedelemhez köthető mutatók reprezentálják. Az egyes országok kereskedelmi aktivitásának vizsgálata az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezéssel hozható összefüggésbe. Kína egyik legfontosabb törekvése olyan országokkal való együttműködést feltételez, melyek kereskedelmileg nyitottnak számítanak. A rendszerváltás óta az egykori keleti blokk országainak életében különösen fontos téma a kereskedelem fejlődése, mivel a régió alapvetően rá van szorulva más országok termékeire. Az exportképesség már önmagában is jelzi egy ország versenyképességét. A mutató a kínaiaknak releváns tájékozási alap, mivel az itt megtermelt termékeiket előbb-utóbb az EU más tagállamaiba értékesítik tovább. Ami az importot illeti, az olyan exportorientált országok számára, mint Kína releváns tényező Kelet-Közép-Európa árufelvevő képessége.

A téma kutatása abból a szempontból is értelmet nyer, hogy bizonyos esetekben a kínaiak a kereskedelmi akadályok kikerülése miatt inkább az egyes országokban való befektetések mellett döntenek. Mundell, a már korábbiakban hivatkozott tanulmányában először írta le a tőke kereskedelem-helyettesítő funkcióját. A már belföldinek számító leányvállalatok szabadon kereskedhetnek, míg egy külföldről jövő cégnek számtalan akadállyal kell szembenéznie (kvóták, exportkorlátozások, vámok stb.), mielőtt termékét a hazai piacon értékesítené. Ettől függetlenül a térségre egyáltalán nem jellemző az erős protekcionizmus (Árva, 1997).

A kutatás során használt Eurostat és a nemzeti statisztika között jelentős eltérés mutatkozik. Ennek oka, hogy az Eurostat csak egy szűkebb tartományt vesz figyelembe az export-import kiszámításakor. A behozatalnál felmerült különbség leglényegesebb eleme, hogy az EU statisztika csak azt fogadja el kínai importnak, ami Kínából egyenesen az adott EU tagállamba érkezett. A célország szempontjából nem minősülnek importnak az olyan esetek, amikor a szállítás egy másik tagországon keresztül bonyolódik le, mivel az ilyen ügyleteknél az Eurostat az importot ahhoz az országhoz számolja hozzá, ahol az áru

legelőször érte el az EU területét¹¹⁰. Az ilyen tranzakciókat az Eurostat az EU-n belüli árumozgásként értelmezi, ugyanakkor a nemzeti statisztikák a hasonló eseteket a származási országból történő behozatalként kezelik.

A kínai gazdasági fejlődés egyik alapja az exportorientált politika, melynek eredményeként ma már Kínáról, mint a világ vezető exportőréről beszélhetünk. A fejlődés nem példanélküli, mivel az elmúlt időszakban más ázsiai országok¹¹¹ is hasonló politikát folytattak (Xing–Pradhananga, 2013). A modell sikeressége vitathatatlan, ugyanakkor a néhány éve bekövetkezett globális válság és a kínai gazdaság lassulása arra figyelmeztet, hogy a működésben komoly veszélyek is rejlenek. A modell kritikusai szerint Kína túlságosan függ a külső kereslettől, így rendkívül sebezhetővé vált a világban lezajló gazdasági krízisek következtében. Úgy vélik, hogy a fenntartható gazdasági növekedés érdekében érdemes lenne nagyobb hangsúlyt fektetni a belső fogyasztásra is, de ennek megvalósítása még várat magára.

Az ezredfordulót követően elnyert WTO tagság csak még inkább kitette Kínát a külső igényeknek, viszont a tagság számtalan pozitív hatást gyakorolt az ország külkereskedelmére:

- a kínai termékek diszkriminatív kereskedelmi akadályai megszűntek;
- az áruk szabadon áramolhatnak;
- az export nőtt;
- a WTO kiterjedt szabályainak köszönhetően lehetővé vált a tagállami piacok, valamint az áruk származásának és minőségének ellenőrzése;
- Kína tagállamként egyenlő jogokkal vehet részt a vitákban;
- Kína automatikusan részese lett a legnagyobb kedvezményes elbánásnak¹¹².

A folyamatnak azonban megmutatkoztak az árnyoldalai is. A tagság következtében a szabadpiaci verseny némileg veszélybe került, mivel a kínai árfolyam-politika következtében kereskedelmi egyensúlytalanságok alakultak ki. Az alacsonyan tartott jüan – mely lényegében a WTO tagságot követően vált alulértékelté – komoly versenyelőnyt jelentett Kínának (Gábor, 2009) és a kínai termékek elárasztották az egész világot.

¹¹⁰ Például a tengeri fuvarozás esetében az EU statisztika az EU-n kívüli importot ahhoz az országhoz sorolja hozzá, ahol az áru az EU-ban legelőször partot ért. Az ilyen esetekben a származási ország szerinti import nem a valódi célország, hanem a kikötővel rendelkező állam statisztikáiban szerepel.

¹¹¹ Hong Kong, Japán, Korea, Szingapúr, Tajvan.

¹¹² Diszkriminációmentes kereskedelem, melynek lényege, hogy a tisztességes helyzet érdekében a Kínával szerződő partnerországnak ugyanazokat a feltételeket kell megadnia, melyeket egy vele szerződő harmadik félnek korábban már biztosított. Ennek következtében az egyes országokat semmilyen megkülönböztetett előny vagy hátrány sem illeti meg, mivel minden szerződő fél hasonló elbánásban részesül.

Az analízis során a kereskedelmi nyitottság fokának mérésére az export-import GDP-hez viszonyított aránya szolgált, mely használatának fontosságát az ide vonatkozó szakirodalom számos alkalommal támasztotta alá. Az eredményeket a 10. táblázat tartalmazza.

10. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye a kereskedelem és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019

Ország	Export/GDP		Import/GDP	
	R ²	p-érték	R ²	p-érték
Bulgária	0,495	0,001	0,016	0,611
Csehország	0,045	0,381	0,056	0,330
Észtország	0,008	0,708	0,220	0,043
Horvátország	0,229	0,045	0,214	0,053
Lengyelország	0,011	0,664	0,050	0,356
Lettország	0,339	0,009	0,158	0,092
Litvánia	0,002	0,871	0,003	0,829
Magyarország	0,399	0,004	0,448	0,002
Románia	0,012	0,681	0,093	0,234
Szlovákia	0,072	0,265	0,025	0,517
Szlovénia	0,364	0,006	0,264	0,024

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

Export. Az export GDP-hez viszonyított aránya a kereskedelmi nyitottság legfontosabb mutatószámai közé tartozik. Paradox módon a kelet-, délkelet-európai exportőröknek óriási kihívást jelent a kínai exporttevékenység, mivel mindkét félnek hasonló az export szerkezete (Silgoner et al., 2013). A kiváló versenyképesség és a remek kereskedelmi kapcsolatok következtében az elmúlt években a verseny erősödni látszik, mivel lényegében Kína és a kelet-közép-európai régió országai is arra törekszenek, hogy kiaknázzák a szinte kimeríthetetlen nyugat-európai piaci lehetőségeket. Ezen a téren is érzékelhető, hogy Kína nemcsak mint partner, hanem mint versenytárs is képes fellépni, mely egyszerre jelent esélyt és kihívást a kelet-közép-európai térség és a világ számára is.

A 11. táblázat arról árulkodik, hogy az export GDP-hez viszonyított aránya változó eredményeket produkált a KKE térségben. Egyes országokban fejlődés (pl. Lengyelország) volt tapasztalható, de különösen az elmúlt öt év távlatában stagnálás, vagy visszaesés volt a

jellemző. A tagállamok között jelentős különbségek vannak, mivel 2019-ben Horvátországban a mutató a 30 százalékot¹¹³ sem érte el, ugyanakkor Szlovákiában több mint 85 százalék volt. A térségben együttesen 55 százalék volt, mely ugyan jelentős növekedésnek számít a 2001-ben regisztrált 32 százalékhoz képest, de az elmúlt években itt is kimutatható egy minimális visszaesés. Ettől függetlenül a posztoszocialista országokban jelentősnek mondható a külkereskedelmi nyitottság. A számok jelentős külkereskedelmi kapcsolatokat tükröznek, mely az időszak nagy részében az Európai Unióba való integráció mentén valósult meg.

¹¹³ Ebben az a tény is közrejátszhatott, hogy az ország a többi tagállamhoz képest legkésőbb csatlakozott az Európai Unióhoz.

11. táblázat: Az export a GDP arányában (%), 2001–2019

Ország	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	34,7	35,5	37,9	38,4	42,9	41,6	40,9	31,3	40,9	49,1	49,4	53,2	51,4	50,1	49,4	53,1	50,8	48,6
Csehország	46,6	48,6	57,4	56,9	60,7	64,3	61,6	54,1	63,5	70,9	75,2	76,6	83,5	84,0	82,8	83,0	81,2	79,4
Észtország	46,5	45,8	48,8	54,7	56,9	49,0	50,9	45,6	58,8	71,3	69,4	64,6	59,9	55,7	54,2	54,0	55,6	51,2
Horvátország	18,2	17,8	19,3	19,4	20,5	20,5	20,0	16,7	19,7	21,3	21,9	21,8	24,0	26,1	26,8	28,8	28,4	28,3
Lengyelország	20,7	24,7	29,3	29,2	32,1	32,6	31,7	30,9	33,3	35,7	37,2	39,3	40,5	41,7	43,1	44,4	44,8	44,6
Lettország	23,8	24,4	27,6	30,2	28,3	26,6	28,2	29,3	40,2	46,4	49,4	47,4	47,0	45,1	43,8	46,2	47,0	46,1
Litvánia	36,5	37,0	41,0	45,2	46,8	43,1	49,2	43,9	55,8	64,3	69,0	70,0	66,6	61,3	58,1	62,5	62,1	60,7
Magyarország	50,9	50,5	53,3	55,6	65,1	68,1	68,2	63,1	72,3	79,1	80,6	79,3	78,5	78,8	79,3	79,4	77,7	75,7
Románia	30,1	30,6	31,3	28,1	26,6	23,1	23,0	23,2	29,8	34,3	33,9	34,5	34,8	34,1	33,7	33,3	33,0	30,8
Szlovákia	57,8	64,1	64,2	65,1	73,1	75,8	73,2	62,7	73,0	80,4	85,3	86,7	85,1	85,0	85,9	87,3	88,6	85,2
Szlovénia	43,9	43,0	47,5	53,1	58,8	62,7	61,2	51,6	60,6	67,2	69,1	70,3	71,9	74,1	73,5	79,1	81,6	83,0
KKE	33,6	36,3	40,6	40,6	43,8	44,0	43,1	39,8	46,1	51,1	52,9	53,8	54,8	55,1	55,5	56,5	56,3	54,9

Forrás: Eurostat

Az exporttevékenység a posztszocialista térség alig felében volt kimutatható befolyással a kínai befektetők motivációira. Az eredmények nem egyeznek Mudiyanselage, Epuran és Tescasiu (2021) megállapításaival, akik Romániában vizsgálták a kereskedelmi nyitottság a beáramló működőtőke összefüggéseit¹¹⁴. A kutatók ugyan kimutattak bizonyos összefüggéseket, azonban azt állapították meg, hogy a kereskedelem és a tőkemozgás fordított arányban áll egymással, azaz minél magasabb a nyitottság szintje, annál nagyobb a valószínűsége annak, hogy az ország veszít a tőkevonzó képességéből. A Granger-okság segítségével a szerzők azt is kimutatták, hogy egyirányú kapcsolat létezik az FDI és a kereskedelmi nyitottság között. A tőkebeáramlás hat a kereskedelmi nyitottságra, de fordítva ez már nem igaz. A regressziószámítás szintén csak néhány tagállamban igazolta Günther és Kristalova (2016) azon megállapításait, mely a kereskedelmi nyitottságot meghatározónak tartja a KKE régióban. A két tényező egymást erősíti, mivel minél erősebb egy országgal a kereskedelmi kapcsolat, annál több tőke áramlik be onnan.

Import. A kereskedelmi nyitottság másik fontos mérőszáma az import GDP-hez viszonyított aránya, mely az EU-csatlakozás óta a régió összes országában növekedésnek indult. A mutató vizsgálata azért is indokolt, mert Kína egyik legfontosabb célja, hogy felvevőpiacot találjon termékeinek, mely terjeszkedést adott esetben meg is finanszírozna. A régiót lényegében kereskedelmi deficit jellemzi, mivel az import értékének a GDP-hez viszonyított aránya nagyobb, mint az export GDP-hez mért hányadosa.

A 12. táblázat adatai megmutatják, hogy 2019-ben a térségben az import aránya közel 86 százalékos értékkel Szlovákiában tetőzött, míg a legalacsonyabb 39 százalék volt, mely adat Romániához köthető. Az adatokból az látszik, hogy a KKE térség döntő többségében az árubehozatal részaránya évek óta stagnál, illetve egyes esetekben még csökkent is. A mutató értéke az elmúlt években egyedül Szlovéniában nőtt meg látványosan.

¹¹⁴ 1997-2019

12. táblázat: Az import a GDP arányában (%), 2001–2019

Ország	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	48,1	51,1	55,1	52,0	56,3	67,4	67,4	45,1	50,6	56,7	60,5	61,6	60,9	57,7	53,8	57,7	57,2	54,9
Csehország	49,2	51,6	58,3	55,7	59,6	62,0	59,6	50,3	60,5	66,2	67,7	68,1	73,6	75,2	72,9	74,4	74,2	71,4
Észtország	64,9	65,3	68,6	72,6	79,0	69,8	65,5	51,2	62,4	74,5	78,0	73,0	68,3	63,0	61,6	61,9	62,5	57,3
Horvátország	39,8	40,8	39,9	41,0	42,6	42,9	43,4	33,8	33,5	36,2	36,8	37,9	39,5	41,6	42,5	44,6	46,0	46,4
Lengyelország	27,8	31,3	35,0	33,2	36,8	38,5	38,8	33,8	37,1	39,8	39,9	39,8	41,2	41,2	42,2	44,2	45,8	44,4
Lettország	42,1	44,2	48,8	50,8	53,1	49,1	44,9	37,3	49,3	57,6	60,3	58,6	57,3	54,1	51,4	55,8	57,3	55,7
Litvánia	52,5	51,2	54,7	59,6	64,1	61,4	64,7	48,8	63,0	72,9	74,5	74,8	70,8	68,0	63,6	67,5	68,0	65,5
Magyarország	55,6	56,0	58,1	58,8	67,7	68,2	68,4	59,1	66,8	72,1	74,1	73,9	74,5	73,6	73,0	75,0	75,2	73,7
Románia	38,8	41,5	43,5	41,1	41,9	40,2	39,0	31,1	37,3	41,7	41,2	38,5	38,9	39,3	39,6	40,2	40,5	38,7
Szlovákia	66,5	66,2	69,1	70,7	78,6	78,5	76,0	62,2	73,7	80,8	81,9	82,8	80,5	82,4	83,2	85,4	88,1	85,6
Szlovénia	46,3	46,6	51,6	56,1	61,1	65,7	66,4	52,6	62,5	68,9	68,8	68,9	67,9	69,2	68,2	74,2	78,1	81,2
KKE	41,3	44,2	47,9	46,8	50,9	51,9	51,1	42,6	48,9	53,6	54,4	54,0	54,8	54,9	54,8	56,7	57,7	55,9

Forrás: Eurostat

Az analízis rámutatott, hogy a kereskedelmi behozatal döntően nem volt kimutatható befolyással a kínai befektetők motivációira. Eredményes kapcsolat mindössze három országban volt kimutatható. Jirasvetakul és Rahman (2018) kérdőívek és a szakirodalom segítségével az EU új tagállamaira és a Balkánra végzett elemzésében az importot elsősorban akkor látja releváns tényezőnek, amennyiben az teljes mértékben vámmentes. Az import és a külföldi működőtőke vonatkozásában Kersan-Skabic (2013) szintén csak a vámok jelentőségét erősítette meg a délkelet-európai országokban. Minél magasabbak a vámok a befogadó országban, annál kevésbé aktívak a külföldi befektetők. Az előző két tanulmány megállapításai ellentétesek azon nézetekkel, miszerint a befektetők kifejezetten a magas import vámok miatt kényszerülnek nagyobb volumenű beruházásokra. 15 kelet-közép-európai ország¹¹⁵ vizsgálatát követően Kinoshita (2011) csak az FDI importra vonatkozó hatását erősítette meg, a fordítottját már nem. Meglátása szerint minél nagyobb az FDI a szolgáltató szektorban (non-tradable sector), annál nagyobb mértékű lesz az import is a fogadó országban.

A szakirodalom általában egységes képet mutat abban a tekintetben, hogy a kereskedelmi nyitottság és FDI között összefüggések vannak, bár iparáganként és országonként eltérő eredményekkel szembesülhetünk. A kereskedelmi nyitottság és kínai működőtőke-beáramlás tárgyalása külön-külön is aktuális lehet, mivel napjainkban mindkét tényező egyre hangsúlyosabb szereppel bír. Az európai integráció keretén belül mind a kereskedelmi forgalom, mind a külföldi befektetések mértéke jelentős fejlődésen ment keresztül köszönhetően annak a ténynek, hogy a térséget többségében kis és nyitott gazdaságok alkotják.

Kína befektetéspolitikájának egyik szerves eleme a kereskedelemfejlesztés és előreláthatólag ez a közeljövőben sem fog változni. A kínai üzletemberek szemében a posztoszocialista célországok exportképessége fontosabb tényezőnek bizonyult, mint a régióba történő behozatal annak ellenére, hogy rendkívül fontos termékeik számára megfelelő felvevőpiac biztosítása. Mivel a kínai áruk EU-ba való áramlása szinte töretlennek mondható, ezért várható, hogy az ázsiai országgal való kereskedelmi kapcsolatok is magasabb szintre lépnek. Erre különösen a OBOR projekttel kapcsolatos fejlesztések megvalósulása után lesz még inkább lehetőség.

¹¹⁵ 2000-2007

4.3.5 Adózás

A rendszerváltás óta a posztszocialista országok egyebek mellett fiskális eszközökkel tettek kísérletet tőkevonzó képességük erősítésére. A befektetések stimulálása érdekében biztosított adókedvezmények felgyorsították ugyan az FDI mértékét, azonban kérdés, hogy az erodálódó társasági adó kulcsok és az így kialakult adóverseny mennyire számít jótékonynak, illetve károsnak az EU gazdaságára nézve. A szakirodalom előszeretettel foglalkozik az adózás és a külföldi befektetések vizsgálatával, mely során megpróbálja eldönteni, hogy az adóverseny, vagy az adóharmonizáció szolgálja-e jobban az egyes országok érdekeit. Az adópolitika egy érzékeny terület az egyes kormányok és a gazdaság szereplői számára. Alapvető célja, hogy biztosítsa a költségvetés bevételeit, ugyanakkor a túlzott adóztatás negatívan hat a működőtőke-beáramlásra.

Kína esetében közismertek az adóparadicsomokba történő befektetések¹¹⁶, de a csak adózási célból végrehajtott investíciók jelentősége csökkenőben van. A pénzeszközök ilyen irányú átcsoportosítása miatt a fejlett világ is egyre jelentősebben részesül a kínai tőkéből. Adóharmonizáció hiányában az egyes vállalkozásoknak többletköltségekkel kell szembesülniük annak érdekében, hogy alkalmazkodni tudjanak a célországok adózási rendszeréhez. Más egyéb felmerülő problémákkal is meg kell küzdeniük, mivel számolniuk kell a kettős adóztatás intézményrendszerével, a határon átnyúló veszteségelhatárolás problémáival és a transzferárak okozta nehézségekkel is.

Az adópolitika és a kínai tőkebefektetések kapcsolatának vizsgálatát megkönnyíti az a tény, hogy az országok adatai az EU-tagság miatt teljes mértékben összevethetők és alapvetően hasonló jogi keretek vonatkoznak a külföldi befektetőkre. Külföldi tulajdonosi részarány egy vállalkozásban akár 100 százalékig lehetséges, tehát lényegében nincs akadálya a kínaiak teljes tulajdonlásának. Szabad a tőkebehozatal, a nyereség- és tőketranszfer, így adminisztrációs korlátok híján elviekben egyedül az egyes országok tőkevonzó képessége szabhat gátat a kínai tőkeimportnak.

Az adóharmonizáció kihívásokkal terhes feladat, mivel 27 tagállam adórendszerét kell egységessé tenni. Az adózási rendszer bonyolultsága és átláthatatlansága szükségessé teszi az erre való törekvéseket. A megfelelő harmonizációs folyamatok hiánya veszélyezteti az EU versenyképességét, ezért a harmonizált környezet kialakítását a Közösség alapvető feladatának tekinti. Minél egységesebb az EU adórendszere, annál jobban beszűkül az egyes

¹¹⁶ Brit Virgin-szigetek, Kajmán-szigetek.

országok fiskális mozgástere, következésképpen az adóverseny által nyújtott előnyök kihasználatlanok maradnak. A teljes adóharmonizáció esetén (közös adókulcs, egységes kalkuláció) az egyes országok lényegében feladják az adóversenyből származó előnyöket, így az alacsonyabb adókulcsokat alkalmazó államoknak sérül a tőkevonzó képessége. Az Európai Unió elsősorban azért ragaszkodik az adóharmonizációhoz, mert így elkerülhető az áruk, szolgáltatások, a munkaerő és a tőke szabad mozgásának korlátozása.

Az adókedvezmények intézménye is rendkívül fontos tényezőnek számít a befektetőknek, azonban az adóösztönzők túlzásba vitt használata torzíthatja a piacot és indokolatlan versenyelőnyt jelenthet, mely összességében káros hatásokkal járna a Közösség egészére nézve. A külföldi működőtőkéért folyó rivalizálás során az adózással kapcsolatos könnyítés az egyik legfontosabb eszköz, amivel a kormányok széles körben élnek is. Megnyugtató válasz talán soha nem születik arra vonatkozóan, hogy hol húzódik meg a határ az egészséges és a káros adóverseny között, mindenesetre a témakör jelentősége miatt a kérdést közösségi szinten kell kezelni.

Az adózás rendkívül fontos tényező a befektetési kérdések eldöntésében, ennek ellenére limitált azoknak a szakmai írásoknak a száma, melyek a kínai tőke vizsgálatát tűzték ki célul az egyes adókulcsok változásainak függvényében. Az adózás és a működőtőke befektetések kapcsolatát viszonylag terjedelmes szakirodalom tárgyalja. Az FDI tekintetében a szakemberek elsősorban a társasági adó szerepét hangsúlyozzák, az áfa és az egyéb közterhek relevanciáját kevésbé tárgyalják.

13. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye az adózás és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019

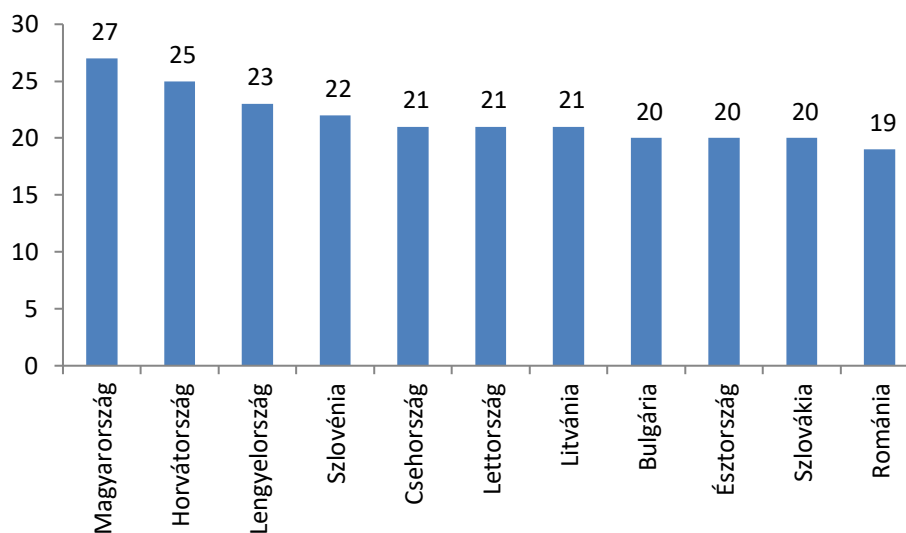
Ország	Általános forgalmi adó / GDP		Általános forgalmi adó / Összes adó		Társasági adó / GDP		Társasági adó / Összes adó		A munkáltatót terhelő társadalombiztosítási járulék / GDP		A munkáltatót terhelő társadalombiztosítási járulék / Összes adó	
	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték
Bulgária	0,006	0,746	0,007	0,725	0,158	0,092	0,138	0,118	0,219	0,043	0,227	0,039
Csehország	0,052	0,346	0,020	0,561	0,002	0,840	0,020	0,561	0,177	0,073	0,028	0,490
Észtország	0,270	0,023	0,001	0,927	0,224	0,041	0,275	0,021	0,174	0,076	0,000	0,995
Horvátország	0,326	0,011	0,223	0,041	0,021	0,554	0,003	0,823	0,255	0,028	0,396	0,004
Lengyelország	0,119	0,147	0,419	0,003	0,042	0,400	0,076	0,254	0,418	0,003	0,309	0,013
Lettország	0,364	0,006	0,132	0,126	0,059	0,318	0,104	0,179	0,034	0,449	0,389	0,004
Litvánia	0,093	0,205	0,006	0,756	0,002	0,864	0,007	0,730	0,133	0,125	0,202	0,053
Magyarország	0,616	0,000	0,562	0,000	0,191	0,061	0,207	0,050	0,639	0,000	0,675	0,000
Románia	0,186	0,083	0,099	0,219	0,288	0,026	0,223	0,055	0,562	0,001	0,494	0,002
Szlovákia	0,436	0,002	0,010	0,689	0,036	0,439	0,004	0,805	0,267	0,023	0,150	0,101
Szlovénia	0,055	0,336	0,001	0,908	0,010	0,688	0,010	0,679	0,096	0,196	0,208	0,050

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

Általános forgalmi adó. Annak ellenére, hogy az Európai Unióban viszonylag harmonizált adónemről van szó, az egyes országokban jellemző az eltérő kulcsok alkalmazása. Az ösztönzők között megemlítendő a bizonyos termékekre, szolgáltatásokra nyújtott áfamentesség. Mivel a központi költségvetés legnagyobb adóbevétele ebből az adónemből származik, ezért kiemelten fontos területről van szó. A forgalmi adózás harmonizációja már az 1960-as években elkezdődött, de teljes mértékben a mai napig sem fejeződött be (Ódor, 2009) sőt szinte lehetetlenné vált (Oreziak, 2020). Az okok között megemlíthető, hogy a tagállamok vonakodnak egységesebb adórendszert kialakítani, figyelmen kívül hagyva a közösségi rendelkezéseket. Jelenleg kérdéses, hogy megvalósul-e valaha is a teljes adóharmonizáció, mely lényegében versenysemleges környezetet teremtene az EU összes tagállamában, mivel hasonló kulcsok és számítás lenne használatban.

Az áfa mértékét tekintve Magyarország kiemelkedik nemcsak a régió, hanem az EU összes tagállama közül. A hivatalos magyarázat szerint így volt lehetséges a többi adó mérséklése. Mindenesetre a magas áfakulcsnak megvan az a kockázata, hogy a fogyasztás lecsökkenhet, miközben jelentősebb adócsalással kell szembesülnie a társadalomnak.

10. ábra: Az áfa mértéke (%), 2019

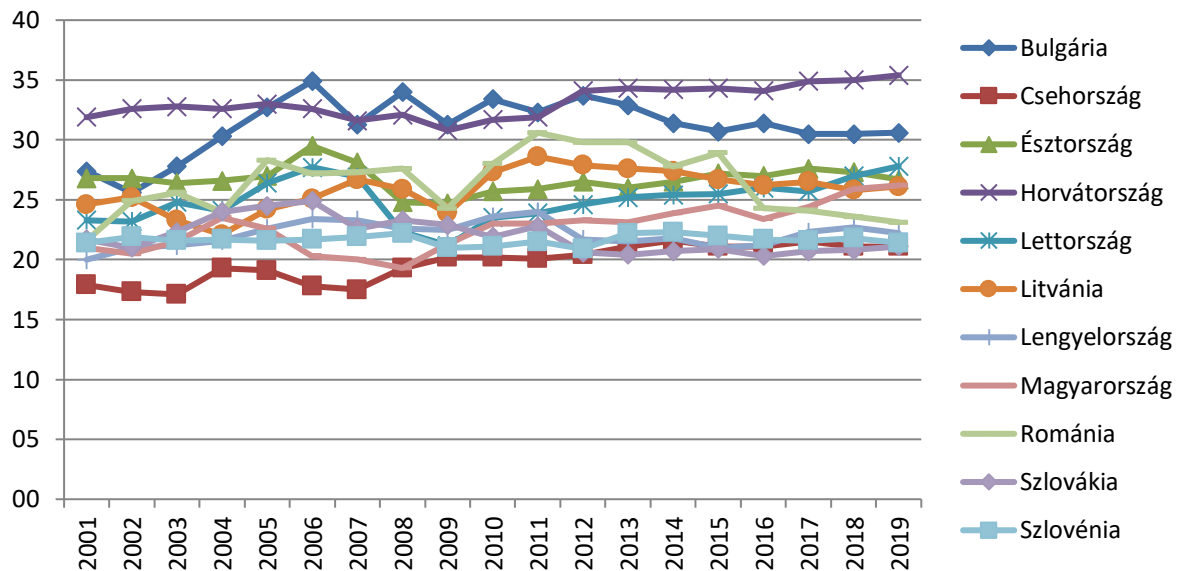

Forrás: Eurostat

A 11. ábra azt mutatja, hogy az áfa mekkora részét képviseli a kormányzati adóbevételeknek a posztoszocialista országokban. A visegrádi országokban az áfa befizetés aránya a költségvetés teljes adóbevételeéhez viszonyítva a vizsgált időszak alatt lényegében

hasonlóan alakult, jelentős kilengések nem voltak tapasztalhatók és az adóverseny ellenére az áfa a központi költségvetésnek továbbra is egy stabil, jelentős bevételi forrását képezi.

11. ábra: Az általános forgalmi adó a központi költségvetés összes adóbevételéhez viszonyítva (%), 2001-2019

Forrás: Eurostat

Az analízis során két mutató is tesztelésre került és az eredmények alapján megállapítható, hogy a régió megosztott volt az áfa tőkevonzó képességének tekintetében és mértéke kevésbé befolyásolta a kínai döntéshozókat. Elsősorban a kormányzat áfa bevételének GDP-hez viszonyított értéke mutatta meg, hogy meghatározza a kínaiak befektetési döntéseit. Lengyelország esetében kizárólag az áfa adószerkezeten belüli súlya számított tényezőnek a kínaiak számára.

Az Állami Számvevőszék (2019) kiadványában az adószerkezet távlati céljairól esett szó. Az áfabevételeket a jövedelmeket terhelő adókkal összhangban tervezik. A cél az, hogy a bevételek a fogyasztási típusú adók irányába tolódjanak át, mivel így kívánják elősegíteni a foglalkoztatás bővítését, a megtakarítások növelését, valamint a jövedelem- és tőkefelhalmozás elősegítését. Ennek a célnak a magyar helyzet tökéletesen megfelelt, mivel mind a GDP arányos, mint az adószerkezetben mutatkozó bevétel meghatározta a kínaiak beruházási döntéseit.

Az elemzés nem támasztotta alá Gasparéniené, Remeikiené és Sivickiené (2019) azon megállapításait, mely szerint Litvániában¹¹⁷ az áfa és az FDI között kapcsolat lenne.

¹¹⁷ 2008-2017

Mindazonáltal a szerzők is csak a befektetések hatását igazolták az ÁFÁ-ra, mely szerint több beruházás magasabb áfa bevételt generál. Tanulmányukban arról már nem tettek említést, hogy ez fordítva is működne.

A teszt eredményei nem igazolták Nistor és Paun (2013) megállapításait, melyek szerint Romániában¹¹⁸ kapcsolat mutatkozik az áfa és a külföldi befektetések között. Tanulmányukban rávilágítottak arra a tényre, hogy a kormányoknak állandó küzdelmet jelent egy olyan adórendszer kiépítése, mely növeli az ország bevételeit, ugyanakkor vonzó is a külföldi befektetők számára. Összességében arra a következtetésre jutottak, hogy egy bizonyos szint fölötti áfa bevétel már káros hatással bírhat a külföldi befektetési kedvre nézve.

Társasági adó. A közvetett adókkal ellentétben nem létezik egységes közösségi jogalkotás a közvetlen adókra vonatkozóan, melyből következően a gyakorlatban a döntéshozók csak irányelvekkel, valamint ajánlásokkal próbálnak meg érvényt szerezni az adóharmonizációs követelményeknek (Galántainé, 2005). A társasági adónál tehát nagyobb az egyes államok szabadsága, ugyanakkor a tagállamoknak biztosítaniuk kell a diszkriminációmentességet, a versenyszabadságot, valamint be kell tartaniuk a szubvenciókra vonatkozó EU-s előírásokat is. Az adóverseny előtérbe kerülése miatt az EU-ban és a világon is viszonylag széles a társasági adókulcsok skálája.

A 14. táblázat arról árulkodik, hogy Lettország és Szlovénia kivételével az elmúlt tíz évben vagy stagnáltak, vagy csökkentek a társasági adókulcsok. A régióra jellemző, hogy a nyugati országokhoz képest a közvetlen¹¹⁹ adóbevétel kisebb, a közvetett¹²⁰ adóbevétel nagyobb arányt képvisel a régió adószervezetében, mely lényegében azt jelenti, hogy a verseny következtében kieső közvetlen adóbevételeket közvetett adók beszedésével próbálják meg pótolni. A legmagasabb áfakulcs mellett a posztoszocialista térségben Magyarországon a legalacsonyabb a társasági adó mértéke. A mérsékelt adókulcs ugyanakkor az egész régióra jellemző és az egyes tagállamok egyike sem éri el az EU átlagát. A túlságosan alacsony adókulcs a fejlett nyugati országokból ellenérzést vált ki, mivel így jelentős versenyhátrányuk keletkezik a külföldi tőkeimport során. Nem véletlen, hogy bizonyos javaslatok egy egységes európai szabályozás mellett érvelnek, ugyanakkor a társasági adó erodálódása világszintű tendencia.

¹¹⁸ 1995-2010

¹¹⁹ Személyi jövedelemadó, társasági adó.

¹²⁰ Általános forgalmi adó, jövedéki adó.

14. táblázat: A társasági adókulcs alakulása (%), 2003-2019

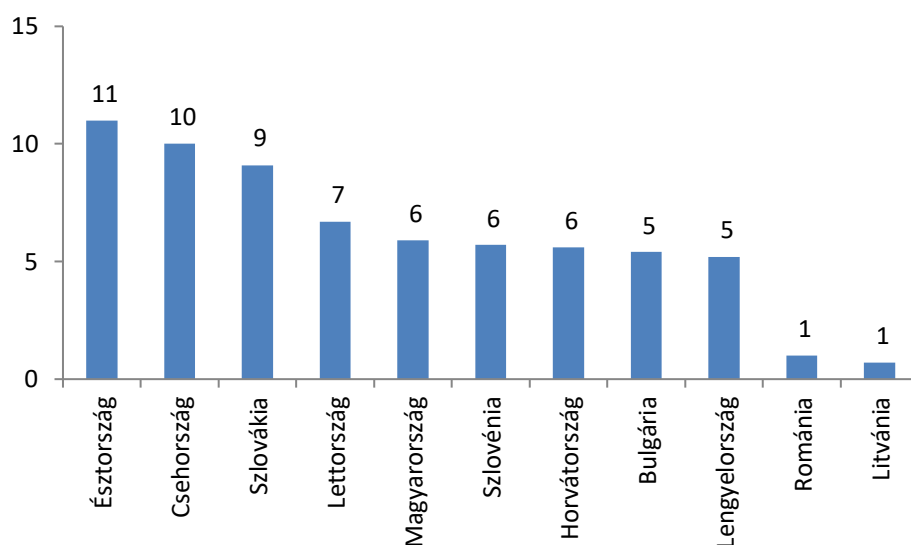
Ország	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	23,5	19,5	15,0	15,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Csehország	31,0	28,0	26,0	24,0	24,0	21,0	20,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0
Észtország	26,0	26,0	24,0	23,0	22,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	21,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0
Horvátország	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	20,0	18,0	18,0
Lengyelország	27,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0
Lettország	19,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	20,0	20,0
Litvánia	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	20,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0	15,0
Magyarország	18,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	9,0	9,0	9,0
Románia	25,0	25,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0	16,0
Szlovákia	25,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	19,0	23,0	22,0	22,0	22,0	21,0	21,0	21,0
Szlovénia	35,0	25,0	25,0	25,0	23,0	22,0	21,0	20,0	20,0	18,0	17,0	17,0	17,0	17,0	19,0	19,0	19,0
Európa	26,7	25,6	24,0	23,7	23,0	22,0	21,6	21,5	20,8	20,4	20,6	20,4	20,1	20,0	19,5	19,5	19,4
Európai Unió	28,0	26,7	25,2	24,8	24,0	23,2	23,1	22,9	22,7	22,5	22,8	22,4	22,2	22,1	21,3	21,3	21,2
OECD	30,1	29,3	28,4	27,7	27,0	26,0	25,6	25,7	25,4	25,2	25,3	25,0	24,8	24,7	24,0	23,5	23,4
Világ	29,4	29,0	28,0	27,6	27,0	25,7	25,3	24,7	24,5	24,4	24,2	23,9	23,8	23,6	24,1	24,0	23,8

Forrás: KPMG

Az elemzés nem igazolta az adóverseny létjogosultságát és az alacsony adókulcsok nem bizonyultak a kínai tőke hajtóerejének. Az eredmények hasonlóak Grzegorczyk és Budzynski (2015) megállapításaihoz, akik a társasági adó szerepét vizsgálták a visegrádi országokban. A szerzők meglátása szerint az adókulcs vonatkozásában különbségek mutatkoznak a visegrádi országok között, ugyanakkor az így kialakult adóverseny ellenére az alacsonyabb társasági adó nem számított releváns tényezőnek a külföldi befektetések szempontjából.

Munkát terhelő adók. A cégeket érintő adóteher nagyban befolyásolja az eredményességet, mely a tőkevonzó képesség egyik záloga. A munkát terhelő adókkal kapcsolatos összefüggések vizsgálatára szintén két mutatószám állt rendelkezésre. A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher jelentősége a GDP, valamint az összes állami adóbevétel arányában is kimutatható.

12. ábra: A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher a GDP arányában (%), 2019

Forrás: Eurostat

A mutató értéke a vizsgált időszakban több országban is stagnált, vagy csökkent. A legnagyobb mérséklődés Litvániában következett be, de Magyarországon és Romániában is jelentős csökkenés volt tapasztalható. Ráadásul Magyarországon 2022-ben is tovább mérsékeltek az adóterheket, megkönnyítve ezzel az adózók helyzetét és a COVID alatti gazdasági talpraállást. Az elmúlt 15 év alatt Csehországban, Észtországban, Szlovákiában és Szlovéniában váltak jelentősebbé a munkáltatók bérrrel kapcsolatos befizetései a bruttó hazai össztermékhez képest, ugyanakkor a növekedés mértéke viszonylag csekély mértékű volt.

Az alábbi adatokból látható, hogy a teljes állami adóbevétel arányában kimutatott adóterhelés meglehetősen változó képet mutat a régió egyes országai között. 2019-ben ez a típusú adó a legjelentősebben Észtországban, a legalacsonyabb mértékben Litvániában járult hozzá a teljes állami adóbevételhez. A litván mutató már a GDP arányában is kiugróan alacsonynak számított. A mutató rávilágít arra a tényre, hogy nemcsak a KKE régió, hanem a szűkebben értelmezett Baltikumban is mennyire eltérő fiskális politikát folytatnak az országok. Hasonlóan a GDP arányához, az adószervezetten belül is megfigyelhető egy bizonyos fokú visszaesés, mely jelzi, hogy a bérekre vetített adóteher jelentősége az elmúlt évek során mérséklődni látszik a régióban.

15. táblázat: A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher az összes adóbevétel arányában (%), 2001–2019

Ország	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	25,0	25,5	25,5	23,9	22,2	18,4	16,7	15,0	16,1	16,4	17,1	15,1	16,0	16,8	16,2	16,1	17,1	17,7	17,8
Csehország	28,2	28,5	28,2	27,4	27,5	27,7	27,4	28,2	27,3	28,1	27,5	27,2	26,9	27,1	26,8	26,8	27,1	27,7	27,9
Észtország	34,5	33,7	32,8	31,8	32,7	31,9	32,3	35,4	34,7	35,6	34,0	32,4	32,5	31,8	31,7	31,8	32,4	33,2	33,3
Horvátország	17,7	16,5	16,6	17,2	17,1	16,8	16,8	16,9	17,6	17,5	17,5	16,4	15,6	16,9	16,7	15,5	15,4	15,0	14,4
Lengyelország	16,6	15,4	15,0	14,4	14,0	13,3	13,1	12,8	13,9	14,2	13,7	14,7	14,8	14,9	14,8	14,6	14,7	14,4	14,5
Lettország	23,6	23,9	22,1	21,7	20,5	20,3	20,0	20,4	24,0	22,6	21,5	20,8	20,7	19,6	19,5	19,5	19,2	20,4	21,5
Litvánia	27,1	26,5	26,5	25,7	24,7	24,8	24,9	25,7	28,0	26,4	26,3	26,5	26,7	27,1	27,0	27,5	28,2	28,5	2,4
Magyarország	26,4	26,4	25,8	25,1	26,0	25,4	24,2	24,3	23,1	20,5	21,1	20,8	20,4	20,6	20,4	21,1	18,6	17,1	16,3
Románia	24,7	22,7	22,0	21,3	22,4	21,6	21,0	21,1	21,7	20,3	19,9	19,9	20,5	19,9	17,9	18,5	20,5	4,4	3,6
Szlovákia	26,6	26,5	25,4	23,8	22,1	21,3	21,3	22,5	23,3	24,0	22,5	23,1	24,2	24,2	24,3	24,3	25,0	25,6	26,4
Szlovénia	14,1	13,8	13,7	13,7	13,9	13,9	13,9	14,4	15,0	14,9	14,8	14,9	14,7	14,3	14,6	14,7	15,0	15,0	15,3

Forrás: Eurostat

A másik két adónemmel összehasonlítva a munkáltatót terhelő adóterhek határozták meg leginkább a kínai tőke alakulását a KKE régióban. Az utóbbi években a munkát terhelő adók szinte folyamatosan fókuszban voltak. A bérszínvonal növekedését a vállalkozók sokszor csak adócsökkentés ellenében tudták megvalósítani. A munkabért terhelő adók és járulékok közül Magyarországon elsősorban a munkáltatók terhei csökkentek, azonban nemzetközi összehasonlításban az eddigi mérték is magasnak mondható (Kazainé-Ónodi-Holló, 2017). Ugyanakkor a magyar gazdaság versenyképes maradt, mivel a magas adókat ellensúlyozta az olcsó és kvalifikált munkaerő. A 2022-ben bejelentett további mérséklések azonban kedvezőbb környezetet teremtenek majd a vállalkozások számára, mely remélhetőleg kihat majd a versenyképesség alakulására is.

A megfelelő adóterhek alkalmazása nemcsak a gazdasági növekedés, hanem a gazdaság kifehéritése miatt is fontos. Varga (2017) példaként hozza fel Lengyelországot, ahol 2010 után jelentős gazdasági növekedés valósult meg viszonylag alacsony állami beavatkozás mellett. A szerző Magyarországot is jó példának tekinti, ahol a járulékok és a jövedelemadó csökkentés hozzájárult a gazdaság kifehéritéséhez és a versenyképesség növekedéséhez. A kínai tőke esetében releváns szempont a tudatos adópolitika, mely az élőmunka adóztatására irányul. Amennyiben ezek a terhek jelentősek, a vállalkozó abban lesz érdekelt, hogy csökkentse az alkalmazottak létszámát. A világszínvonalon működő kínai multinacionális vállalatoknál az adózástól függetlenül is egyre nagyobb teret kap az automatizálás és a robotika.

A szakirodalom azt támasztotta alá, hogy az adózás fontos, de nem elégséges feltétele az FDI beáramlásnak. A fenti elemzés is rámutatott, hogy az adónemek befolyásoló erejében különbségek mutatkoznak meg és nem minden esetben vonzó a célországban meglévő adózás a kínaiaknak. Bár források hiánya miatt az adókedvezmények vizsgálata nem került be az elemzésbe, de a posztoszocialista térségben ez fontos eszköznek bizonyult a külföldi üzletemberek döntéseinek befolyásolásában.

A kínai befektetések az adóparadicsomokból a fejlett országokba történő irányítása azonban azt sugallja, hogy az adózás ma már kevésbé fontos szerepet tölt be a beruházások során. Az adóterhek csökkentése továbbra is motiváló tényező, ugyanakkor a vállalkozásokat sokszor nem maga az adó mértéke, hanem az egyes tagállamok eltérő adórendszere aggasztja. Amennyiben a nagyobb volumenű adófizetés magasabb szintű állami intézményrendszerrel és kiszámítható, biztonságpolitikai-gazdasági környezettel párosul, akkor az adózás nem feltétlenül értelmezhető negatív jelenségként.

Az adóharmonizáció kontra adóverseny konfliktus feloldása rendkívül nehéz feladat. Az adórendszer az egyes államok nemzeti szuverenitását is jelenti, melynek keretén belül szívesen élnek a fiskális könnyítésekkel, viszont az adóharmonizáció elengedhetetlen az EU versenyképességének erősítése szempontjából. Az adózás esetében kérdés, hogy a közös európai valutához hasonlóan megvalósítható-e a teljes harmonizáció, illetve egyáltalán szükség van-e ilyen mértékű lépésekre, vagy bizonyos pontokban nagyobb teret érdemes engedni a nemzeti érdekeknek. A túlzott adóverseny mindenesetre szembe megy az EU adóharmonizációs törekvéseivel, melynek célja az áruk, a szolgáltatások, a munkaerő és a tőke szabad mozgásának biztosítása. A globális minimumadó bevezetése új helyzet elé állíthatja mind a befektetőket, mind a célországokat. Magyarország ennek a koncepciónak különösen ellene volt¹²¹, mivel az illetékesek úgy vélték, hogy egy ilyen lépés káros hatásokkal járna az országok közötti adóversenyre. Az intézkedés a régióban az alacsonyabb társasági kulcsot alkalmazó Bulgáriát és Magyarországot érinti a legjobban.

4.3.6 Innováció

A kutatás-fejlesztés és az innováció a nemzetgazdaság egyik fontos ága, melyet ma már az Európai Unióban és szerte a világon is prioritásként kezelnek. A tevékenységhez az államok különböző forrásokat biztosítanak, ugyanakkor nemcsak az állami, de a vállalati kutatások is kiemelt jelentőséggel bírnak. A külföldi működőtőke szerepe kettős. Egyrészt hozzájárul az innováció forrásainak bővüléséhez, másrészt közvetítő szerepe van az állami és a magánszféra között. A kutató-fejlesztő intézmények és az egyes vállalatok közötti együttműködésnek számtalan előnye van. A két szektor közötti kapcsolat biztosítja azt, hogy az egyes kutatások nem elszigetelt közegben folynak és a külföldi vállalat is részt vesz a helyi közösség építésében.

A külföldi multinacionális vállalatok által kifejlesztett termékek, kidolgozott módszerek segíthetnek a hazai vállalatok felzárkózásában is. A megfelelő ismeretanyag átadása hatványozottan releváns a hazai cégek versenyképessége szempontjából különösen úgy, ha a tudástranszfer a helyi sajátosságoknak megfelelően testre szabottan történik. A kutatások önmagukban rendkívül tőkeigényesek és nagy kockázattal járnak, mivel egyáltalán nem biztosított a befektetés megtérülése. Kisebb a kockázat, ha a költségek és a felelősség

¹²¹ Bár a tagállamok közül utolsónak, de Magyarország végül megszavazta a tervezetet.

megfelelően oszlik el az állami és a magánszféra között. Az ilyen megoldás növelheti az investálni kívánók befektetési kedvét.

A szakemberek a működőtőke-beáramlást sokszor vezetik vissza a magas szintű kutatás-fejlesztés meglétére. Szinte kivétel nélkül hangsúlyozzák a K+F tevékenység pozitív hatásait a nemzetgazdaságra nézve. Az ide vonatkozó irodalmak általában a kutatás-fejlesztésre fordított összegek bruttó hazai össztermékhez viszonyított arányával szokták kifejezni a K+F finansziális helyzetét. A kérdésnek számtalan vetületét tárgyalják. A K+F finanszírozása elsősorban állami feladat, ugyanakkor egyre jelentősebb szerepet kap a magántőke is. A magánszektor részvételének kulcsát a szakemberek többek között a megfelelő ösztönzőrendszerek meglétében látják. Fontos hangsúlyozni az újszerűség fogalmát, melynek minden kutatás-fejlesztés során előállított szellemi terméknek meg kell felelnie. A szakirodalom a kínaiak újszerűsége és innovációra való fogékonyságát erősítette meg, ezért a célok elérése érdekében jelentős pénzeszközöket mozgatnak szerte a világban.

Kína viszonya az innovációval az évek során eléggé változatosan alakult és az ázsiai országnak nagy utat kellett megtennie, hogy most a világ egyik vezető innovátora lehessen. A tervgazdaság szerint működő államokhoz hasonlóan korábban Kína is a szovjet modellt követte, mely annyit jelentett, hogy a K+F központi irányítás alatt zajlott és a tevékenységet különböző funkcionálisan specializált szervezetek végezték (Xiu–White, 2001). Az ilyen nagyfokú centralizáció azt eredményezte, hogy a szűk mozgástérben vergődő cégek és egyetemek képtelenek voltak komolyabb innovációs eredményeket felmutatni. A decentralizált döntéshozatalra való áttérés az egyik olyan akadály volt, melyet Kínának le kellett küzdenie ahhoz, hogy az innovációra sikersztoriként tekinthessünk.

A témával kapcsolatban szintén a Deloitte (2015a) végzett kutatásokat Csehországban. A különböző szektorokban működő vállalatok közel fele hajlandóságot mutatna a K+F ráfordítások növelésére. A nagyobb kutatás-fejlesztési aktivitás legfontosabb eleme a megfelelő szakembergárda megléte, a pénzügyi források¹²² elérhetősége csak másodlagosnak bizonyult. A leginkább hátráltató tényezőnek az adózási feltételek körüli bizonytalanságot jelölték meg. A nehezen értelmezhető szabályok szintén problémát jelentenek, mivel sok esetben nem egyértelmű a költségek elszámolásának metodikája sem. A megkérdezettek rámutattak, hogy törvényi változásokra van szükség ahhoz, hogy a rendszer átláthatóbb legyen.

¹²² Szubvenciók, ösztönzők, adókedvezmények, egyéb.

A Deloitte (2015b) átfogó jelentésében az észt cégek legnagyobb problémájának a K+F támogatásokhoz, illetve az adóösztönzökhöz való hozzáférést tartják. Hasonló jelenség figyelhető meg a Baltikum és Kelet-Közép-Európa többi országában is. A cégeknek rendkívül bonyolult és bürokratikus rendszerrel kell szembenéznük, ahol a pénzeszközök felhasználása komoly kontroll alatt van, továbbá követelmény, hogy az egyetemeket, illetve egyéb külső szakértőket is vonjanak be a projektekbe. Ezekben az esetekben a hozzáadott érték sokszor alacsonynak bizonyul, ugyanakkor a vállalatok a piaci ár sokszorosát kötelesek fizetni ezekért a szolgáltatásokért. Az észt állam nagyon keveset fordít arra, hogy felmérje a társadalom igényét arra vonatkozóan, hogy mely szektorokban érdemes K+F tevékenységet végezni, ezért az adóösztönzők tekintetében egyenlőtlen K+F menedzselés és koordináció alakult ki.

A Nemzeti Innovációs Hivatal (2012) 2000 és 2010 közötti időszakra készített jelentéséből kiderül, hogy a jelentős támogatás ellenére Magyarországon a célul kitűzött felzárkózás kevésbé volt sikeres. Alapvető problémának írják le, hogy rendkívül kevés a kutató vállalat a KKV szektorban és a tevékenység nagy részét külföldi tulajdonú multinacionális vállalatok végzik. A GDP arányos K+F ráfordítás a vizsgált időszakban növekedett. Magyarország EU-átlaghoz mért lemaradása tehát valamennyire csökkent, mégis a többi felzárkózó tagállam intenzívebb fejlődést volt képes felmutatni. A hazai KKV szektort szerény innovációs teljesítmény jellemzi és a versenyszféra innovációs tevékenysége főként a külföldi nagyvállalatokhoz köthető.

Az elemzéshez alkalmazott függő változó a bruttó hazai össztermékhez viszonyított K+F mutatók, a publikációk és szabadalmak száma volt. Annak ellenére, hogy használata széles körben elfogadott, kizárólag a GDP arányos kutatás-fejlesztés kiadások használata nem bizonyult elegendőnek az innováció állapotának teljes feltérképezéséhez. A mutató nem ad választ arra, hogy mennyi munkahely teremtődött, milyen színvonalon és mennyire hatékony a tevékenység stb. Fontos lenne megérteni, hogy ezek a kutatások mennyire elszigetelten történnek, vagy a kutatóintézeteken kívül bekapcsolódnak-e a cégek is. Érdemes lenne azt tisztázni, hogy reális elvárás-e az, hogy a nagy multinacionális cégek valóban a régióba hozzák a kutatás-fejlesztési részlegüket, vagy legalább annak egy részét.

16. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye az innováció és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019

Ország	K+F ráfordítás / GDP		Kutatók száma		Szabadalmak száma		Védjegyek száma	
	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték
Bulgária	0,619	0,000	0,659	0,000	0,215	0,046	0,476	0,001
Csehország	0,092	0,208	0,148	0,104	0,001	0,916	0,071	0,269
Észtország	0,164	0,085	0,528	0,000	0,002	0,859	0,355	0,007
Horvátország	0,332	0,010	0,486	0,001	0,072	0,268	0,155	0,095
Lengyelország	0,005	0,780	0,045	0,381	0,117	0,179	0,093	0,205
Lettország	0,018	0,583	0,016	0,604	0,230	0,038	0,321	0,011
Litvánia	0,023	0,538	0,068	0,283	0,074	0,259	0,031	0,471
Magyarország	0,566	0,000	0,644	0,000	0,704	0,000	0,346	0,008
Románia	0,119	0,174	0,021	0,579	0,020	0,588	0,121	0,171
Szlovákia	0,003	0,822	0,047	0,375	0,019	0,573	0,156	0,094
Szlovénia	0,019	0,571	0,203	0,053	0,171	0,182	0,214	0,130

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

Kutatás-fejlesztés finanszírozása. A kutatás-fejlesztésre fordított összegek hatékony felhasználása elősegíti a tudásalapú társadalom felépítését. A K+F tevékenység nagyban elősegíti az intelligens és fenntartható növekedést, valamint a munkahelyteremtést (Európai Bizottság, 2017b). Önmagában azonban a finanszírozás nem elég. Ha nem párosul hozzá megalapozott megfelelő szabályozási és intézményi környezet, valamint hatékony piaci működés, akkor az komolyan ronthatja a pénzügyi erőfeszítéseket.

A 17. táblázat rámutatott, hogy a legtöbbet Szlovéniában, a legkevesebbet Romániában költöttek kutatás-fejlesztésre. Rendkívül eltérő szakpolitikát folytatnak a KKE országok, mely hatalmas különbséget eredményez. A KKE térség egyik országa sem volt képes az EU átlagánál¹²³ többet fordítani a kutatás-fejlesztésre, mely a régió tartósabb lemaradásának kockázatát hordozza magában.

¹²³2019: 2,2%.

17. táblázat: GDP arányos K+F ráfordítás (%), 2001–2019

Ország	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	0,45	0,46	0,47	0,47	0,44	0,44	0,43	0,45	0,49	0,56	0,53	0,60	0,63	0,79	0,95	0,77	0,74	0,75	0,83
Csehország	1,10	1,10	1,14	1,14	1,16	1,23	1,30	1,23	1,29	1,33	1,54	1,77	1,88	1,96	1,92	1,67	1,77	1,90	1,93
Észtország	0,70	0,71	0,76	0,85	0,92	1,11	1,06	1,25	1,40	1,58	2,31	2,12	1,72	1,43	1,47	1,24	1,28	1,41	1,63
Horvátország	0,92	0,94	0,94	1,02	0,85	0,73	0,78	0,88	0,84	0,73	0,74	0,74	0,80	0,77	0,83	0,85	0,85	0,95	1,08
Lengyelország	0,62	0,56	0,54	0,55	0,56	0,55	0,56	0,60	0,66	0,73	0,75	0,89	0,88	0,95	1,00	0,97	1,04	1,21	1,32
Lettország	0,40	0,41	0,36	0,40	0,53	0,65	0,55	0,58	0,45	0,61	0,72	0,66	0,61	0,69	0,62	0,44	0,51	0,64	0,64
Litvánia	0,67	0,66	0,66	0,75	0,75	0,79	0,80	0,79	0,83	0,78	0,90	0,89	0,95	1,03	1,04	0,84	0,90	0,94	0,99
Magyarország	0,91	0,98	0,92	0,86	0,92	0,98	0,95	0,98	1,13	1,13	1,18	1,25	1,38	1,34	1,34	1,18	1,32	1,51	1,47
Románia	0,39	0,38	0,40	0,39	0,41	0,46	0,51	0,55	0,44	0,45	0,47	0,46	0,39	0,38	0,49	0,49	0,51	0,50	0,48
Szlovákia	0,62	0,56	0,56	0,50	0,49	0,47	0,45	0,46	0,47	0,61	0,65	0,79	0,82	0,88	1,16	0,79	0,88	0,84	0,82
Szlovénia	1,47	1,44	1,25	1,37	1,42	1,54	1,43	1,63	1,81	2,05	2,41	2,56	2,56	2,37	2,20	2,01	1,87	1,95	2,04

Forrás: Világbank

Az analízis rámutatott, hogy a kínai tőke egyáltalán nem reagál a KKE térségben lévő K+F ráfordításokra. Magyarország kivételnek számított, ahol a KKE régió egyik legnagyobb növekedése volt megfigyelhető. A magyar törekvések összhangban vannak a Lisszaboni Stratégiával, mely célul tűzte ki, hogy az EU kiadásai ériék el a GDP 3 százalékát¹²⁴ (Állami Számvevőszék, 2017).

Ugyan más országokban is megfigyelhető volt némi kiadásnövekedés, azonban a kínai befektetéseknél ez indifferensnek mutatkozott. Összességében a térség az EU-27 átlagtól még mindig messze tart, ezért a tudásintenzív befektetések nyugati országokba áramlanak. Szabo (2019) a cseh befektetési környezetről készített elemzésében javaslatot tesz a kutatás-fejlesztés előmozdításra. Meglátása szerint el kell távolítani azokat az akadályokat, melyek hátráltatják a kutatás-fejlesztést és az innovációt. A disszertációban bemutatott eredmények azonban ellentmondanak Ablov (2015) Lengyelországra tett megállapításaival, mely szerint a K+F ráfordítások szintje pozitív hatással volt az országba befektető külföldi cégekre. Angelopoulou és Liargovas (2014) az egykori átmeneti országokra vonatkozó elemzésében azt is kimutatta, hogy a K+F ráfordítások 1 százalékos növekedése közel ötszörös FDI befektetést generál.

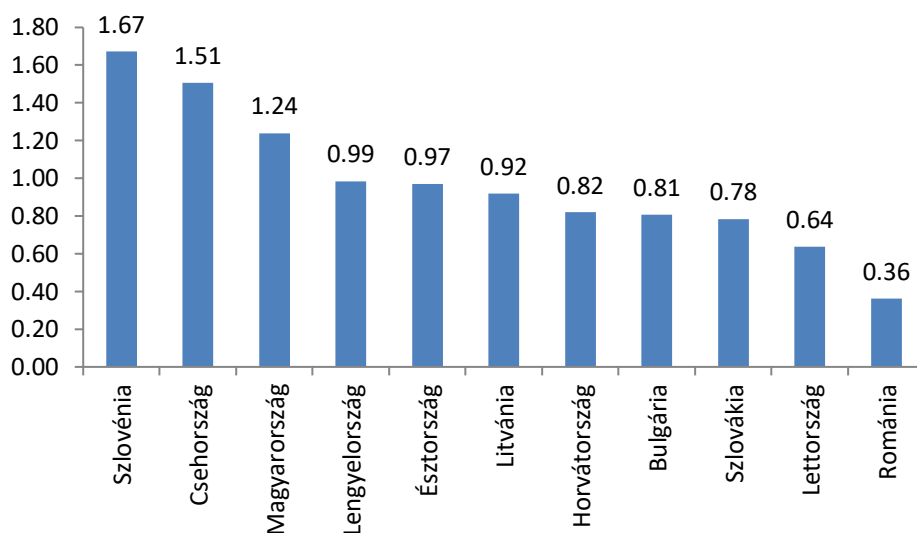
Kutatók száma. A kutatással foglalkozók aránya megnőtt a teljes munkaidőben dolgozók létszámán belül a régióban. A kutatók foglalkoztatója többféle lehet. Az egyetemeken, mint tradicionális foglalkoztatók mellett ma már jelentősnek mondható a vállalati és állami kutatóintézetekben folyó munka is. A magánszektor fokozatosan egyre inkább részt vesz a különböző kutatásokban. Az EU különböző tagállamaiban adókedvezményekkel próbálják a cégeket rávenni arra, hogy minél nagyobb létszámban és jobb feltételekkel alkalmazzanak kutatókat. A magánszektor térnyerésének árnyoldalai között lehet említeni, hogy adott esetben megfizetik a legjobb kutatókat, akikkel nem a nemzetgazdaság érdekeinek megfelelő kutatásokat végeztetnek. Azonban a kutatók magas száma ellenére alacsony szintű tudástranszfer alakulhat ki akkor, amikor egy kutatói csoport olyannyira elzártan működik, hogy semmilyen kapcsolata sincs a helyi közösséggel. Az ilyen és ehhez hasonló kutatásokból szintén keveset profitál egy ország gazdasága.

A kutatók gazdaságilag aktív népességén belüli arányában a 13. ábrán ismét jól kirajzolódik Szlovénia vezető és Románia sereghajtó szerepe a régióban. Láthatóan a térség országai között elég nagy különbségek mutatkoznak ezen a téren is, azonban a mutató évről

¹²⁴Állami Számvevőszék (2017): A magyar kutatás-fejlesztés és innovációs tevékenység eredményessége (8. old.).

évre javuló tendenciát mutat szerte a régióban. A jelenség okai visszavezethetők a magánszféra aktívabbá válására, valamint a K+F ráfordítások GDP-hez viszonyított arányának növekedésére.

13. ábra: Kutatók száma az összes foglalkoztatottra vetítve (%), 2019

Forrás: Eurostat

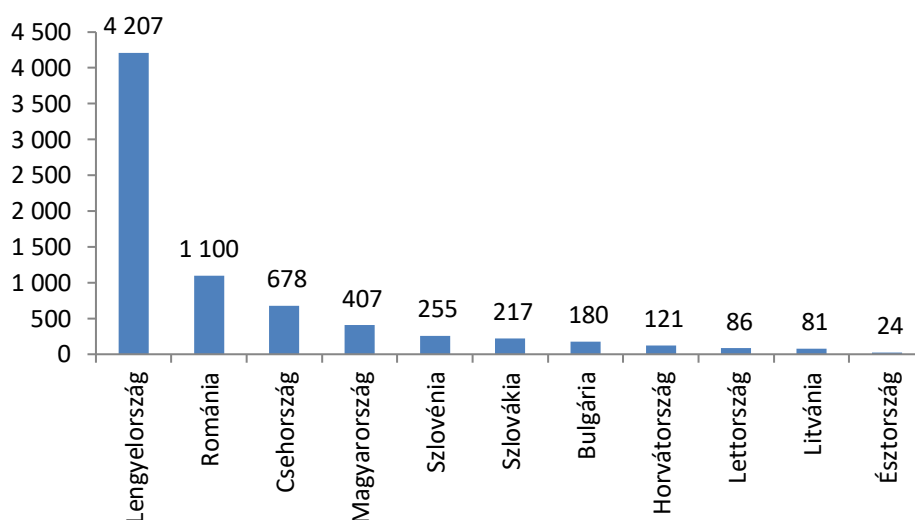
A disszertációban lévő eredmények ebben az esetben a régió felében igazolták a kapcsolatot a kutatók száma és a kínai befektetések között. A vizsgált időszakban Magyarországon megduplázódott a kutatók száma, mely európai szinten is kiemelkedőnek számít. A bővülés elsősorban a már említett K+F ráfordítások növekedésének köszönhető. Magyarország mellett Bulgária volt az egyetlen ország, mely mind a K+F ráfordítások, mind a kutatók számának terén meghatározta a kínai befektetők szándékait. Bulgáriában kevés a releváns kutatás a témában, melyre Dimov és Taneva (2019) is felhívták a figyelmet. A kutatók azt is hangsúlyozták, hogy az innovációs tevékenység alapvető feltétele a megfelelő kutatói létszám. Relevánsnak tartották azt is megemlíteni, hogy a szektorban dolgozók igénylik az élethosszig tartó tanulást, mivel csak így képesek gazdagítani intellektuális képességeiket. A kutatók létszámának növeléséhez nemcsak a formális, hanem az egyéb oktatási lehetőségekhez való hozzáférést is biztosítani kell.

Szabadalmak száma. A bejelentések száma egy adott ország innovációs aktivitását jellemzi. A szabadalmaztatás egy eljárás, melynek során a kutató levédheti találmányát. A megfelelő jogi keretek biztosítása elősegíti az innovációt. Az Európai Unióban ma már egységes szabadalmi oltalom működik, mely jelentősen csökkentette az idevonatkozó

költségeket és az eljárás bonyolultságát. A befektető számára hasznos információ lehet, hogy a KKE térségben a találmányokat ugyanazon eljárás keretében bírálják el, így garantálva ezzel a minőséget.

Az Európai Szabadalmi Hivatalhoz benyújtott szabadalmi bejelentések számáról készült statisztika alapján a KKE régió viszonylag hullámnzó teljesítményt mutat. A vizsgált időszak végére több országban is csökkent a mutató értéke, ráadásul közel két évtizedes távlatban sem mindenhol látszik előrelépés ezen a téren. A 14. ábrából látható, hogy Lengyelország méretéből kifolyólag teljesíti a legjobban, míg a többi ország messze lemaradva következik a rangsorban. A második legtöbb szabadalmat kibocsátó Romániában is csak negyedannyi regisztráció történt, mint a lengyeleknél.

14. ábra: Európai Szabadalmi Hivatalhoz benyújtott szabadalmi bejelentések száma, 2018

Forrás: Eurostat

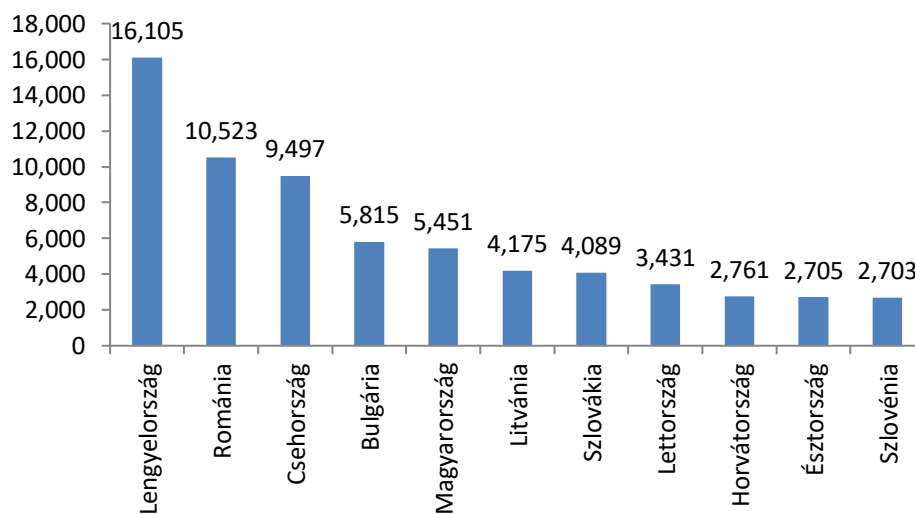
A kutatás rávilágított, hogy a szabadalmak száma rendkívül alacsony mértékben hatott a kínai befektetésekre. Mindössze két állam volt, ahol eredményes kapcsolat volt kimutatható. A szabadalmak az innovatív kutatás-fejlesztésnek a termékei. Rugraff (2014) témában folytatott kutatásai során megállapította, hogy bár a KKE térségben nőtt a szabadalmak száma, ugyanakkor a helyi vállalatok még mindig rendkívül el vannak maradva a multinacionális cégek szabadalmaztatási stratégiájától. Az igazi áttörést az jelentené, ha a külföldiek kezében lévő cégek leányvállalatainak megnőne a szabadalmi tevékenysége, mely

gyakorlatilag azzal az üzenettel bírna, hogy jelentősebbé vált az innovatív K+F tevékenység az adott országban.

Védjegyek száma. A védjegy megszerzése a márkaépítés egyik fontos eleme. Maga egy márka építés számtalan idővel, energiával és költséggel jár együtt, így nem véletlen, hogy a kifejlesztett szellemi terméknek védelemre van szüksége. A bejelentett védjegy az innováció fontos mérőszáma, hiszen a kutatók ez alapján tájékozódhatnak, hogy mennyi új termék, vagy korábbi terméken történt fejlesztés valósult meg egy adott országban.

A 15. ábra azt szemlélteti, hogy a Madridi Protokoll keretein belül benyújtott védjegyek száma jelentősen eltér az országok között, ugyanakkor a régió abban a tekintetben egységesnek bizonyult, hogy az elmúlt közel 20 évben a mutató értéke az összes államban csökkent. A szabadalmakhoz hasonlóan itt is Lengyelország a vezető állam, melyet messze leszakadva Románia követ. A lengyel bejelentések száma a régió közel negyedét teszi ki.

15. ábra: Védjegybejelentések száma, 2018

Forrás: WIPO

A teszt eredményei alapján megállapítható, hogy a védjegyek száma a KKE térség alig több, mint harmadában volt meghatározó. Ez nem igazán meglepő tekintve az elmúlt két évtized gyengébb teljesítményét. Ennek egyik oka az Európai Unió széttagolt szellemi tulajdon rendszere, mely kevésbé segíti elő a védjegyek bejelentését. Bár az elmúlt időszakban történtek lépések a harmonizáció felé, azonban jelenleg Az Európai Unió 27 nemzeti rendszer összességéből áll (Herz–Mejer, 2019). Míg az USA, Kína, vagy Japán esetében elegendő egy folyamatot végigcsinálni a szellemi tulajdon védelméhez, addig az EU-

ban ugyanezt minden tagállamban el kell végezni, mely jelentős költségekkel jár. annak ellenére, hogy a kutatók és a szakemberek a széttagolt környezetet már régóta károsnak vélik a piacra jutás és a gazdasági potenciál szempontjából, kevés a harmonizáció irányába mutató lépés. Ilyen körülmények között nem nehéz belátni, hogy az érintett vállalkozásoknak a jelenlegi helyzet komoly versenyhátrányt jelent, mely semmiképpen sem segíti elő a kínai tőkebeáramlást.

Magyarországon kívül Bulgária volt az egyetlen ország, melynél mind a négy innovációval kapcsolatos változó meghatározta a kínai befektetéseket. A balkáni országban az elmúlt időszakban a politikai bizonytalanság, a merev intézményi keretek és az általános bizalmatlanság az érdekeltek között hatástalan működést eredményezett (Ministry of Education and Science of Republic of Bulgaria, 2016). Felismerve azt a tényt, hogy a kutatás-fejlesztésnek komoly hatása van a társadalomra és a gazdaság teljesítményére, 2025-ig tartó reformokat dolgoztak ki. A négy pilléren alapuló reform első eleme a több közpénz rendszerbe történő bevonásáról szól, mivel az EU-ban az egyik legalacsonyabb a K+F aktivitás a bruttó hazai össztermék arányában. A második pillér keretén belül kívánják a magasabb szinten történő finanszírozásból előmozdítani többek között a stabilitást, a hatékonyságot, az eredménycentrikusságot, valamint a modernizációt. A harmadik pillér a racionális alapokon nyugvó stratégia kidolgozásának részleteit tartalmazza. A negyedik pillér a rendszer működtetéséhez szükséges megfelelő minőségű humán erőforrás biztosítását fedi le.

A kínaiak világszerte számtalan kutatás-fejlesztési projektben érdekeltek, melyekhez anyagi forrásokat is biztosítanak. A kínai részről megmutatkozó rendkívül jelentős állami költsékezést és a fejlett technológia iránti csillapíthatatlan vágyat kihasználható, ésszerű lenne a régió országainak célirányos kutatás-fejlesztési projektekkel, együttműködésekkel növelni tőkevonzó képességüket. Ehhez szoros együttműködésre lenne szükség, mely során teret kaphat az egymástól való tanulás lehetősége.

A téma viszonylag komplex, melynek egy-egy mutató kielemezésén túlmenően számtalan más vetülete is van. Nem kizárólag csak az abszolút kiadási összegek határozzák meg egy ország K+F színvonalát, bár kétségtelen, hogy szerepük jelentős. Fontos lenne megérteni, hogy a kiadásoknak mennyire erős a tovagyrűző hatása az ország tőkevonzó képességét meghatározó oktatásban, valamint, hogy mennyire működnek ezek a kutatások elszigetelten és mennyire hatékonyak a szektorba beáramló állami pénzek. A cégeknek nyújtott célzott támogatásokkal növelhető lenne a külföldi vállalatok K+F tevékenysége, azonban kérdés, hogy reális elvárás-e, hogy ezek a vállalatok kutatás-fejlesztési részlegüket végleg a régióba telepítsék. Mindenesetre a célzott támogatásokkal nemzetgazdaságilag fontos területre lehet

terelni a cégek K+F tevékenységét és a nyújtott támogatások fejében nemzetközi mércével mérve is komoly produktumot lehetne előállítani. Az ösztönzési rendszer megfelelő alkalmazásával ideális esetben ezek az innovációk továbbgyűrűzhetnek a KKV szektorba, segítve ezzel versenyképességük növelését.

Célszerű lenne megérteni azt is, hogy közösségi szinten milyen K+F stratégia dolgozható ki a kínai befektetők figyelmének megnyerésére. Érdeemes lenne tisztázni, hogy az egyes tagállamok stratégiájukat mennyire rendelik alá a közösségi érdekeknek és mennyire haladnak egységes elvek mellett, vagy inkább külön szigetekként működnek. A szakirodalomból fény derült arra a tényre, hogy a K+F nem tartozik a központosított szabályozott politikák sorába és a tagállamok közösségi stratégiától való eltérése az EU részéről nem jár semmilyen következménnyel. Az elméleti és anyagi keretek hozzáférését lényegében sohasem korlátozzák, azonban a rossz hatékonyság csökkenti a rendszer versenyképességét. A produktivitás elve mentén megvalósuló tőkeáramlási folyamatok tudatában ennek megváltozása kulcskérdés lenne. A kínai érdekek figyelembevételével regionális szinten is ki lehetne alakítani egy egységes stratégiát, melynek megfelelően az egyes országok specializálódhatnak a különböző igények kielégítésére.

Világossá kellene tenni, hogy milyen reformok szükségesek a K+F tevékenységbe történő kínai befektetések megvalósításához. Bulgáriában 2025-ig tartó reformsorozatot dolgoztak ki, mely sikeres véghezvitele a tervek szerint hatékonyabb működést eredményez majd. Várhatóan a kutatás-fejlesztésre fordított pénzüsszegek növekedésére lehet számítani a poszt-szocialista országokban, de a jelenlegi szint egyik országban sem éri el az EU átlagát. Amennyiben ezek a beruházások hatékonysággal és megfelelő intézményrendszerrel párosulnak, úgy elképzelhető a kínai tőke nagyobb térnyerése a szektorban. Az egyes országok kiadott stratégiái 2020-2025-ig terveznek. A célok között szerepel az EU átlagához, illetve a fejlett országokhoz történő felzárkózás, a tudás alapú gazdaság megvalósítása, a társadalom igényeinek megfelelő kutatás-fejlesztés kialakítása és a hazai, valamint a nemzetközi kooperáció fejlesztése. A vállalatoktól jött visszajelzések alapján elmondható, hogy a régióban elsősorban a finanszírozással vannak problémák. A cégek több adóösztönzőt látnának szívesen, melynek hiányára, mint első számú problémára tekintenek.

4.3.7 Humántőke

Az EU céljainak egyik lényeges eleme a foglalkoztatás növelése és a munkanélküliség elleni küzdelem. A célok megvalósítása fejlett oktatási rendszer és képzett munkaerő nélkül

elképzelhetetlen. A külföldi tőkéért folytatott versenyben az állami és a piaci szereplőktől egyaránt új stratégiák szükségesek. A jól képzett, alkalmazkodóképes munkaerő önmagában még nem biztosítja a hosszú távú gazdasági növekedést, mivel az alkalmazásukhoz szükség van életképes, innovatív vállalkozásokra is. Egy megfelelő oktatáspolitikai módon segíthet a humántőke színvonalának növelésében, hogy az oktatási intézményekben megvalósuló képzést az innovatív vállalkozások által támasztott követelmények mentén valósítja meg. A munkaerő szakképzettsége mára már a külföldi tőkebefektetések egyik mozgatórugójává vált ezért felmerül a kérdés, hogy a régióban a mutató mennyiben befolyásolja a kínai beruházók döntéseit.

A szakirodalom lényegében egyetért abban, hogy egy ország tőkevonzó képességét növeli a kvalifikált emberi erőforrás megléte, de számos eset létezik, amikor a külföldi tőke kifejezetten keresi az olcsó munkaerőt¹²⁵. A válasz régióként és szektoronként más és más lehet. A munkaerő ára mellett nem szabad megfeledkezni a hatékonyság vizsgálatáról sem, ami legalább ennyire releváns tényező egy profitorientált külföldi vállalkozás szemében. A centrum-periféria modell¹²⁶ alapján az EU a centrum régiók közé tartozik, ahol főként a magasabb szellemi tőkét igénylő iparágak a jellemzőek, ezért a működőtőke beáramlást is ez a tulajdonság határozza meg. A munkaerő szakképzettségének relevanciáját az UNCTAD (2012) is alátámasztja¹²⁷. Jelentésükben kiemelik a gyártóiparban dolgozók kvalitásait, mint az egyik lehetséges mutatót, mely növelheti egy ország tőkevonzó képességét. Viszonylag alacsony számú publikáció létezik a posztoszocialista térség munkaerő szakképzettségéről és a kínai tőkebefektetések kapcsolatáról, következésképpen a kérdéskör viszonylag újszerű kutatási témát kínál a szakembereknek.

Az elemzésben a magyarázó változókat a humántőke színvonalával kapcsolatos mutatók testesítik meg. A független változók szerepeltetése számos okkal alátámasztható. A felsőfokú oktatás és a nyelvismeret alapvető követelménynek számítanak egy multinacionális vállalatnál. Az oktatásra fordított közkiadások és a várhatóan eltöltött iskolai évek száma a humántőke színvonalának alapját képezik. A középfokú végzettség jelenti a legalacsonyabb követelményt, melyet egy külföldi tulajdonú vállalat a munkavállalóval szemben elvár.

¹²⁵ Ebben az esetben az olcsó munkaerő nem feltétlenül jelenti a szakképzetlenséget. Itt arról van szó, hogy a többi országhoz viszonyítva egy adott képzettségi szinten lévő legolcsóbb munkaerőt keresi az adott vállalat.

¹²⁶ Ohmae [1995]

¹²⁷ UNCTAD: World Investment Report (30. old.).

18. táblázat: A kétváltozós lineáris regressziószámítás eredménye a humántőke és az FDI stock vonatkozásában, 2001-2019

Ország	Oktatásra fordított közkiadások / GDP		Várhatóan eltöltött iskolai évek száma		Középfokú végzettségűek / népesség		Felsőfokú hallgatók / népesség		Felsőfokú végzettségűek / népesség		Tanult idegennyelv / tanuló	
	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték	R ²	p-érték
Bulgária	0,264	0,024	0,263	0,025	0,574	0,000	0,180	0,070	0,640	0,000	0,371	0,006
Csehország	0,049	0,361	0,011	0,672	0,067	0,285	0,033	0,455	0,089	0,216	0,045	0,383
Észtország	0,029	0,484	0,002	0,875	0,217	0,044	0,478	0,001	0,634	0,000	0,740	0,000
Horvátország	0,005	0,768	0,066	0,304	0,190	0,071	0,145	0,132	0,276	0,025	0,059	0,404
Lengyelország	0,015	0,617	0,094	0,201	0,057	0,327	0,226	0,040	0,015	0,612	0,002	0,854
Lettország	0,001	0,906	0,225	0,040	0,418	0,003	0,459	0,001	0,489	0,001	0,387	0,017
Litvánia	0,369	0,006	0,017	0,592	0,086	0,223	0,448	0,002	0,221	0,042	0,189	0,063
Magyarország	0,302	0,015	0,055	0,335	0,517	0,001	0,572	0,000	0,639	0,000	0,406	0,003
Románia	0,006	0,761	0,165	0,134	0,675	0,000	0,009	0,725	0,540	0,001	0,438	0,004
Szlovákia	0,092	0,207	0,314	0,013	0,203	0,053	0,403	0,003	0,016	0,604	0,313	0,013
Szlovénia	0,645	0,000	0,272	0,022	0,370	0,006	0,549	0,000	0,429	0,002	0,000	1,000

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

Oktatás finanszírozása. Az oktatásra fordított összegek kulcsfontosságú szerepet játszanak a magasan képzett munkaerő-utánpótlásban. Egy fejlett gazdaság versenyképessége jelentősen függ az oktatási rendszerétől, annak tartalmi minőségétől, infrastruktúrájától és alkalmazkodóképességétől, mivel a cél a termelési kapacitások és a munkavégző képességek növelése (Turcsányi, 2009). Az oktatás finanszírozásához elegendő erőforrásra van szükség, melynek kezelése érdekében a szakemberek világszinten több modellt is kidolgoztak. Elsősorban a felsőoktatás tekintetében tapasztalható az a tény, hogy bizonyos országokban nagyobb teret engednek a magántőkének (USA, Japán), ugyanakkor Európában még döntően a közpénzből történő finanszírozás iskoláját követik. Az állami szerepvállalás legfontosabb érvei között a szakirodalom a pozitív externális hatásokat¹²⁸, valamint az oktatási piac¹²⁹ és az információk¹³⁰ tökéletlenségét említi (Polónyi, 2002).

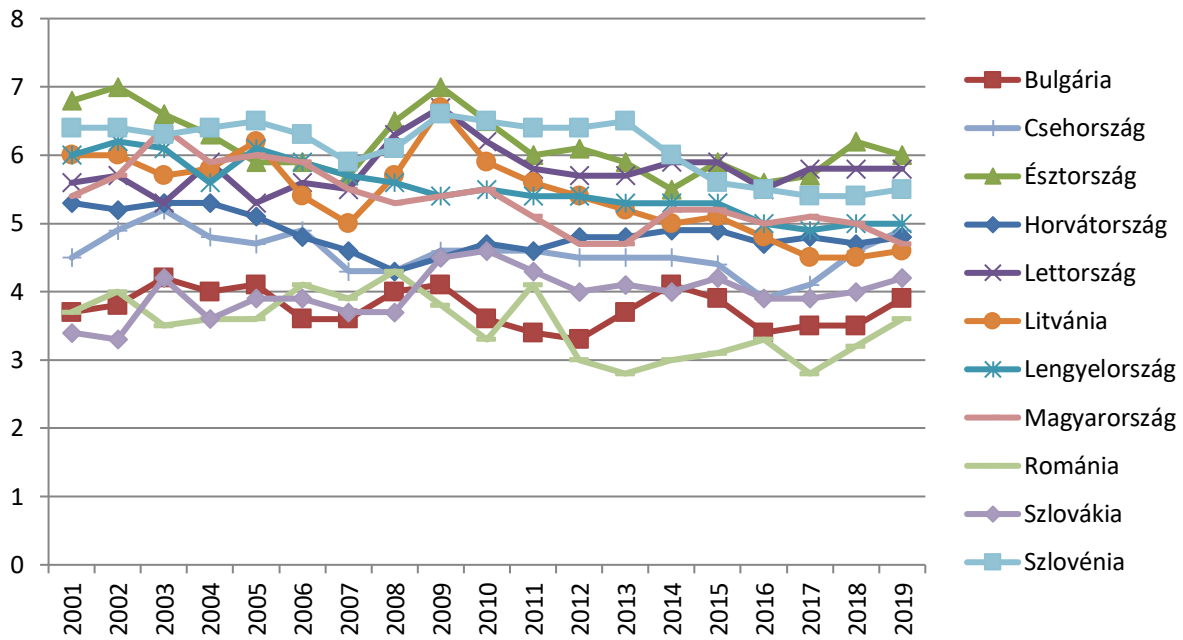
A 16. ábra alapján kijelenthető, hogy a vizsgált időszakban a térség államaiban döntően stagnált, vagy csökkent az oktatásra fordított összeg a GDP arányában. Következésképpen a KKE régió ebben a tekintetben egy fokkal messzebb került a tudásalapú gazdaság megvalósításától. Az is figyelemreméltó, hogy az egyes országok mennyire különbözőképpen állnak hozzá a kérdéshez. A régiót vezető Észtország 6-7 százalékot költött, míg Románia évtizedeken keresztül mindösszesen csak 3-4 százalékot fordított ugyanerre a célra.

¹²⁸ Nagyobb társadalmi haszon, amelyet a társadalom minden tagja élvez (állampolgárok szélesebb körű tájékozottsága, társadalom magasabb technikai alkalmazkodóképessége, alacsonyabb bűnözés, kisebb társadalmi egyenlőtlenség, több önkéntes szolgáltatás előállítása, mint például az öreggondozás és a családi segítségnyújtás).

¹²⁹ Az intézmények nagy része állami monopólium, ezért indokolt az állami támogatás. Az állam szerepvállalása nélkül nem lenne lehetséges a teljeskörű finanszírozás, mivel a működéshez a magánszféra nem nyújtana elég hitelt.

¹³⁰ A racionális döntéshez az egyénnek nem áll rendelkezésére elég információ, mivel ennek beszerzése anyagi, illetve időbeli akadályokba ütközik.

16. ábra: GDP arányos oktatási közkiadások (%), 2001-2019

Forrás: Eurostat

Az analízis eredményei is azt mutatják, hogy a kínai működőtőke-állomány és a független változó között kevés az érvényes kapcsolat a térségben. Négy országot leszámítva a GDP arányos oktatási közkiadások nem befolyásolták a kínai befektetési kedvet és ahol igen ott is jellemzően közepes kapcsolatok rajzolódtak ki. Az eredmények nem meglepőek a stagnáló finanszírozási kedv tudatában. Egy évtizeddel ezelőtt a régió legtöbb országában magasabb GDP arányos kiadás volt tapasztalható.

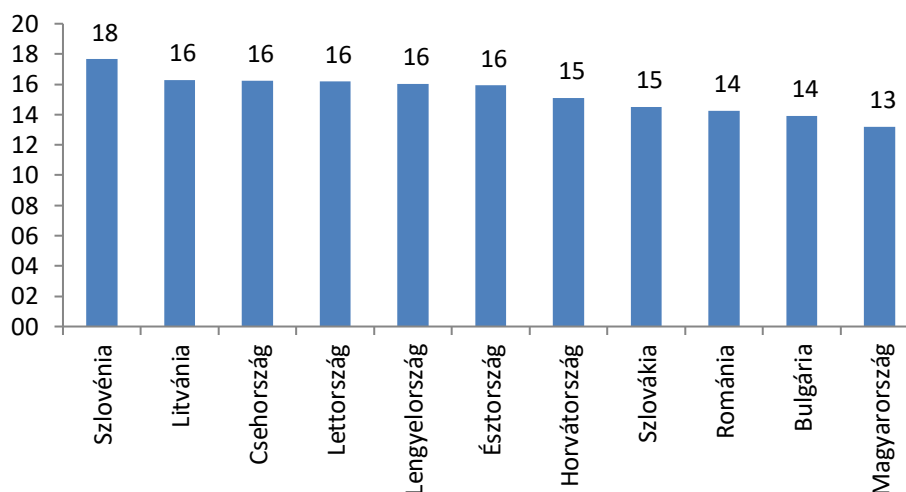
Az OECD (2021) riportja is megerősíti, hogy a régió nagy részében a GDP gyorsabban fejlődött, mint az oktatásra fordított közkiadások¹³¹. Összességében ez a trend az OECD országok kétharmadában jellemző volt. Hiába költöttek nominálisan többet az oktatásra, ez az összeg nem követte a GDP növekedés mértékét. Ettől függetlenül az OECD 2012 és 2018 közötti vizsgálata külön kiemeli Magyarországot, ahol ebben az időszakban kedvezőbb kép rajzolódott ki, mivel a GDP arányos kiadások növekedésnek indultak. A megállapítás összecseng a kínai befektetésekkel, mivel Magyarország volt az egyik állam, ahol érvényes kapcsolat rajzolódott ki a függő és a független változó között.

Várhatóan eltöltött iskolai évek száma. Az élethosszig tartó tanulás szemléltetésére a várhatóan eltöltött iskolai évek száma szolgál, amely lényegében megmutatja, hogy az egyén élete során vélhetően mennyi időt fog az oktatásban eltölteni. A befektetőknek a mutató hosszú távú jelzést is adhat a tudás megtartásáról és fejlesztéséről, valamint a munkaerő

¹³¹ OECD: Education at a Glance 2021 (249. old.).

alkalmazkodóképességéről és motiváltságáról. Az élethosszig tartó tanulás biztosítja a lehetőségét annak, hogy az egyén megszerzi azokat az ismereteket, melyek a folyamatosan változó globális környezethez való alkalmazkodáshoz szükségesek. A globalizáció következtében felértékelődött a tanulás képessége és a lexikális tudás elsajátítása mellett egyre nagyobb hangsúlyt kapnak más kvalitások fejlesztései is¹³². A folyamatos tanulás és az egyén kompetenciafejlesztése nélkül kevésbé képzelhető el a munkaerőpiacon történő hatékony részvétel és a versenyképesség javítása. Számos olyan modernizációs probléma és lehetőség van a mai gazdaságban, mely nem oldható meg az élethosszig tartó tanulás nélkül¹³³ (Magyar Köztársaság Kormánya, 2005).

17. ábra: Várhatóan eltöltött iskolai évek száma, 2019

Forrás: UNESCO

A születéskor várható iskolai évek számát tekintve kelet-közép-európai régió nem tekinthető egységesnek. A legkiemelkedőbb Szlovénia és a legalacsonyabb értékkel rendelkező Magyarország között négy és fél differencia mutatkozik. A teszt eredményei sem igazolták, hogy a kínai döntéshozókat befolyásolná a várható iskolai évek száma. A jelenség mögött az lehet a magyarázat, hogy a régió országai nem számítanak kiemelkedőnek az európai országok közül (bár olyan nagy lemaradás sem tapasztalható), ráadásul nemcsak az évek száma, hanem az oktatás színvonala is számít. Ez alatt az olyan képességek megszerzése értendő, melyek hasznosak lehetnek a kínai vállalatok számára.

¹³² Informatika, idegen nyelv, csapatmunka, kooperáció, kommunikáció, kapcsolatteremtés, kreativitás, kezdeményezés, problémamegoldás, információ beszerzése, valamint rendszerezése és felhasználása, egyéni munkaszervezés, időgazdálkodás, új technológiák alkalmazása.

¹³³ A Magyar Köztársaság Kormánya: A Magyar Köztársaság Kormányának stratégiája az egész életen át tartó tanulásról (11. old).

Középfokú oktatás. A középiskola elvégzése és egy adott szakma megszerzése lényegében elengedhetetlen feltétele a munkaerőpiacon való részvételnek. A kevésbé kvalifikált munkaerő nem állítja könnyű helyzet elé a munkáltatókat, különösen manapság, amikor egyre speciálisabb képességek kellenek a munkahelymegtartáshoz. A jövőben várhatóan egyre limitáltabb lesz a középiskolai végzettséggel nem rendelkezők számára elérhető munkahely, ezért az EU célértékeket tűzött ki ennek kezelése érdekében (Hermann–Varga, 2012). A csak középfokú végzettséggel rendelkezők esetében kérdéses, hogy a képzési szint megfelelőnek bizonyul-e a munkáltatók egyre növekvő igényeinek kielégítésére¹³⁴ (Ádler–Stocker, 2012).

A 19. táblázat arról árulkodik, hogy a térség országaiban mindenhol javulás következett be, melynek eredményeként a népesség csak egy alacsony hányadának nincs középiskolai végzettsége. A többi humánerőforrás képzettségi szintjét mérő mutatóval összehasonlítva, Románia itt is lemaradt a többi posztszocialista országhoz képest, ugyanakkor a balti országok – különösen Litvánia – rendkívül jól teljesített ezen a téren. Az oktatási rendszerük maximálisan alkalmas arra, hogy bárki elvégezze a középiskolát.

¹³⁴ Ádler–Stocker: Kompetencia alapú, output orientált oktatás az ideális foglalkoztathatóság érdekében (30. old.).

19. táblázat: Középfokú végzettségűek a népesség arányában (%), 2002–2019

Ország	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Bulgária	71,6	71,2	71,6	72,5	75,5	77,4	77,5	77,9	79,1	80,0	81,0	81,8	81,1	81,9	82,3	82,8	82,6	82,5
Csehország	87,9	88,5	89,0	89,9	90,3	90,5	90,9	91,4	91,9	92,3	92,5	92,8	93,2	93,2	93,4	93,8	93,9	93,8
Észtország	87,0	87,9	88,7	89,0	88,5	89,1	88,4	88,8	89,3	89,1	90,0	90,6	88,2	88,7	89,1	88,8	89,2	90,2
Horvátország	70,4	70,0	71,4	72,8	74,1	75,7	76,7	77,5	77,3	78,2	80,5	81,3	82,7	83,1	82,7	83,8	85,1	85,8
Lengyelország	80,9	82,3	83,4	84,8	85,8	86,3	87,1	88,0	88,5	88,9	89,6	90,1	90,5	90,8	91,3	92,1	92,4	92,6
Lettország	82,1	83,0	83,4	84,4	84,1	84,6	85,9	86,8	88,6	87,9	89,1	89,4	89,5	90,1	90,7	90,4	90,7	91,2
Litvánia	84,9	86,1	86,7	87,5	87,8	88,5	90,4	91,2	91,9	92,9	93,3	93,4	93,3	93,5	94,6	94,8	94,8	95,0
Magyarország	71,4	74,1	75,1	76,4	78,0	79,0	79,6	80,5	81,2	81,5	82,0	82,5	83,1	83,2	83,4	84,0	84,9	85,0
Románia	71,1	70,5	71,2	73,1	74,2	75,0	75,3	74,7	73,9	74,5	75,4	75,7	72,8	75,0	76,7	77,9	78,5	79,0
Szlovákia	86,0	86,7	86,6	87,9	88,8	89,1	89,9	90,9	91,0	91,3	91,7	91,9	91,0	91,4	91,9	91,4	91,7	91,4
Szlovénia	77,0	78,1	79,3	80,3	81,6	81,8	82,0	83,3	83,3	84,5	85,0	85,5	85,7	86,8	87,3	87,9	88,1	88,8

Forrás: Eurostat

Az analízis elvégzése után eredményes kapcsolat a régió több, mint felében volt tapasztalható. A kínai befektetéseket tehát magyarázza a posztszocialista országokban meglévő iskolázottság ezen a szinten és azokban az országokban, ahol a szignifikanciaszint meghaladta a küszöbértéket, ott a kínaiak vélhetően inkább olyan képességeket keresnek, melyhez magasabb szintű ismeretek szükségesek. A viszonylag nagyobb volumenű kínai beruházásokkal rendelkező Csehország és Lengyelország helyzete mondható némileg meglepőnek. Miningoua és Tapsoba (2020) arra is felhívják a figyelmet, hogy nemcsak maga az oktatási rendszer megléte, hanem annak hatékonysága is rendkívül fontos különösen az erőforrásokban nem gazdag, tengerparttal nem rendelkező országokban, valamint olyan helyeken, ahol alacsony és közepes fejlettségű a humántőke.

Chanegriha, Stewart és Tsoukis (2017) 168 országra végzett kutatások¹³⁵ eredményeként megerősítették a közép- és a felsőfokú oktatás relevanciáját. Hintosová és szerzőtársai (2018) a V4 országokban tettek kísérletet a külföldi működőtőkét vonzó elemek meghatározására és a középfokú oktatást meghatározónak találták. A két tanulmánynak némileg ellentmond, hogy a jelen elemzés a V4 régióban csak Magyarországon és Szlovákiában erősítette meg a szerzők kutatási eredményeit. Hintosová és munkatársai maguk is elismerik, hogy a minél magasabb szintű oktatás sokkal inkább pozitívabb jelzésértékkel bír a beruházók szemében, így a humántőke és a készségek fejlesztését sürgetik.

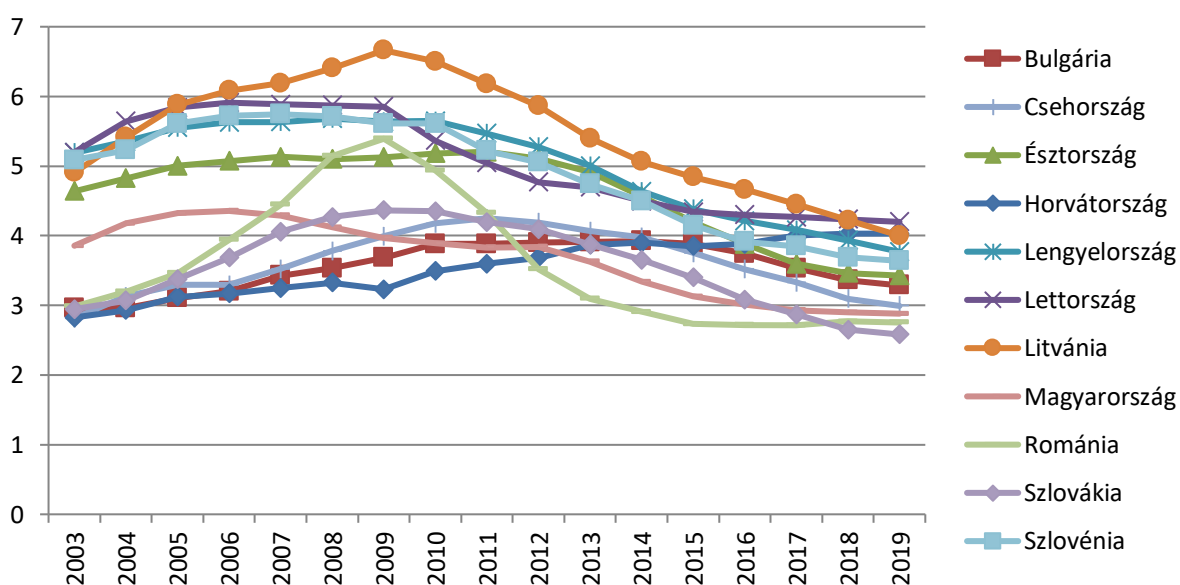
Felsőfokú oktatás. A felsőfokú oktatási adatokból leképzett mutatók az egyik leginkább alkalmasak egy társadalom tudásszintjének felmérésére. A disszertációban a felsőfokú hallgatók és diplomával rendelkezők teljes népességhez viszonyított aránya került előtérbe, de a felsőfokú oktatással kapcsolatos bármely viszonyszám szakmailag indokolt lehet. A diplomával rendelkező munkaerő továbbra is keresett a munkaerőpiacon és kevesebb köztük a tartós munkanélküli. Összehasonlítva az alacsonyabb végzettségűekkel a munkaerőpiac a diplomásokat anyagilag is jobban elismeri. Azonban a felsőoktatásból kikerülők számának növelése és alacsonyabb színvonalon történő képzése esetén fennáll az eshetősége annak, hogy a diplomások elveszíthetik bérelőnyüket. Vámos (2000) szerint a kvalifikáció szintjének emelése a legjobb védekezés a munkanélküliség ellen, azonban az idő előrehaladtával a felsőfokú végzettség egyre kevésbé jelent immunitást a várható negatív munkaerőpiaci változásokkal szemben. Ettől függetlenül a multinacionális cégek előszeretettel alkalmaznak

¹³⁵ 1970-2006

diplomásokat olyan esetekben is, amikor azt a munkakör nem feltétlenül igényelné¹³⁶ (Katona 2007).

Az idevonatkozó adatokból az rajzolódik ki, hogy a posztszocialista térség szinte teljes egészében csökkent a felsőfokú hallgatók aránya a teljes lakosságon belül. Még 10 évvel ezelőtt is lényegesen kedvezőbb adatokat kaptunk, mint manapság. Magyarországon a szakemberek attól tartanak, hogy a felsőoktatás teljes mértékben fizetős lesz, mely tovább ronthatja az amúgy sem ideális helyzetet. A jelenség bizonyos mértékig a társadalom elöregedésére is visszavezethető, mely demográfiai probléma komoly kihívást jelent nemcsak Magyarországnak, hanem egész Európának.

18. ábra: Felsőfokú hallgatók a népesség arányában (%), 2003-2019

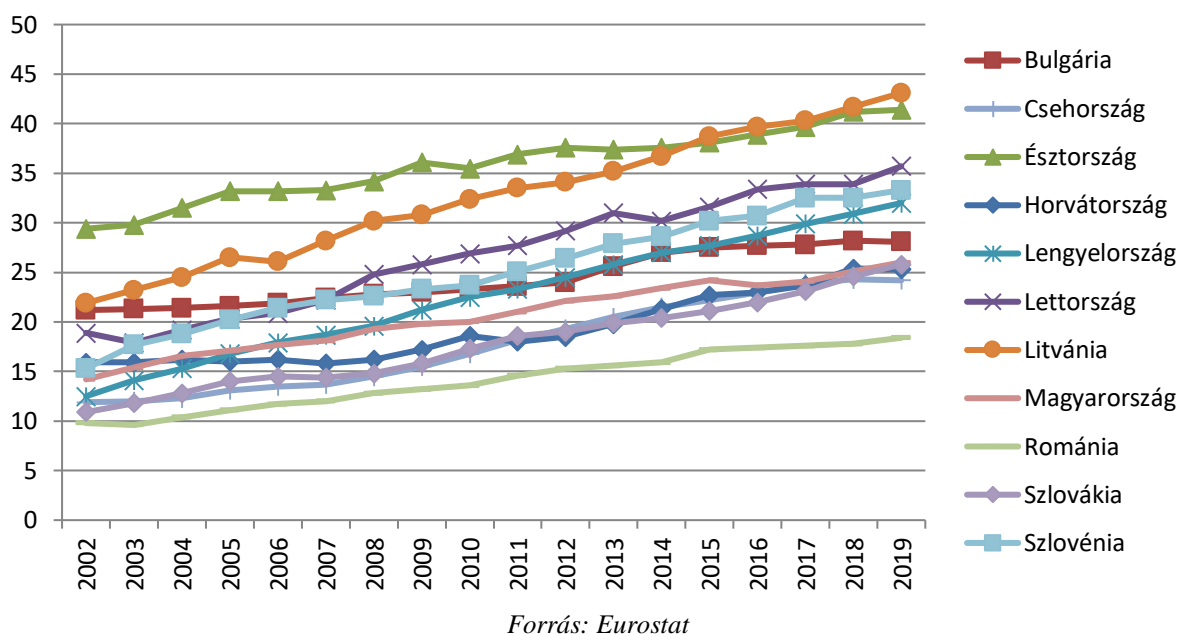

Forrás: Eurostat

A 19. ábra azt támasztja alá, hogy a felsőfokú oktatás iránti igény az elmúlt időszakban jelentősen megnövekedett, melyből következően a diplomával rendelkezők népességen belüli részaránya egyre jelentősebb mértéket öltött. Ettől függetlenül a Magyarországon élő diplomások aránya viszonylag alacsonynak mondható a KKE régió többi országával összehasonlítva, valamint óriási lemaradást mutat a EU-27 közel 32 százalékos átlagához képest is. A diplomások ilyen alacsony aránya befolyásolhatja a KKE térség versenyképességét, termelékenységét, jövőbeni kilátásait, valamint a magasabb hozzáadott értéket kereső külföldi tőkebeáramlást is.

¹³⁶ Katona: Vonzások és választások a tőkepiacon (154. old.).

19. ábra: Felsőfokú végzettségűek a népesség arányában (%), 2002-2019

A teszt még több érvényes kapcsolattal szolgált, mint az előző esetben: egyedül Csehország volt, ahol se a felsőfokú hallgatók aránya, se a diplomások aránya nem bizonyult kielégítőnek a kínai befektetők számára. A romló magyar tendencia ellenére a kínaiak szívesen fektetnek be az országba. Ez vélhetően azért is lehetséges, mert a felsőoktatási viszonyok alakulása beleillik a KKE régióban tapasztalt trendbe és jelentősen nem számít kiugrónak. A befektetéseket ugyanakkor nemcsak a mennyiség, hanem a minőség is meghatározza és az oktatásra fordított közkiadások esetében látható, hogy ez a szám az elmúlt időszakban kedvezően alakult.

Az eredmények több szerző kutatási eredményeit is alátámasztották. Dorozynska és Dorozynski (2015) a lengyel munkaerő és a működőtőke-beáramlás közötti összefüggések feltárására tett kísérletet. Az eredmények azt mutatták, hogy egy minimális oktatási szint szükséges feltétele a külföldi beruházások megvalósulásának, azonban a szakmai minimum meghatározását nem egységes szinten, hanem csak az egyes szektorokra lebontva lehet meghatározni. Számtalan cég van, melyek szert akarnak tenni versenyképesség alapját képező kvalifikált és kreatív munkaerőre. Összességében a munkaerő képzettségi szintje komoly vonzerőt jelent a tőkebehozatal szempontjából. A folyamatosan változó tudás átadása kapcsán szervezett oktatás az FDI egyik pozitív hozadékának számít, mivel így nő a dolgozók képzettségének színvonala.

Talpos és Enachea (2010) humántőke és az FDI kapcsolatát vette górcső alá a kelet-közép-európai országokban. A mintába az Európai Unióhoz csatlakozott tíz volt szocialista országot

vettek bele. A humántőke elemzésébe nemcsak az iskolai végzettséggel, hanem az egészséggel¹³⁷ kapcsolatos mutatókat is bevontak. Arra a következtetésre jutottak, hogy a humántőke releváns döntési tényezőnek számít a külföldi beruházásokkal kapcsolatos döntéseknél. Az oktatás területén a szerzők különösen a reáltudományokhoz kapcsolódó felsőfokú képzést hangsúlyozták. A rendszerváltás időszakában a térség országai bizonyos szintű versenyelőnyt élvezhettek a fejlődő országokhoz képest, mivel a meglévő humántőke képzettségi szint magasabb volt. Ez a külföldi befektetők számára vonzó tényezőnek bizonyult, mert a megfelelő képzettségi szint elősegítette a gyorsabb technológia transfert.

Strat (2015) a kelet-közép-európai oktatási rendszer (többek között a felsőoktatás) és a működőtőke-beáramlás közötti összefüggéseket kutatta¹³⁸ öt volt szocialista köztársaságban¹³⁹. Kutatása során az oktatási rendszer szintjeit külön-külön vizsgálta és összességében azt a következtetést vonta le, hogy a kormányoknak investálniuk kellene a humántőkébe, mivel az oktatás színvonala növeli a tőkevonzó képességet. A szerző az általános- és felsőoktatás esetében ok-okozati összefüggésekre mutatott rá, mivel nemcsak a színvonalasabb oktatás vonzza a külföldi működőtőkét, hanem a beáramló működőtőke is meghatározza a képzési rendszer fejlődését. Az FDI egyik pozitív mellékhatása az életszínvonal növekedése, melynek eredményeként több pénz jut az oktatásra is.

Idegennyelv-ismeret. Ma már az idegennyelv-tudás jelentősége kulturális és gazdasági szempontból is kiemelkedő jelentőséggel bír (Magyar Köztársaság Kormánya, 2012). A magas szintű nyelvismeret segíti a munkaerőpiaci esélyeket, mely hozzájárul a foglalkoztatás és a versenyképesség javulásához. Különösen a külföldi multinacionális vállalatoknál szellemi munkát végző szakemberek esetében számít alapvető követelménynek a megfelelő nyelvismeret.

A diákok tanulmányaik során a régióban mindenhol több mint egy idegennyelvet sajátítanak el. A lista az évek során keveset változott. Románia mindig is az éllovasok között szerepelt, míg Magyarország hosszú ideje az utolsók közt szerepel. Bulgáriában, Magyarországon és Romániában a dolgozó korú felnőtt állampolgárok nagy része csak a saját anyanyelvét beszéli. A jelenség az egész EU-ban ismert, hiszen az állampolgárok majdnem fele csak az anyanyelvén ért és csak négyből egy ember beszél egynél több idegennyelvet (Európai Bizottság, 2017a). Az EU ajánlása ebben a tekintetben úgy fogalmazható meg, hogy

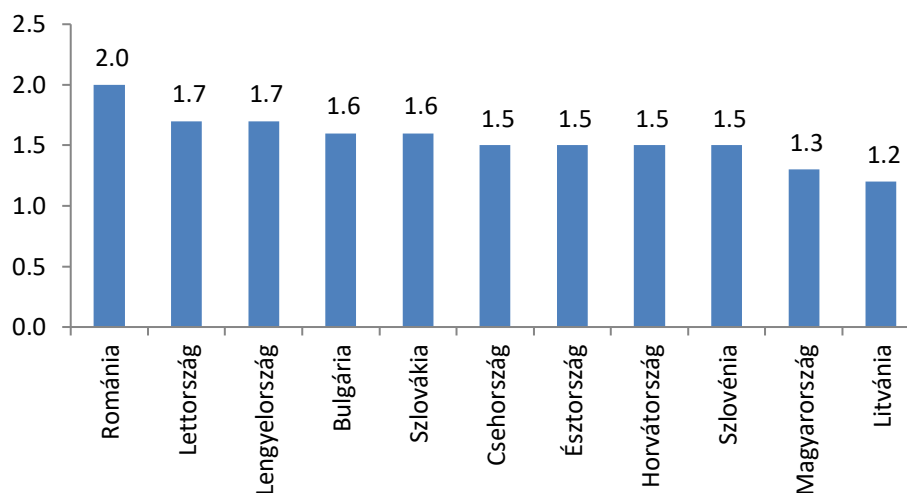
¹³⁷ Születés kori várható élettartam nemek szerint, termékenységi ráta.

¹³⁸ 1990-2012

¹³⁹ Bulgária, Csehország, Magyarország, Lengyelország, Románia.

2025-ig az anyanyelvükön kívül két másik idegennyelvet is sajátítsanak el a felsőoktatásban végzős hallgatók.

20. ábra: Idegennyelv-ismeret tanulóként, 2018

Forrás: Eurostat

A vizsgált időszakban a tanult idegennyelv a régió felében bizonyult döntő tényezőnek a kínai tőkebefektetések szempontjából. Az fentebb említett nehézségek ellenére Bulgáriában, Magyarországon és Romániában a kínai tőkét eredményesen befolyásolta a tanult idegennyelvek száma. A Nemzeti Befektetési Ügynökség¹⁴⁰ (2018) kiadványa szerint Magyarországon biztosított az idegennyelv tanulás lehetősége. A diákok körében főleg az angol és a német örvend nagy népszerűségnek, de az egyetemeken 36 különböző idegennyelven 50 ezer diák tanult. Ugyanakkor a nyelvvizsga-kötelezettség eltörlésével a jövőben már nem lesz magától értetődő, hogy a diplomához legalább egy idegennyelv ismeret is kell majd, így elképzelhető, hogy ez kihatással lesz a tőkevonzó képességre. Jelenleg azonban nagyon úgy tűnik, hogy az eddigi erőfeszítések elengedőnek bizonyultak a kínaiak számára, azonban az előrelépéshez elképzelhető, hogy nagyobb társadalmi rétegek bevonása lesz szükséges a nyelvtanulásba.

A kínai befektetők szemében az EU nem mutat egységes képet, mivel a keleti és a nyugati államokban eltérő befektetési stratégiák valósultak meg. A kínai FDI számára elsősorban az olcsó munkaerő jelent vonzerőt Kelet-Közép-Európában, míg az EU nyugati felére inkább jellemzőbb a kvalifikált munkaerőre épülő iparágakba történő befektetés. A kétváltozós lineáris regressziószámítás során olyan oktatási mutatók kerültek be, melyek hűen tükrözték a

¹⁴⁰ Hungarian Investment Promotion Agency (HIPA)

régióban meglévő emberi erőforrás állapotát. Az eredmények arra is rávilágítottak, hogy milyen kvalitású munkaerőnek lehet reális esélye egy külföldi tulajdonú vállalatban történő munkavállaláshoz.

A kvalifikált munkaerőt kereső cégeknél a felsőfokú képzettség megszerzése, a nyelvismeret és a számítástechnikai tudás az elmúlt években alapvető követelménnyé vált. A felsőfokú oktatásból kikerült minőségi szakemberek reprezentálják igazán egy tudásalapú gazdaság meglétét. Őket előszeretettel alkalmazzák a külföldi és köztük a kínai multinacionális vállalatok, ezért a képzés minősége és megfelelő kibocsátása kulcsfontosságú a gazdaság szempontjából. Az oktatásra fordított közkiadások mértéke és a várhatóan eltöltött iskolai évek száma biztosíthatja a globalizációs folyamatokból eredő új tudást a meglévő munkaerő számára.

4.4 Granger-okság

A kétváltozós lineáris regressziószámítás kijelölte azokat a független változókat, melyek befolyásolták az ázsiai működőtőke-beáramlást, azonban a módszer jellege miatt az ok-okozati kapcsolatok rejtve maradtak. A kérdés megválaszolására a Granger-teszt volt hivatott, melynek elvégzése során kiderül, hogy X, hogy befolyásolja Y változó alakulását, vagy Y mennyire hat X változóra. Matematikailag mindkét eset fennállhat, de az eredményekkel a gyakorlatban óvatosan kell bánni. A célországban meglévő makrogazdasági mutatók vonzóvá tesznek egy országot a befektetők szemében, így az egyik irány könnyen igazolható, azonban ennek fordítottja már érdekesebb kérdés. A beáramló kínai tőke hozzájárulhat ugyan a függő változó alakulásához, azonban mérete oly csekély, hogy ez csak elméletileg értelmezhető.

A Granger-tesztet Granger (1969) dolgozta ki, melyet később Dumitrescu és Hurlin (2012) fejlesztettek tovább. Az eljárás alapvető célja a két idősor közötti ok-okozati viszonyok feltárása. Ha a teszt során megfelelő eredményeket kapunk, akkor az egyik idősor múltbeli adataiból következtetni lehet a másik idősor jövőbeni értékeire. A nullhipotézis szerint X nem oka Y-nak (Rappai, 2011). Ebben az esetben nincs szükség X vizsgálatára, mivel Y múltbeli értékei alapján jobb becslést kaphatunk.

A késleltetett érték (lag) maximuma négy volt, azaz a vizsgálat az FDI stock és a különböző makrogazdasági mutatók okozati összefüggésében egy, két, három és négy évre eső késleltetéssel történt meg. Az eredményes vizsgálathoz fontos, hogy az idősoroknak

stacionereknek kell lenniük. Alapvetően itt egy VAR¹⁴¹ elemzésről van szó, ezért a kapott eredmények eltérhetnek a kétváltozós lineáris regressziószámítás megállapításaitól. A 20. táblázat mutatja be a Granger-teszt eredményeit, azokat, ahol a szignifikanciaszint 5 százalék alatt volt.

¹⁴¹ Vector Autoregressive Model

20. táblázat: Granger-okság teszt eredményei, 2001–2019

Magyarázó változó	Ország	lag	p-érték	Reláció	Ok	Okozat
Adózás	Észtország	4	0,024	Egyirányú	Munkáltatót terhelő társadalombiztosítási járulék / GDP	FDI
	Horvátország	4	0,041	Egyirányú	Munkáltatót terhelő társadalombiztosítási járulék / Összes adó	FDI
	Magyarország	1	0,026	Egyirányú	Társasági adó / GDP	FDI
	Magyarország	1	0,023	Egyirányú	Társasági adó / Összes adó	FDI
	Magyarország	1	0,043	Egyirányú	Munkáltatót terhelő társadalombiztosítási járulék / GDP	FDI
	Magyarország	2	0,040	Egyirányú	Munkáltatót terhelő társadalombiztosítási járulék / Összes adó	FDI
	Lengyelország	1	0,042	Egyirányú	FDI	Társasági adó / GDP
	Lengyelország	2	0,039	Egyirányú	Általános forgalmi adó / Összes adó	FDI
	Lengyelország	1	0,002	Egyirányú	Általános forgalmi adó / Összes adó	FDI
	Románia	2	0,039	Egyirányú	FDI	Társasági adó / Összes adó
	Románia	1	0,018	Egyirányú	FDI	Társasági adó / Összes adó
	Románia	2	0,034	Egyirányú	Munkáltatót terhelő társadalombiztosítási járulék / GDP	FDI
	Románia	3	0,037	Egyirányú	Munkáltatót terhelő társadalombiztosítási járulék / Összes adó	FDI
Humántőke	Észtország	2	0,055	Egyirányú	FDI	Felsőfokú végzettségűek / népesség
	Horvátország	2	0,024	Egyirányú	Oktatásra fordított közkiadások / GDP	FDI
	Magyarország	3	0,038	Egyirányú	FDI	Felsőfokú végzettségűek / népesség
	Magyarország	2	0,041	Egyirányú	FDI	Felsőfokú végzettségűek / népesség
Infrastruktúra	Lengyelország	1	0,019	Egyirányú	Autópályák hossza	FDI
	Románia	3	0,006	Egyirányú	FDI	Vasútvonalak hossza
	Szlovákia	2	0,030	Egyirányú	Autópályák hossza	FDI
	Szlovákia	1	0,015	Egyirányú	Autópályák hossza	FDI
	Szlovákia	1	0,044	Egyirányú	Vasútvonalak hossza	FDI
	Szlovénia	3	0,046	Egyirányú	Autópályák hossza	FDI
	Szlovénia	4	0,012	Egyirányú	Vasútvonalak hossza	FDI

Magyarázó változó	Ország	lag	p-érték	Reláció	Ok	Okozat
Innováció	Bulgária	1	0,015	Egyirányú	FDI	K+F kiadások
	Csehország	3	0,004	Egyirányú	FDI	K+F kiadások
	Csehország	1	0,048	Egyirányú	FDI	K+F kiadások
	Észtország	2	0,023	Egyirányú	K+F kiadások	FDI
	Litvánia	1	0,034	Egyirányú	FDI	Védjegy
	Szlovénia	2	0,012	Egyirányú	FDI	Védjegy
Külkereskedelem	Horvátország	2	0,016	Egyirányú	Import	FDI
Termelékenység	Bulgária	3	0,046	Egyirányú	Egy alkalmazottra jutó termelékenység	FDI
	Észtország	3	0,039	Egyirányú	ULC	FDI
	Horvátország	3	0,004	Egyirányú	Egy alkalmazottra jutó termelékenység	FDI
	Horvátország	2	0,028	Egyirányú	Egy alkalmazottra jutó termelékenység	FDI
	Magyarország	2	0,016	Egyirányú	Egy alkalmazottra jutó termelékenység	FDI
	Magyarország	1	0,006	Egyirányú	Egy alkalmazottra jutó termelékenység	FDI
	Románia	3	0,005	Egyirányú	FDI	Egy munkaóra jutó termelékenység
	Románia	2	0,002	Egyirányú	FDI	Egy munkaóra jutó termelékenység
	Szlovákia	4	0,040	Egyirányú	Egy alkalmazottra jutó termelékenység	FDI
	Szlovákia	1	0,047	Egyirányú	Egy alkalmazottra jutó termelékenység	FDI

Magyarázó változó	Ország	lag	p-érték	Reláció	Ok	Okozat
Piacméret	Csehország	4	0,000	Egyirányú	GDP	FDI
	Csehország	2	0,017	Egyirányú	GDP	FDI
	Horvátország	4	0,032	Egyirányú	GDP	FDI
	Horvátország	3	0,003	Egyirányú	GDP	FDI
	Horvátország	2	0,005	Egyirányú	GDP	FDI
	Horvátország	4	0,000	Egyirányú	Egy főre jutó GDP	FDI
	Horvátország	3	0,003	Egyirányú	Egy főre jutó GDP	FDI
	Horvátország	2	0,009	Egyirányú	Egy főre jutó GDP	FDI
	Horvátország	4	0,046	Egyirányú	GDP növekedési üteme	FDI
	Horvátország	3	0,002	Egyirányú	GDP növekedési üteme	FDI
	Horvátország	2	0,000	Egyirányú	GDP növekedési üteme	FDI
	Magyarország	3	0,029	Egyirányú	GDP	FDI
	Magyarország	2	0,011	Kétirányú	GDP	FDI
			0,007		FDI	GDP
	Magyarország	1	0,023	Kétirányú	GDP	FDI
			0,054		FDI	GDP
	Magyarország	1	0,015	Egyirányú	Egy főre jutó GDP	FDI
	Magyarország	4	0,002	Egyirányú	GDP növekedési üteme	FDI
	Magyarország	3	0,004	Egyirányú	GDP növekedési üteme	FDI
	Magyarország	2	0,001	Egyirányú	GDP növekedési üteme	FDI
	Magyarország	1	0,002	Egyirányú	GDP növekedési üteme	FDI
Lengyelország	1	0,027	Egyirányú	GDP növekedési üteme	FDI	
Szlovákia	4	0,052	Egyirányú	Egy főre jutó GDP	FDI	
Szlovénia	1	0,042	Egyirányú	Egy főre jutó GDP	FDI	

Forrás: saját számítások

Adózás. Leszámítva Magyarországot a modell rávilágított, hogy az egyes országokban csak egy-egy adónemnek van jelentősége. Az eredmények azt igazolták, hogy főként a munkát terhelő adók Granger-okai a kínai működőtőke-beáramlásnak. Egyirányú ok-okozati összefüggések rajzolódtak ki, melynek során többségében az adó alakulása határozta meg a kínai befektetések mértékét. A Granger-teszt adatainak segítségével a munkáltatót terhelő adók alakulásából több országnál is évekre előre megbecsülhetjük a kínai tőkeállomány volumenét. Az FDI az elsőtől a negyedik évig reagál az adózás változásaira a különböző országokban.

Humántőke. Ebben az esetben a kínai működőtőke befolyásolja a felsőfokú végzettségűek arányát. Az eredmények úgy értelmezhetőek, hogy a kínaiak befektetéseivel megteremtik az igényt, hogy minél többen végezzenek a felsőoktatásban. Ez a jelenség azonban csak két országban figyelhető meg. A kutatás kezdetekor pontosan fordított eredményre számítani, de mindössze csak egy oktatási mutató volt értelmezhető Granger-okként a kínai tőkebefektetési döntéseknél.

Infrastruktúra. Az autópályák és a vasútvonalak hossza határozta meg a kínai tőkebeáramlást, de összességében csak három-három országban beszélhetünk érvényes ok-okozati kapcsolatról. Az OBOR projektben való részvétel arra sarkallhatja az egyes államokat, hogy fejlesszék infrastrukturális kapacitásaikat. Főként az egyes országokban meglévő infrastrukturális helyzet alapján jelezhető előre a kínai tőkebeáramlás, azonban a fordított esetnek is van relevanciája, amikor a kínai tőke, mint ok és az infrastruktúra, mint okozat mutatkozik. A jelenség a már korábban említett kínai szerepvállalásnak köszönhető, mely során a kínaiak saját maguk építik ki, vagy finanszírozzák meg a szükséges infrastruktúrát. A Granger-teszt egy ilyen esetet mutatott ki.

Innováció. A régióban az innováció kismértékben okozója a kínai tőkebefektetéseknek, mivel a K+F kiadások csak Észtországban hatottak a kínai működőtőkére, míg a többi mutató jellemzően inkább a kínai tőke okozataként volt értelmezhető. A kínai tőke által meghatározott innovációs mutatók fejlődése egyfajta tudástranszferként is értelmezhető. Ebbe beletartozhat a technológiaimport, az oktatási tevékenység, valamint az állami és vállalati kutatások fejlesztése is. A megvalósult tudástranszfer hozzájárul a kreatív, termelékeny és versenyképes munkaerő kialakulásához, melyből az adott célország jelentős mértékben profitál. A kínai befektetések mind a K+F ráfordítások, mind a védjegyek számának Granger-okai a különböző országokban. A teszt viszonylag kevés országban tárt fel kapcsolatot és az

adatok főként a második évig értelmezhetőek, mely viszonylag limitált előrejelzésre ad lehetőséget.

Külkereskedelem. Leszámítva egy érvényes kapcsolatot, a Granger-teszt nem adott ok-okozati összefüggést a kereskedelem és a kínai befektetések közötti relációra. Ismerve a régió és az EU kereskedelmi nyitottságának mértékét, az OBOR projektet, valamint a Kínával szembeni importkitettséget, a teljesen neutrális hatás nem várt eredménynek számít. Az adatok úgy értelmezhetők, hogy a posztszocialista országok kereskedelempolitikája nem ösztönzi a kínai befektetőket és a kereskedelem alakulásából semmilyen időtávon nem lehet a tőkebefektetések mértékére következtetni.

Piacméret. A mutató vizsgálata rendkívül sokrétű eredménnyel szolgált. A piacméret mutatói öt országban is kapcsolatba hozhatók a beáramló működőtőkével, ráadásul egyedülállóan kétirányú kapcsolat is kimutatható volt. A GDP mindhárom magyarázó változója jelentős szerepet játszott a kínai befektetési döntésekben. Kétirányú ok-okozati kapcsolat Magyarországon valósult meg, lényegében ott, ahol az egyik legnagyobb a kínai befektetési kedv a régióban. Horvátországban mindhárom független változó érezte a hatását. Az eredmények alapján az előrejelzés elsőtől a negyedik évig lehetséges a posztszocialista régióban.

Termelékenység. A mutatók és a kínai befektetések közötti kapcsolat hat országban is eredményes ok-okozati kapcsolatokat hozott. Elsősorban a magyarázó változók voltak Granger-okai a függő változó alakulásának. A modellben az egy alkalmazottra jutó termelékenységnek volt a legnagyobb szerepe. A fentiekben már szó volt arról, hogy a produktivitás mennyire jelentős tényező a kínai tőke célállomásának kiválasztásában. Európa nyugati felében magasabb termelékenységgel számolhatnak a kínai befektetők, ezért az investíciók volumene is lényegesen nagyobb abban a régióban. Mivel több az olyan cég, mely ebben a tekintetben a világ élvonalába tartozik, ezért a termelékenység terén a nyugat-európai régió tőkevonzó képessége is nagyobb lesz a posztszocialista térségben tapasztalhatónál.

4.5 Regressziós egyenlet

A kutatás végén lehetőség nyílt egy olyan egyenlet leírására, mely általánosságban mutatja be a kínai működőtőke-beáramlást a régióban. Bár esetünkben nem beszélhetünk túl nagy adatbázisról, maguk a panelmodellek az elmúlt évtizedben nagy népszerűsége tettek szert a

komplex adatbázisok alkalmazásának lehetősége miatt. Az újítás a keresztmetszeti és idősoros adatállományok kombinálásában rejlik. Egyik legfontosabb előnyük, hogy képesek az adatok közötti heterogenitás kezelésére (Balázs et al., 2014). Erre azért van nagy szükség, mert egyrészt az egyes országok különbözhetnek egymástól annak ellenére, hogy mindegyik az egykori keleti blokkba tartozik és ennek megfelelően a dolgozatban végig homogén egészként szerepeltek. Másrészt a függő és a független változók közötti kapcsolat is különböző lehet az egyes országokban.

A szakirodalomban több hasonló elemzéssel is találkozhatunk. A teljesség igénye nélkül Katona (2007) korábban idézett művében a Magyarországra, Krishnankutty (2010) Indiára, Vijayakumar és munkatársai (2010) a BRICS országokra, Lartey és szerzőtársai (2014) Ghánára, valamint Singh (2019) Európára vonatkozólag próbálták többváltozós regressziószámítás segítségével feltárni a működőtőke mögött rejlő motivációkat.

A feladat elvégzése panelelemzéssel és ezen belül fix hatások módszerével (fix effect estimation) történt. Paneladatokat egyre gyakrabban használnak alkalmazott kutatások és a különböző szakpolitikai elemzések során is (Wooldridge, 2009). A fix hatások módszerének használata a keresztmetszeti és longitudinális adatállomány esetén fellépő torzítás miatt volt indokolt. Elképzelhető, hogy a megfigyelési egységeknek (jelen esetben az egyes országoknak) vannak olyan egyéni jellemzőik, amelyekre vonatkozóan nincs információ az adatállományban, ugyanakkor jelentős mértékben befolyásolhatják a modell függő változójának alakulását¹⁴². Ezek a tényezők mind kihathatnak az adott ország tőkevonzó-képességére, így a kínai FDI-beáramlásra is. Hagyományos OLS becslési eljárás alkalmazása esetén ez torzítást eredményez az egyes magyarázó változók regressziós együtthatóinak becsült értékében. A longitudinális (panel) adatállomány esetén ezek a torzító hatások kiszűrhetők, illetve jelentős mértékben csökkenthetők. A módszer segítségével ki lehet szűrni az ország-specifikus, időben állandó, vagy többé-kevésbé állandó meg nem figyelt heterogenitási tényezők torzító hatását.

A modellszelekció az alábbi lépésekben valósult meg:

- változószelekció és multikollinearitás vizsgálata;
- heteroszkedaszticitás tesztelése;
- reziduálisok normalitásának tesztelése;
- autokorreláció vizsgálata.

¹⁴² Pl.: adott ország gazdaságpolitikája, gazdaság szerkezete, illetve az általa bejárt hosszabb távú gazdaságtörténeti fejlődési út.

1. Változószelekció és multikollinearitás vizsgálata

A panelregresszió első lépéseként minden csoportból egy-egy olyan független változó került kiválasztásra, mely a kétváltozós lineáris regressziószámítás, illetve a Granger-teszt során a legtöbb országban hozott releváns eredményeket. A kiinduló modell regresszorai között mutatkozó erős multikollinearitás miatt bizonyos változókat ki kellett cserélni a megfelelő eredmény eléréséhez. A magyarázó változók közötti kapcsolatot mindenképpen vizsgálni kell, mivel magas korrelációs együtthatóval rendelkező magyarázó változók rontják a modell értelmezhetőségét, mivel ezekben az esetekben a független változók nemcsak a függő változót, hanem egymást is magyarázzák. Lényeges, hogy minden változó csak saját magát képviselje a modellben. A kérdés eldöntése a variance inflation factor (VIF) mutató segítségével történt. Amennyiben az eredmény 1 és 2 közé esik akkor gyenge, ha 2 és 5 között van, akkor erős, zavaró multikollinearitásról beszélhetünk (Hunyadi–Vita, 2008). 5 fölötti érték már használhatatlanná teszi a modellt, mely esetben a multikollinearitás károsnak mondható.

21. táblázat: Az egyes változók VIF értékei

Változók	VIF
GDP	1,515
Egységnyi termékre jutó munkaerőköltség (ULC)	1,857
Autópályák hossza (százezer lakosra)	1,954
Export/GDP	1,888
A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher / Összes adó	1,529
K+F ráfordítás / GDP	1,885
Felsőfokú végzettségűek / népesség	2,014

Forrás: saját számítások

A következő teendő az volt, hogy a szignifikanciaszint alapján tovább kellett szelektálni a magyarázó változókat. Hüvelykujjszabályként elmondható, hogy a megfigyelések számának el kell érnie legalább a magyarázó változók számának háromszorosát. A megfigyelések száma az országok számának felel meg, ezért esetünkben 11¹⁴³ megfigyelésről beszélhetünk, azaz maximálisan csak 3 mutató kerülhet be a modellbe.

¹⁴³ A 4.2. fejezetben már részletezett adathiány miatt a vizsgált időszak 2003 és 2019 közé esett.

22. táblázat: Az egyes változók p-értékei

Változók	p-érték
GDP	0,003
Egységnyi termékre jutó munkaerőköltség (ULC)	0,886
Autópályák hossza (százezer lakosra)	0,015
Export/GDP	0,826
A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher / Összes adó	0,527
K+F ráfordítás / GDP	0,632
Felsőfokú végzettségűek / népesség	0,999

Forrás: saját számítások

A stacionaritási feltétel kielégítése végett a VAR modell a változók első differenciáján került becslésre. A változószelekció stepwise módszerrel történt, melynek nagy előnye, hogy kismintáknál is rendkívül hasznosan alkalmazható. A 22. táblázatból látható, hogy a p-érték a GDP esetében volt a legalacsonyabb, tehát a kínai működőtőke beáramlást legszignifikánsabban ez a változó magyarázta. A p-értékek alapján történő változószelekció során következőnek az autópályák hossza kerül kiválasztásra. A modell ennél a pontnál tovább már nem volt bővíthető, mivel az eredmények 5 százalékos szignifikanciaszint alatt már nem voltak értelmezhetők.

Az eredmény az alábbi egyenlettel írható le:

$$FDI = \beta_0 + \beta_1 GDP + \beta_2 MOT + \varepsilon$$

ahol

β_0 = konstans

GDP = bruttó hazai termék vásárlóerő-paritáson

MOT = autópályák hossza

ε = hibatag

23. táblázat: Panelelemzés

	Coefficient	Std. Error	t-ratio	p-value	
const	22,6937	16,6452	1,363	0,1747	
GDP	-0,000245134	6,73174E-05	-3,641	0,0004	***
Motorways	0,078278	0,0258493	3,028	0,0029	***
dt_2	-10,8251	21,0391	-0,5145	0,6076	
dt_3	-7,44135	21,0667	-0,3532	0,7244	
dt_4	-5,61273	21,127	-0,2657	0,7908	
dt_5	10,1002	21,2141	0,4761	0,6347	
dt_6	17,8468	21,4237	0,833	0,4061	
dt_7	0,273025	21,4935	0,0127	0,9899	
dt_8	20,2056	21,6239	0,9344	0,3515	
dt_9	17,5062	21,7851	0,8036	0,4228	
dt_10	18,5193	22,056	0,8396	0,4024	
dt_11	-12,5463	22,305	-0,5625	0,5746	
dt_12	2,70172	22,4106	0,1206	0,9042	
dt_13	31,4317	22,6544	1,387	0,1673	
dt_14	10,7325	23,0662	0,4653	0,6424	
dt_15	9,38235	23,2461	0,4036	0,687	
dt_16	44,5962	23,5038	1,897	0,0596	*
dt_17	42,365	23,7598	1,783	0,0765	*

Mean dependent var	32,21711		S.D. dependent var	59,31804
Sum squared resid	383950,4		S.E. of regression	49,2957
LSDV R-squared	0,413337		Within R-squared	0,1636
LSDV F(28, 158)	3,975711		P-value(F)	1,49E-08
Log-likelihood	-978,4810		Akaike criterion	2014,962
Schwarz criterion	2108,664		Hannan-Quinn	2052,93
rho	0,416315		Durbin-Watson	1,052324

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

Az adatok azt mutatják, hogy a kínai tőke évente 2,5 millió euróval növekedett¹⁴⁴ a vizsgált időszak alatt. A bruttó hazai termék bővülése némileg negatívan, míg az autópálya-hálózat

¹⁴⁴ dt_18 koefficiens egy évre jutó hányada (17 év)

pozitívan befolyásolta a befektetések alakulását. Bár a konstans nem bizonyult szignifikánsnak, de ez nem azt jelenti, hogy a modell nem értelmezhető. Elhagyni mégsem szabad, mivel a konstans biztosítja a modell torzítatlanságát, melynek értelmében a maradékok átlagának pontosan nullának kell lennie.

2. Heteroszkedaszticitás tesztelése

A heteroszkedaszticitás a szórások különbözőségét jelenti (Hunyadi, 2006). A jelenség akkor áll elő, ha a hibatagok (ε) varianciája a magyarázóváltozók értékétől függően változik (Hunyadi–Vita, 2008). Ez rontja a regressziós együtthatók sztenderd hibáit, továbbá felveti annak lehetőségét, hogy a disszertációban használt panel regressziónál létezik jobb (a heteroszkedaszticitás struktúráját is figyelembe vevő) becslés a kínai működőtőke-beáramlásra. A Wald-teszt az alábbi eredménnyel járt:

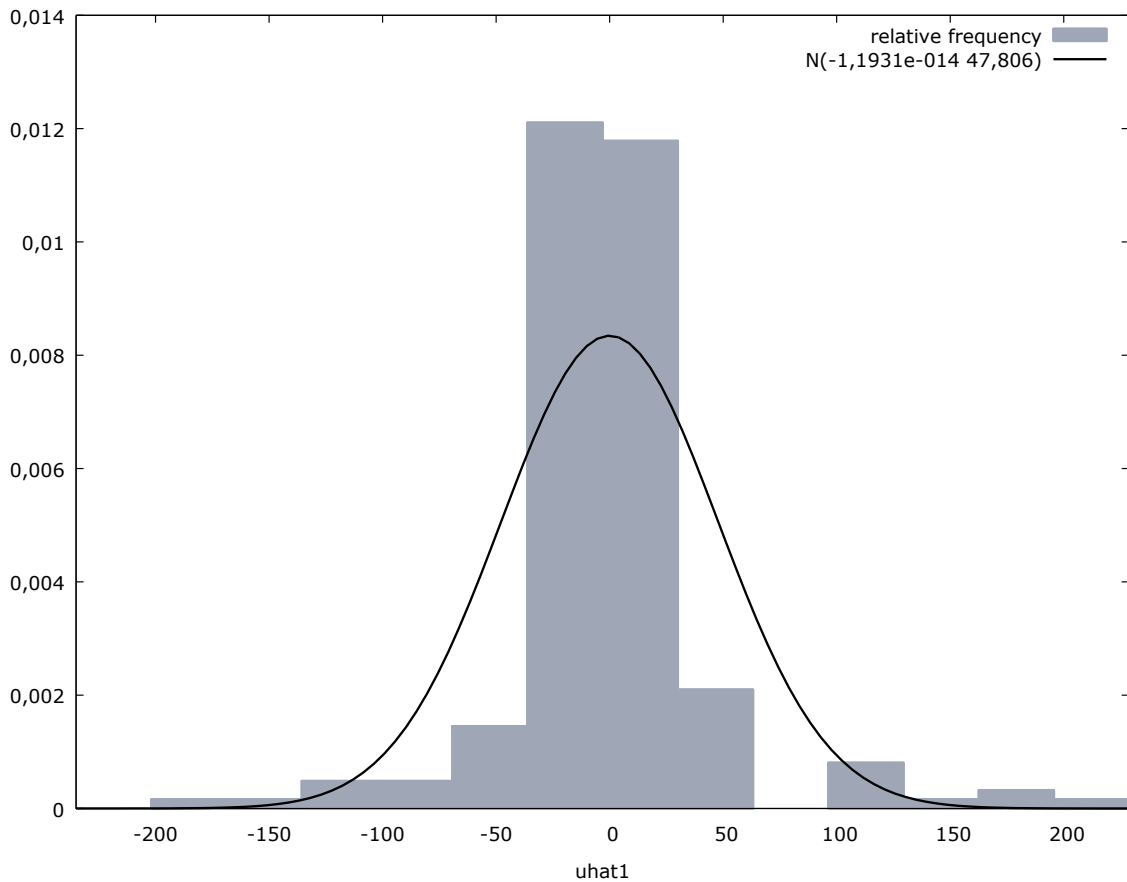
Chi-square(11) = 6629,36, with p-value = 0

A Wald-teszt esetén a nullhipotézis a homoszkedaszticitás, amit el kell vetnünk, mert a Chi-érték nagyobb, mint az 5 százalékos szignifikanciaszinthez tartozó kritikus érték (19,675). Esetünkben a GDP és az autópályák hossza kihatnak arra, hogy egyéb tényezők milyen mértékben befolyásolják a kínai működőtőke-beáramlást. Ennek egyik megoldása, hogy más változókat kell belevonni a modellbe, ugyanakkor Hunyadi (2006) felhívja a figyelmet, hogy a homoszkedaszticitás, nem természetes feltevés, hanem mesterséges egyszerűsítés, mely nem fedi a valóságot. Véleménye szerint heteroszkedaszticitás nem hiba, hanem nyitás a valóság felé.

3. Reziduálisok normalitásának tesztelése

Abban az esetben, ha a normalitás sérül, úgy a paraméterekre vonatkozó tesztek nem lesznek pontosak (Hunyadi–Vita, 2008). Az 21. ábra mutatja, hogy a hisztogram és a normál valószínűségi diagram alapján az értékek mekkora hányada számít kiugrónak.

21. ábra: Normális eloszlás vizsgálata hisztogrammal

Forrás: Gretl-ben végzett saját számítások

Chi-square(2) = 83,190 with p-value 0,00000

A teszt nullhipotézise azt tételezi fel, hogy a maradéktagok normális eloszlásúak. Mivel a p-érték kisebb, mint 5%, ezért el kell vetnünk a nullhipotézist, ami azt jelenti, hogy sérül a normalitás. A normalitás feltevése a gyakorlatban szinte mindig sérül kisebb-nagyobb mértékben, de ez nem rontja le jelentősen a modellből levonható következtetéseket. A becült paraméterekhez tartozó p-értékek ez esetben nem tekinthetők teljesen egzaktaknak, mert ezek számítása standard normális (z) eloszlás alapján történik. A normalitás hiánya csak akkor okoz komoly problémát, ha a mintaméret 30 alatti (igen alacsony) és a hibatagok eloszlása erősen eltér a normálistól. Abban az esetben, ha a mintaelemszám 30 feletti a normalitás magától értetődő (Hinton, 2004; Mordkoff, 2016).

4. Autokorreláció vizsgálata

A legtöbb statisztikai teszt feltételezi a megfigyelések függetlenségét. Az autokorreláció lényegében adatsorokban meglévő trendek kiszűrésére szolgál, mivel időbeli alakulásuk nem minden esetben véletlenszerű. Az autokorreláció egy mennyiség önmagával vett korrelációja. Hiánya azt jelenti, hogy a vizsgált változó időbeli alakulása nem magyarázható saját korábbi értékeivel (Hunyadi–Vita, 2008), azaz az egyes eredmények véletlenszerűen alakulnak. A 23. táblázatban a Durbin-Watson-teszt az alábbi adatot tartalmazza:

Durbin-Watson-statisztika értéke = 1,052324

A Durbin-Watson-teszt 5 százalékos táblázatából $n=2$ és $k=17$ paraméterek esetén $d_l = 1,015$ és $d_u = 1,536$ olvasható ki. Mivel az érték d_l és d_u közé esik, ezért elfogadjuk a nullhipotézist, ami annyit jelent, hogy nincs autokorreláció.

Összességében tehát a modell alkalmazási feltételei a heteroszkedaszticitást és a normalitást leszámítva teljesültek, mely alapján elmondható, hogy a GDP, valamint az autópályák hossza meghatározza a kínai beruházásokat a régióban. Sem a normalitás, sem a homoszkedaszticitás sérülése nem invalidálja modellt, statisztikai értelemben nem torzítja a regressziós paraméterek becslését.

GDP. A célország piacmérete már a kínai tőke kiáramlásának kezdetekor is szempont volt. Azóta a globális piacokba történő mélyebb beintegrálódás iránti igény már az ötéves tervekben is megfogalmazódott, így a fontossága megkérdőjelezhetetlen. Kolstad és Wiig (2009) igazolták, hogy a kínai tőke előszeretettel van jelen a nagy piacokon. Li (2020) a posztoszocialista térségbe beáramló kínai tőke esetében szintén megállapította a GDP relevanciáját, bár kevésbé tartotta szignifikánsnak, mint a világ többi részein. Ugyan igaz, hogy a kínai FDI azokban az országokban próbál teret nyerni, melyek jelentős GDP növekedési potenciállal kecsegtetnek, mégis a posztoszocialista országokban a kínai befektetéseket sok esetben kormányzati döntések, mintsem a piaci viszonyok mozgatják. Ráadásul a régió országaiban elég erőteljes ingadozás figyelhető meg a GDP növekedés terén, valamint kis méretük és ipari szerkezetük miatt érzékenyebbnek és törékenyebbnek bizonyulnak a globális gazdasági hatásokkal szemben. Mivel a koefficiens enyhén negatívan alakult, ezért ez úgy értelmezhető, hogy a kínaiak igényeit önmagában nem elégítik ki teljes mértékben a térség piaci lehetőségei és emiatt kissé óvatosabbak a beruházásaik során.

Másrészt a beruházókat nem önmagában a régió, hanem a régió által elérhető EU-s piaci érdeklő leginkább, vagyis az adott ország GDP-jétől függetlenül hozzák meg döntéseiket.

Autópályák hossza. Az autópályák relevanciáját a már korábban kifejtett OBOR stratégia is alátámasztja. A kínaiak elemi érdeke, hogy egy olyan hálózat épüljön ki, mely az árukat minél gyorsabban és hatékonyabban képes továbbítani az EU különböző célállomásai felé. Ennek egyik jelentős pillére az autópályahálózat fejlesztés. Bár a régió még nem rendelkezik olyan fejlett infrastruktúrával, mint Nyugat-Európa, de az elmúlt években a felzárkózás jelentősen felgyorsult, mely főként az autópályaeépítések miatt alakult így. A közelmúltban az Európai Unió támogatásával¹⁴⁵ jelentős infrastrukturális beruházások valósultak meg, azonban a közúthálózat a vasút mögött csak a második legnagyobb kedvezményezett volt (Novoszath, 2020). Mindazonáltal a posztoszocialista régióban jelentősen bővült az autópályahálózat, mely nem kis mértékben a különböző fejlesztési forrásoknak volt köszönhető. A tőkevonzó-képesség tekintetében Paul, Popovici és Calin (2014) az egyik legnagyobb akadállyal a közlekedési infrastruktúrában meglévő alulfinanszírozottságot tartják. Úgy vélik, hogy a tőkehiány enyhítése érdekében szükségesek az EU-s források, azonban a hatékony felhasználáshoz csökkenteni kell a bürokráciát.

¹⁴⁵ 2014-2019: 368 projekt, 10 milliárd euró támogatás.

5. A disszertáció eredményei és megállapításai

Nincs könnyű helyzetben az a kutató, aki Kína kelet-közép-európai tőkekihelyezéseivel kíván foglalkozni. A kínai tőkeexport ugyan egyre relevánsabb szerepet tölt be a régió országainak mindennapjaiban, ennek ellenére ma még kutatási szempontból kissé elhanyagolt területnek mondható. Mindazonáltal a téma tárgyalása időszerűnek tekinthető, melyet alátámaszt az a tény, hogy a XXI. században a külföldi tőkebefektetések a globalizáció motorjának tekinthetők és a globális tőkekihelyezés terén Kína egyre inkább aktívabbá válik a világon. A kelet-közép-európai térség eddig nem tartozott a kínai tőke leginkább preferált területei közé, mivel a kínai befektetők sokkal inkább az olyan országok mellett tették le a voksukat, melyek nagy piaccal, vagy jelentős természeti, technológiai erőforrásokkal rendelkeznek, illetve politikailag gyümölcsöző lehetőségeket rejtenez magukban.

A rendszerváltás után a posztszocialista országok nagy hangsúlyt fektettek a beáramló külföldi működőtőkére, mely a 90-es években végbemenő konszolidációt volt hivatott elősegíteni. A régió országai között továbbra is óriási a verseny a tőkeerős vállalatok kegyeiért, ezért az egyes kormányok szélesre tárták kapukat a külföldi befektetők előtt. A térségben releváns kérdés a tőkevonzó képesség növelése, hiszen – mint tőkében szegény államok halmazának – a gazdasági növekedés, a versenyképesség és a munkahelyteremtés minél magasabb szinten lévő megvalósításához szükség van a külföldi tőkére.

A kínai beruházásoknak számtalan célja van, mely függ a célország földrajzi, gazdasági és politikai helyzetétől. A befektetők általában a természeti erőforrások biztosítása, a piacszerzés, a kereskedelemfejlesztés, a politikai kapcsolatok ápolása, valamint a know-how miatt döntenek az egyes célországokban való szerepvállalás mellett. A klasszikus tőkebefektetések a természeti erőforrások kiaknázására irányultak, melynek példái elsősorban Ázsiában és Afrikában érhetőek tetten. Az elmúlt évtizedben – különösen a gazdasági válság után – egyre jelentősebbé váltak a nagyobb hozzáadott értéket előállító iparágakba történő beruházások, melyek főként a fejlett nyugati világot célozzák. A tőkeinvestíció elősegíti a piaci terjeszkedést és a szükséges tudás, illetve technológia megszerzését. A tőkeexport mind az állami, mind a magán cégekre jellemző. A különböző befektetések közös vonása, hogy valamilyen formában az állami érdekekkel összhangban valósulnak meg. Az exportfüggőség miatt a kereskedelem alakulása Kínának létkérdés, ezért jelentősnek mondhatók az árucserre fejlesztésére fordított pénzeszegek. A törekvések arra irányulnak, hogy termékeik számára minél nagyobb piacot szerezzenek.

A beruházók helyzetét a gazdasági világválság nagyban megkönnyítette, melynek során Kína jelentős nyugat-európai érdekeltségeket szerzett. A válság következtében a nyugat-európai államok ideális tőkebefektetőként tekintettek Kínára és a közeledés jeleként liberalizálták piacaikat, leépítve ezzel a kínai árukkal szembeni korlátozások nagy részét. Kína sajátos abban a tekintetben is, hogy nem mindig pusztán csak a profitszerzés, hanem a politikai kapcsolatok miatt is jelen van a világban. A kelet-közép-európai régióban a kínai tőkebefektetések élvonalába tartozó Magyarország többek között ennek is köszönheti az élénk érdeklődést.

Kína globális pozíciójának erősödése, a kétoldalú kapcsolatok felértékelődése és a világban egyre növekvő kínai FDI elméletben garantálhatná, hogy a kínai befektetések tovább növekszenek Európában, valamint a posztszocialista régióban egyaránt, azonban Kratz és szerzőtársai (2022) közös jelentése alapján nagyon úgy tűnik, hogy kínai terjeszkedés átmenetileg megtorpanni látszik. Ennek okait a szakértők a következőkben látják:

Kínában:

- szigorú tőkeszabályozás;
- zéró COVID politika;
- alacsonyabb gazdasági növekedés;
- a technológiai szektor befektetéseibe történő állami beavatkozás.

Európában:

- az FDI fokozott szabályozása;
- EU-Kína feszültségek;
- orosz-ukrán háború.

Ettől függetlenül a befektetési kedv még mindig rendkívül kedvező és a kínaiak szinte bármilyen szektorban készek érdekeltséget szerezni, mely globális érdekeiket szolgálja. A kérdés inkább az, hogy a régió egyes országai képesek lesznek-e megragadni ezt a lehetőséget és az adott tőke felhasználása mennyire történik majd hatékonyan. A térség iránti pozitív hozzáállás ellenére az már most is sejthető, hogy hosszú távon a megfelelő erőforrások biztosítása, a termelékenység és az innováció javítása nélkül nagyon nehezen képzelhető el jelentősebb, Kína globális gazdasági erejének megfelelő tőkebeáramlás.

5.1 A kutatási kérdések megválaszolása

A kutatási kérdések megválaszolása a disszertációban bemutatott matematikai módszereken alapult. Alapvető cél volt annak meghatározása, hogy az OLI paradigma alapján a kínai befektetők milyen magatartást tanúsítanak a térségben. Fontos szempont volt annak megértése, hogy mennyire egységes a régió az egyes makrogazdasági mutatók tőkevonzó képességének megítélésében, valamint, hogy a posztoszocialista régió innovációs politikája milyen mértékben van összhangban az ötéves tervekkel.

1. *Milyen befektetési stratégiát követnek a kínai befektetők a KKE térségben és melyek azok a tényezők, amelyek hatással vannak a befektetők döntéseire?*

Az eredmények azt igazolták, hogy három ország kivételével a GDP meghatározta a kínai befektetési motivációkat. Az eredmény kevésbé meglepő, hiszen az exportfüggőség miatt Kína mindent megtesz, hogy termékeinek piacot szerezzen. Bár a GDP növekedési üteme nem bírt magyarázó erővel, a nominális GDP és a piac nagyságára utaló legfontosabb mutató, az egy főre jutó GDP esetében több kapcsolat is kirajzolódott. A disszertációban bemutatott statisztikai módszerek és a számításokat alátámasztandó szakirodalmi írások alapján megállapítható, hogy Dunning OLI paradigmájában definiált kategóriák közül elsősorban a piacszerző stratégia játszik domináns szerepet. Ugyanakkor fontos figyelembe venni azt a tényt, hogy a kínaiak által képviselt piacszerző stratégia nemcsak a posztoszocialista célországok, hanem az Európai Unió egységes piacának is köszönhető.

2. *Létezik-e olyan független változó, mely mindegyik KKE országban meghatározza a kínai befektetések volumenét?*

A kutatás arra világított rá, hogy a régió nem egységes ebből a szempontból és az egyes országokban különböző makrogazdasági mutatók járulnak hozzá a tőkevonzó képesség erősödéséhez.

3. *Megfelel-e a posztoszocialista régió innovációs potenciáljának alakulása az ötéves tervekben megfogalmazott elvárásoknak?*

A kínai ötéves tervek egyre inkább a magasabb szintű hozzáadott érték eléréséről szólnak, melynek szerves része az innováció. Bár bizonyos országokban az innovációs mutatók hatással vannak a kínai tőkebeáramlás alakulására, ez összességében nem, vagy csak alig segíti a magasabb hozzáadott érték megvalósulását. Ennek egyik jele, hogy a regressziós egyenletbe semmilyen olyan mutató nem került be, mely ebből a szempontból releváns lenne. Az innovációs faktorok erősítése kulcskérdés lesz a jövőben, már amennyiben a gazdaságpolitika valóban ki akarja szolgálni az ötéves tervekben megfogalmazott célokat. Ellenkező esetben a kínaiak elfordulhatnak a régiótól, hogy inkább olyan célországokat keressenek, ahol a magasabb hozzáadott értékkel kapcsolatos törekvéseik elérését hatékonyabban tudják képviselni.

5.2 A kutatás újszerűségének bemutatása

A kutatás nem titkolt célja volt, hogy a szakirodalmi tájékozódás mellett újszerű tudományos eredmények kerüljenek bemutatásra. Az új eredmények az alábbi pontokban foglalhatók össze:

1. Statisztikai módszerek alkalmazása

Bár különösen az Egy Övezet, Egy Út projektnek köszönhetően a kérdés egyre inkább fontossá kezd válni a kutatók számára, azonban a KKE régióra alig találni olyan munkát, mely statisztikai módszereket próbált volna használni a kínai befektetési motivációk jobb megértéséhez. A továbbfejlődéshez szükség lenne az adatbázisok kiszélesítésére, mely lehetőséget adna kidolgozottabb statisztikai eljárások alkalmazására.

2. A piacméret szerepe

A kutatás rávilágított, hogy a piacméretnek van a legnagyobb szerepe a kínai tőkebefektetésekben. Ez a megállapítás szinte egyenesen következik Kína exportvezérelt politikájából, melynek célja a kínai áruknak való piacszerzés. A piacok megszerzése itt nem csak elsősorban a KKE, hanem az egész EU szintjén értendő. A folyamat árnyoldala, hogy a Kínával szembeni európai kereskedelmi hiány komoly méreteket ölt, mely többek között annak köszönhető, hogy a Közösség a kínai termékek első számú felvevőpiaca.

3. Az infrastruktúra jelentősége

Az infrastruktúra relevanciája tökéletesen beleillik az Egy Övezet, Egy Út stratégiába, melynek célja a kínai áruk gyors és hatékony a célállomásra történő elszállítása. A régió egy kaput képez az Európai Unió felé, melynek értelmében a kínaiak innen kívánják ellátni a Közösséget. Kínai sajátosság, hogy a szükséges infrastruktúrát saját maguk építik ki, ugyanakkor a beruházások nem mentesek az Európai Unióból érkező kritikától.

4. Az olcsó munkaerőre építő hatékonyságkeresés

A kínai nagyberuházások egy jelentős része kizárólag csak az alacsony hozzáadott értéket célozza meg. Ennek a típusú tevékenységnek a sajátossága az, hogy olcsó munkabérre épül, melyhez az államnak különböző csatornákon keresztül tekintélyes forrást kell biztosítania. Sok esetben a beruházások megtérülése lassú, ráadásul rendkívül energiaigényes iparágakról van szó, melyhez az eszközöket jelentős mértékben importálni kell.

5. Innovációs politika és tőkevonzó képesség

A kutatások arra is rávilágítanak, hogy bár az innováció fontos tényező a tőkevonásban, a posztoszocialista régió ezt a lehetőséget nem használja ki. Az innovációs mutatók jelenleg nem olyan robusztusak, hogy a kínaiak jelentősebb tőkétallokáljanak a régióba. Ezen a téren tehát még mindig sok a fejlesztési potenciál, melyet célszerű lenne kiaknázni, hiszen kínai részről egyre nagyobb az igény az innovációval kapcsolatos tevékenységekre. A régió gazdaságpolitikájának összehangolása az ötéves tervekkel lehetőséget teremthet a magasabb hozzáadott értékű befektetések vonzására.

6. Szakpolitikai ajánlások megfogalmazása

A munka során cél volt olyan szakpolitikai ajánlások¹⁴⁶ megfogalmazása, melyek segíthetik az érintetteket a kérdéskör jobb megértésében és a helyes döntések meghozatalában. Az ajánlások mind az állam, mind a magyar és kínai vállalkozói körre

¹⁴⁶ Lásd bővebben a 5.4. fejezetben.

vonatkoznak hangsúlyozva a K+F, a megfelelő gazdasági környezet, a különböző készségek, az innovatív és exportképes vállalkozások, az együttműködés, valamint a puha tényezők szerepét.

7. Gyakorlati hasznosíthatóság

A kutatás gyakorlati hasznosíthatósága abban rejlik, hogy a releváns makrogazdasági mutatók fejlesztésével a régióban javítható lenne a tőkevonzó képesség. Kiegészítve a KKE régióra vonatkozó sajátos elemekkel, az UNCTAD nomenklatúrára alapuló statisztikai elemzés feltárta kerültek azok a makrogazdasági területek, amelyek után a kínai beruházók érdeklődést tanúsítanak. A vizsgálódás nemcsak magával Kínával foglalkozó kutatók számára szolgálhat érdekes eredményekkel, információkkal, hanem más egyéb országokhoz köthető befektetésekkel foglalkozó elméleti és gyakorlati szakembereknek is.

5.3 A kutatás lehetséges irányai, továbbfejlődési lehetőségek

Mint minden vizsgálatnak, a jelenleginek is megvoltak a maga korlátai. Hasonlóan bármelyik másik kutatáshoz, bizonyos módszerek és szempontok, további erőforrások bevonása bevezetése tovább mélyíthetné a tudást a kérdéskörrel és segíthetne a továbblépésben. Siker esetén a jelenlegi korlátok, határok feszegetése a szakma szemében mindenképpen magasabb polcra helyezné a kutatást. A folyamat közben az alábbi irányok fogalmazódtak meg:

1. A legújabb kutatási eredmények ismerete

A munka menete során a szakirodalmi feldolgozás megtörtént, azonban az új eredmények nyomán követése a jövőben is elengedhetetlen lesz. Ismertek azok az adatbázisok, melyek releváns, nemzetközileg is összehasonlítható információkkal szolgálnak. Az adatok összegyűjtésén túlmenően kiemelt jelentőséggel bírt az olyan statisztikai módszerek megismerése, melyek az elemzésben segítséget nyújtottak, valamint a szakmai fórumokon való folyamatos részvétel, mely során világossá vált, hogy a kutatás milyen stádiumban volt.

2. Adatbázis bővítése és harmonizálása

Mindvégig komoly probléma volt, hogy az alacsony megfigyelések száma miatt magasabb szintű statisztikai kimutatásokra nem volt lehetőség. A kutatás kizárólag csak makrogazdasági adatokra támaszkodott, de a számok mögött álló részletek értelmezése már nehézségekbe ütközött. A befektetésekre vonatkozó mikrogazdasági információk nem voltak nyilvánosak, így csak sejthető, hogy mely cégek állnak a tőkebeáramlás mögött. Az egyes szervezetek különböző statisztikai módszereiben is rendkívül nagy eltérés mutatkozik. Más és más befektetési adatokról tud az Eurostat, Világbank és a MOFCOM, nem beszélve az egyéb kisebb szervezetekről. A közöttük való egyeztetés és a különbségek megértése valószínűleg egy külön értekezést érdemelne.

3. További kutatási módszerek alkalmazása

Adott esetben mélyinterjúkkal, a befektetni szándékozó, vagy a már ittlévő cégek által kitöltött kérdőívvel, esetleg szakmai fórumok bővítésével lehetne szélesíteni az ismereteket. A jelenlegi értekezés feltárt bizonyos összefüggéseket a kínai tőkebeáramlás és a régió makrogazdasági helyzetével kapcsolatban. A vizsgálat során megfogalmazott megállapításokat érdemes lenne ütköztetni a szakma nemzetközi képviselőivel és számba venni azokat a lehetőségeket, melyeket a tőkevonzó képesség erősítése érdekében meg kell tenni.

4. A kutatás földrajzi kiterjesztése

A kutatást ki lehetne terjeszteni a posztszocialista térség határain kívülre is, beleértve Nyugat-Európát és az Európai Unión kívüli területeket. Nemcsak kelet-közép-európai szakembereket, hanem kínaiakat is célszerű lenne bevonni a kutatásba, mely által még megalapozottabb következtetések levonására lenne mód. A jövőt illetően a kínai ötéves terven kívül, további dokumentumok tanulmányozása is segíthet a kérdéskör megértésében. Más kelet-ázsiai országok tőkebefektetési stratégiáinak tanulmányozása is közelebb vihet a kínai motivációk megértéséhez, bár az kérdés, hogy a sajátos kínai berendezkedéssel egyáltalán bármelyik állam is mutat-e hasonlóságot.

5. Kína belső viszonyainak tanulmányozása

Célszerű lenne az anyaország politikai, társadalmi és gazdasági viszonyainak elemzése, mivel ezek a tényezők nagyban befolyásolhatják a tőkeexportot. Amennyiben Kína belső, illetve külső viszonyainak vizsgálata is terítékre kerülne, úgy nemcsak az ország egészét lenne érdemes tanulmányozni, hanem az egyes tartományok fejlődési útjait és gazdasági szerepüket is. Kína számtalan kihívással küzd, melyeknek feltárása döntő lehet a működőtőke-kihelyezések szempontjából.

5.4 Szakpolitikai ajánlások

A vizsgálat lezárásakor alapvető cél volt, hogy szakpolitikai javaslatok fogalmazódjanak meg, melyek segíthetnek a tőkevonzó képesség erősítésében. A megoldás többszereplős, mely annyit tesz, hogy az állami, valamint a magánszférának is meg lenne a saját feladata a helyzet javításában. A feladatok elvégzése közös érdek, ezért mind kelet-közép-európai, mind a kínai félnek dolgoznia kellene a siker érdekében. A következő szakpolitikai javaslatok kerültek terítékre a tőkevonzó képesség erősítése érdekében:

1. Kutatási erőforrások biztosítása

Az állami feladatok közé tartozik a kutatásokhoz szükséges erőforrások biztosítása. A megfelelő kutatói háttér kialakításával és támogatásával segítené a sikeres együttműködést a kínaiakkal a tudomány területén.

2. Diplomáciai és gazdasági klíma kialakítása

Az államnak kiemelt szerepe lenne a diplomáciai sikerek elérésében és a kedvező gazdasági klíma kialakításában a kínai befektetők számára. Ez magában foglalná az adott ország adórendszerének és szabályozásainak a kialakítását is.

3. Tárgyalási készségek és háttér munka

A magánszféra szereplőinek felkészültsége és tárgyalási készségei kulcsfontosságúak a kínaiakkal folytatott üzleti tárgyalások során. Ehhez szükség van megfelelő háttér munkára és tanulási hajlandóságra.

4. Innovatív és exportképes vállalkozások támogatása

Fontos lenne az innovatív és exportképes vállalkozások támogatása, amelyek nem riadnak vissza a nagyobb hozzáadott értékű tevékenységektől, és képesek partnerségi viszonyt kialakítani a kínai vállalatokkal.

5. Regionális kooperáció elősegítése

A regionális együttműködés kiemelt fontosságú lenne a további kínai befektetések szempontjából. Ennek révén növelhető lenne a figyelem a térség iránt a kínai befektetők körében, és több üzleti lehetőség nyílhatna a térség számára.

6. Puha tényezők hangsúlyozása

A puha tényezők, mint például a kölcsönös tisztelet, bizalomépítés és tapasztalatcsere kiemelt fontosságúak lehetnek a kínai befektetések szempontjából. Ennek elősegítése érdekében lehetőséget kell teremteni a tanulási lehetőségek kiaknázására és a kulturális különbségek harmonikus kezelésére.

7. Kínai vállalatok beintegrálása a helyi gazdaságba

A kínai vállalkozásokkal szemben megfogalmazható az a követelmény, hogy a célországban lehetőleg ne elszigetelten, hanem partnerségi viszonyban működjenek. Fontos lenne a térség gazdaságába való beintegrálódás, mely annyit jelent, hogy fejlődésük összhangban kellene, hogy álljon a helyi településfejlesztési koncepcióval.

8. Nyertes-nyertes stratégia kialakítása

Kínával szemben sokszor elhangzik az a vád, hogy beruházásai valójában agresszív térhódításról szólnak. A kérdés a szakembereket is megosztja, ugyanakkor az üzletkötések során célszerű lenne végig erre törekedni és csak olyan beruházásokat megvalósítani, mely gyümölcsöző mindkét fél számára, valamint összhangban van az EU érdekeivel.

5.5 Összegzés

A kutatás során a legfontosabb tökevonzó tényezőnek a piacméret bizonyult és Dunning eklektikus elméletében megfogalmazott magatartások közül a piacszerzés érvényesült leginkább. A piacméret jelentőségét mind a kétváltozós lineáris regressziószámítás, mind a VAR vizsgálat, valamint a regressziós egyenlet is alátámasztotta. Ugyanakkor meg kell említeni, hogy itt nemcsak a posztszocialista országok, hanem az EU piacáról is szó van. A térség országai tranzitország szerepet látnak el Kína és az EU kapcsolatában, mivel önmagukban kis piaccal rendelkeznek, ennél fogva a régió Kína számára főként az Európai Unióba történő belépési pont miatt bír jelentőséggel.

Fény derült arra is, hogy az infrastruktúra szintén döntő szerepet játszik a kínai befektetési döntésekben. A regressziós egyenletbe az autópályák hossza került be, mely jelzi, hogy a közúti infrastruktúra az Egy Övezet, Egy Út kezdeményezés miatt is kiemelt jelentőséggel bír. Jelenleg több kiemelt státuszú beruházás zajlik nemcsak a régióban, hanem szerte Európában és Ázsiában is.

Ezen felül beigazolódott, hogy a K+F tevékenység nem jelent akkora vonzerőt, hogy a kínaiak a nagyobb hozzáadott értékű tevékenységet megcélzó befektetéseiknél Nyugat-Európa mellett figyelembe vegyék a posztszocialista államokat is. A piacmérettel összehasonlítva ugyan kisebb mértékben, de más makrogazdasági mutatók is hatással voltak a kínai befektetők döntéseire. A termelékenység esetében az ULC mutató játszott jelentősebb szerepet. A kereskedelmi nyitottság gyakorlatilag nem volt hatással a kínai döntéshozókra. Az előzetes várakozásokkal ellentétben az eredmények azt igazolták, hogy az adózás alakulása kevésbé volt releváns és az összes adónem közül egyedül a munkáltatót terhelő adóterhek számítottak meghatározó tényezőnek. Az innovációs mutatók összességében nem voltak kielégítőek a kínaiak számára, ráadásul a regressziós egyenletbe egyik sem került be, mely célravezető lett volna az ötéves tervekben megfogalmazott kívánalmak szempontjából. A

humán erőforrás színvonala viszonylag vegyes képet mutatott. A vizsgált mutatók közül leginkább a felsőfokú végzettségűek népességben belüli aránya határozta meg a kínai tőkebeáramlást, mely a kétváltozós lineáris regressziószámításnál szerte a régióban relevánsnak bizonyult, de a regressziós egyenletbe ez sem került be.

Kína és a poszt-szocialista régió viszonya ellentmondásos abban a tekintetben, hogy a magas szintű kormányzati kapcsolatok, valamint a hatalmas elvárások és remények dacára az adatok nem tükrözik vissza az ugrásszerű tőkenövekedés meglétét. Magyarországon a jelentős kormányzati akarat ellenére több projekt is elakadt az évek során¹⁴⁷, bár az kétségtelen, hogy az akkumulátorgyárak rohamos építése könnyen változtathatja a helyzetet. Az okok meglehetősen sokrétűek és homályosak, de valahol feltételezhető, hogy az elhatározás mögött kevés a részletes, szakmailag megalapozott terv.

Annak érdekében, hogy végleges következtetéseket lehessen levonni azzal kapcsolatban, hogy a kínai tőke ténylegesen mennyire reagál a nemzetgazdasági mutatók színvonalára és ennek melyek a valódi okai, elengedhetetlenek a további kutatások. Részletesebb elemzésekre lenne szükség annak kiderítésére, hogy a kínai tőke bizonyos országokban miért nem reagál egyes magyarító változók alakulására, illetve, hogy van-e más független változó is, melyet a befektetések során még figyelembe vesznek. A cél annak megértése lenne, hogy hol és milyen eszközökkel lehet elérni, hogy Kína beruházásai során komolyabban számításba vegye a poszt-szocialista régiót, melynek eredményeképpen új munkahelyek jöhetnének létre, javulhatna a termelékenység és növekedhetne a gazdaság.

¹⁴⁷ Elég csak a Fudan Egyetemre, vagy a debreceni akkumulátorgyárra gondolnunk.

Köszönetnyilvánítás

Köszönet illeti mindazokat a szakembereket, akik a kutatás egyes szakaszaiban értékes hozzászólásaikkal segítettek a munkámat. Különösen a két témavezetőmet Gál Zoltánt, illetve Katona Klárát emelném ki, akik akkor biztosítottak támogatásukról, amikor a legnagyobb szükségem volt rá. Továbbá köszönetet szeretnék mondani Ruzsa Gábor statisztikusnak is, aki az elemzés során hozzásegített a különböző statisztikai módszerek jobb megértéséhez. Leginkább azonban feleségemnek tartozom hálával a tudományos írásaim átolvasásáért, megjegyzéseikért és nem utolsósorban a hosszú évek tevékenysége során tanúsított türelméért.

Irodalomjegyzék

- Ablov, A.** (2015): The firm-level and regional determinants of FDI distribution in Poland: Does sector of economy matter? *Economics of the 21st century*, 4(8), pp. 74-98.
- Abonyiné Palotás, J.** (2006): A külföldi működőtőke szerepe gazdaságunk fejlődésében. In: Kiss, A. – Mezősi, G. – Sümeghy, Z. (szerk.): *Táj, környezet és társadalom*. Szegedi Tudományegyetem, Szeged, pp. 25-33.
- Agarwal, J. P.** (1980): Determinants of Foreign Direct Investment: A Survey. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 116(4), pp. 739-773.
- Aliber, R. Z.** (1970): A Theory of Direct Foreign Investment. In: Kindleberger, C. P. (ed.): *The International Corporation: A Symposium*. MIT Press, Cambridge, USA, pp. 79-105.
- Aliber, R. Z.** (1971): The Multinational Enterprise in a Multiple Currency World. In: Dunning, J. H. (ed.): *The Multinational Enterprise*. Allen & Unwin, London, pp. 49-56.
- Amendolagine, V.** – Rabellotti, R. (2017): Chinese foreign direct investments in the European Union. In: Drahošková, J. (ed.): *Chinese investment in Europe: corporate strategies and labour relations*. ETUI, Brussels, pp. 99-120.
- Amighini, A.** (2015): China's Economic Growth. Heading to a "New Normal". In: Amighini, A. – Berkofsky, A. (ed.): *Xi's Policy Gambles: The Bumpy Road Ahead*. ISPI, Milan, pp. 49-64.
- Amighini, A.** – Rabellotti, R. – Sanfilippo, M. (2011): China's Outward FDI: An Industry-level Analysis of Host Country Determinants. *CESIFO Working Papers*, No. 3688, 40 p.
- Angelopoulou, A.** – Liargovas P. (2014): Foreign Direct Investment and Growth: EU, EMU, and Transition Economies. *Journal of Economic Integration*, 29(3), pp. 470-495.
- Antalóczy, K.** – Éltető, A. (2002): Magyar vállalatok nemzetköziesedése – indítékok, hatások és problémák. *Közgazdasági Szemle*, 49(2), pp. 158-172.
- Antalóczy, K.** – Sass, M. (2000): Működőtőke-áramlások, befektetői motivációk és befektetésösztönzés a világgazdaságban és Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 47(5), pp. 473-496.
- Antalóczy, K.** – Sass, M. (2014): Tükör által homályosan. A külföldi közvetlentőke-befektetések statisztikai adatainak tartalmáról. *Külgazdaság*, 58(7-8), pp. 30-57.
- Armonaite, A.** (2018): *The energy security challenge in Central and Eastern Europe*. NATO Parliamentary Assembly, Brussels, 24 p.

- Artner, A.** (2009): A kínai működőtőke-kivitel és Kelet-Európa. *Közgazdasági Szemle*, 56(11), pp. 1041-1056.
- Asian Development Bank** (2021): *The 14th Five-Year Plan of the People's Republic of China — Fostering High-Quality Development*. Asian Development Bank, No. 2021-01, Mandaluyong, Philippines, 12 p.
- Association for International Affairs** (2020): *Empty shell no more: China's growing footprint in Central and Eastern Europe*. Association for International Affairs, Prague, 95 p.
- Ádler, J.** – Stocker, M. (2012): *Kompetencia alapú, output orientált oktatás az ideális foglalkoztathatóság érdekében*. Versenyképesség Kutató Központ, Vállalatgazdaságtan Intézet, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 45 p.
- Állami Számvevőszék** (2017): *A magyar kutatás-fejlesztés és innovációs tevékenység eredményessége*. Állami Számvevőszék, Budapest, 93 p.
- Állami Számvevőszék** (2019): *Az általános forgalmi adó csökkentés hatásai a fenntartható kifejlesztés folyamatára*. Állami Számvevőszék, Budapest, 50 p.
- Árva, L.** (1997): Külföldi működőtőke, hazai beszállítói kapcsolatok, külkereskedelmi mérleg és technológiatranszfer. *Közgazdasági Szemle*, 44(11), pp. 1007-1018.
- Balázsi, L.** – Divényi, J. K. – Kézdi, G. – Mátyás, L. (2014): A közgazdasági adatforradalom és a panelökonometria. *Közgazdasági Szemle*, 61(11), pp. 1319-1340.
- Barros, P. P.** – Cabral, L. (2000): Competing for Foreign Direct Investment. *Review of International Economics*, 8(2), pp. 360-371.
- Bekhet, A. H.** – Othman, N. S. (2011): Causality analysis among electricity consumption, consumer expenditure, gross domestic product (GDP) and foreign direct investment (FDI): Case study of Malaysia. *Journal of Economics and International Finance*, 3(4), pp. 228-235.
- Black, D. A.** – Hoyt, W. H. (1989): Bidding for Firms. *American Economic Review*, 79(5), pp. 1249-1256.
- Boss, A.** – Gern, K. J. – Meier, C. P. – Scheide, J. – Schlie, M. (1999): For a stable monetary policy and tax competition in Euroland. *Kiel discussion papers*, 338., 20 p.
- Brainard, S. L.** (1993): An Empirical Assessment of the Factor Proportions Explanation of Multinational Sales. *NBER Working Paper*, No. 4583, 50 p.
- Brattberg, E.** – le Corre, P. – Stronski, P. – de Waal, T. (2021): *Kína befolyása Délkelet-, Közép-és Kelet-Európában*. *Gyenge pontok és ellenállóképesség*. Carnegie Endowment for International Peace, Washington, 110 p.

- Brautigam, D.** (2020): A critical look at Chinese ‘debt-trap diplomacy’: the rise of a meme. *Area Development and Policy*, 5(1), pp. 1-14.
- Bruno, R. L.** – Douarin, E. – Korosteleva, J. – Radosevic, S. (2019): Determinants of Productivity Gap in the European Union: A Multilevel Perspective. *IZA Institute of Labor Economics, Discussion Paper Series*, No. 12542, 58 p.
- Buckley, P. J.** – Casson, M. (1976): *The Future of Multinational Enterprise*. Palgrave Macmillan, London, 116 p.
- Buckley, P. J.** – Clegg, L. – Cross, A. – Liu, X. – Voss, H. – Zheng, P. (2007): The determinants of Chinese outward foreign direct investment. *Journal of International Business Studies*, 38(4), pp. 499-518.
- Buckley, P. J.** – Clegg, L. – Cross, A. – Liu, X. – Voss, H. – Zheng, P. (2017): A retrospective and agenda for future research on Chinese outward foreign direct investment. *Journal of International Business Studies*, 49(1), pp. 4-23.
- Buckley, P. J.** – Clegg, L. – Cross, A. – Voss, H. – Rhodes, M. – Zheng, P. (2008a): Explaining China’s outward FDI: An institutional perspective. In: Sauvant, K. P. (ed.): *The Rise of Transnational Corporations from Emerging Markets: Threat or Opportunity?* Columbia University, New York, pp. 107-157.
- Buckley, P. J.** – Cross, A. R. – Tan, H. – Liu, X. – Voss, H. (2008b): Historic and Emergent Trends in Chinese Outward Direct Investment. *Management International Review*, 48(6), pp. 715-748.
- Burghart, N.** – Rossi, V. (2009): China’s Overseas Direct Investment in the UK. *Chatham House Programme Paper IE PP*, 2009/06, 24 p.
- Carril, F.** – Milgram, J. (2016): Chinese outward FDI in Spain: An analysis of the determinants at the firm level. In: *XI INTECO Workshop on Economic Integration*. Castellón de la Plana, 24-25 November 2016, 34 p.
- Casaburi, I.** (2015): *Chinese investment in Europe 2015-16*. ESADE China Europe Club, Barcelona, 84 p.
- Cerná, I.** – Éltető, A. – Folfas, P. – Kuznar, A. – Krenková, E. – Minárik, M. – Przewdziecka, E. – Szalavetz, A. – Túry, G. – Zábójník, S. (2022): *GVCs in Central Europe - A Perspective of the Automotive Sector after COVID-19*. Visegrad Fund, Bratislava, 183 p.
- Chanegriha, M.** – Stewart, C. – Tsoukis, C. (2017): Identifying the robust economic, geographical and political determinants of FDI: an Extreme Bounds Analysis. *Empirical Economics*, 52(2), pp. 759-776.

- Chang, L.** – Li, J. – Cheong, K. C. – Goh, L. T. (2021): Can Existing Theories Explain China's Outward Foreign Direct Investment in Belt and Road Countries. *Sustainability*, 13(3), 17 p.
- Chen, M. X.** – Lin, C. (2018): Foreign Investment across the Belt and Road: Patterns, Determinants and Effects. *Policy Research Working Paper, The World Bank*, WPS8607, 77 p.
- Cheng, L. K.** – Ma, Z. (2007): China's Outward FDI: Past and Future. *SERUC Working Paper*, No. 200706001E, 37 p.
- Cheong, D.** (2022): Chinese 'Debt Traps' in Southeast Asia: What the Data Say. *ISEAS - Yusof Ishak Institute*, 2022/88, 13 p.
- Cheung, Y. W.** – Qian, X. W. (2009): The Empirics of China's Outward Direct Investment. *Pacific Economic Review*, 14(3), pp. 312-341.
- Child, J.** – Rodrigues, S. B. (2005): The Internationalization of Chinese Firms: A Case for Theoretical Extension? *Management and Organization Review*, 1(3), pp. 381-410.
- Clegg, J.** – Voss, H. (2012): *Chinese Overseas Direct Investment in the European Union*. Europe China Research and Advice Network, London, 88 p.
- Clegg, L. J.** – Voss, H. (2018): Chinese Outward FDI as a Stimulus to Research in International Business. *Management International Review*, 58(1), 8 p.
- Coase, R. H.** (1937): The Nature of the Firm. *Economica*, 4(16), pp. 386-405.
- Contessi, S.** – El-Ghazaly, H. (2010): Multinationals from emerging economies. Growing but little understood. *The Regional Economist*, issue Jul, pp. 16-17.
- Cross, A.** – Buckley, P. J. – Clegg, J. – Voss, H. – Rhodes, M. – Zheng, P. – Liu, X. (2007): An econometric investigation of Chinese outward direct investment. In: Dunning, J. H. – Lin, T. M. (ed.): *Multinational enterprises and emerging challenge of the 21st century*. Edward Elgar Publishing Ltd., Cheltenham, United Kingdom, pp. 55-86.
- Crowley, P.** – Lee, J. (2003): Exchange Rate Volatility and Foreign Investment. *The International Trade Journal*, 17(3), pp. 227-252.
- Cui, L.** – Jiang, F. (2009): FDI entry mode choice of Chinese firms: A strategic behaviour perspective. *Journal of World Business*, 44(4), pp. 434-444.
- Cyber Policy Center** (2021): *14th Five-Year Plan for National Informatization*. Translation, Cyber Policy Center, Stanford University, Stanford, USA, 59 p.
- Czirják, R.** (2019): *Kínai "adósságcsapda-diplomácia" Afrikában: vádaskodás vagy valóság?* PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet, Budapest, 33 p.

- De Beule, F.** – Van Den Bulcke, D. (2012): Locational determinants of outward foreign direct investment: An analysis of Chinese and Indian greenfield investments. *Transnational Corporations*, 21(1), 34 p.
- De Jong, P.** – Greeven, M. J. – Ebbers, H. (2017): Getting the Numbers Right on China's Actual Overseas Investment: The Case of the Netherlands. *Journal of Current Chinese Affairs*, 46(1), pp. 187-209.
- Deloitte** (2015a): *Czech Republic Corporate R&D Report*. Deloitte, Prague, 12 p.
- Deloitte** (2015b): *Estonia Corporate R&D Report*. Deloitte, Tallin, 10 p.
- Dimov, D.** – Taneva, N. (2019): The R&D personnel – a key competitive factor for the innovative enterprises in Bulgaria. In: *Contemporary issues in business, management, economics engineering'2019, International Scientific Conference*, Vilnius, 9-10 May 2019, pp. 860-871.
- Dorozynska, A.** – Dorozynski, T. (2015): Human Capital and fdi in Central and Eastern Europe. *Managing Global Transitions*, 13(2), pp. 151-170.
- Dreger, C.** – Schüler-Zhou, Y. – Schüller, M. (2015): Determinants of Chinese Direct Investments in the European Union. *DIW Berlin, Discussion Paper*, No. 1480, 21 p.
- Dreger, C.** – Schüler-Zhou, Y. – Schüller, M. (2017): Chinese Foreign Direct Investment in Europe Follows Conventional Models. *DIW Economic Bulletin*, No. 14/15, pp. 155-160.
- Dumitrescu, E. I.** – Hurlin, C. (2012): Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), pp. 1450-1460.
- Dunning, J. H.** (1977): Trade, Location of Economic Activity and the MNE: A Search for an Eclectic Approach. In: Hesselborn, P. O. – Phlin, B. – Wijkman, P. M. (ed.): *The International Allocation of Economic Activity*. Macmillan, London, pp: 395-418.
- Dunning, J. H.** (1979): Explaining Changing Patterns of International Production: In Defence of the Eclectic Theory. *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 41, pp. 269-295.
- Dunning, J. H.** (1988): The Eclectic Paradigm of International Production: A Restatement and Some Possible Extensions. *Journal of International Business Studies*, 19, 31 p.
- Dunning, J. H.** – Narula, R. (1996): *Foreign Direct Investment and Governments: Catalysts for Economic Restructuring*. Routledge, London, 472 p.
- Ebbers, H.** – Zhang, J. (2010): Chinese investments in the EU. *Eastern Journal of European Studies*, 1(2), pp. 187-206.
- Egan, M.** – Guimaraes, M. H. (2017): The Single Market: Trade Barriers and Trade Remedies. *Journal of Common Market Studies*, 55(2), pp. 294-311.

- Ekeledo, I.** – Sivakumar, K. (2004): International market entry mode strategies of manufacturing firms and service firms: A resource-based perspective. *International Marketing Review*, 21(1), pp. 68-101.
- Engelberth, I.** – Sági, J. (2017): Az Új selyemút kezdeményezés szerepe, céljai. *Külügyi Szemle*, 16(3), pp. 85-104.
- Eszterhai, V.** (2016): *Az Egy Övezet, Egy Út geopolitikai jelentősége a történelmi távlatban.* PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet, Budapest, 17 p.
- Eszterhai, V.** (2021): *Srí Lanka esete a kínai adósságcsapda-diplomáciával – mítosz és valóság.* KKI-elemzések, Külügyi és Külgazdasági Intézet, Budapest, E-2021/10, 12 p.
- EU SME Centre** (2014): *Chinese Outward Foreign Direct Investment in the EU. Opportunities and Challenges for European SMEs to Link into the Global Value Chain of Chinese Multinational Enterprises.* EU SME Centre, Beijing, 27 p.
- Európai Bizottság** (2017a): *Az európai identitás erősítése az oktatás és a kultúra által.* A Bizottság hozzájárulása a vezetők munkabédjéhez, Európai Bizottság, Göteborg, 2 p.
- Európai Bizottság** (2017b): *Kutatás és innováció.* Európai szemeszter – tematikus tájékoztató, Európai Bizottság, Brüsszel, 16 p.
- European Parliament** (2018): *China, the 16+1 format and the EU.* European Parliament, Strasbourg, 8 p.
- European Union Chamber of Commerce in China** (2013): *Chinese Outbound Investment in the European Union.* European Union Chamber of Commerce in China, Beijing, 52 p.
- Eurostat: Statistics**, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home/>
- Éltető, A.** (2023): *Akkumulátorgyártás Magyarországon.* Műhelytanulmányok, ELKH Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont, Világgazdasági Intézet, 147, Budapest, 69 p.
- Ferdous, R.** – Akter, H. (2019): The Impact of Economic Growth of China on the World Economy. *The Jahangirnagar Economic Review*, 30(June), 14 p.
- Flór, N. L.** – Kovács, E. – Sárdi, G. – Zay, B. (2023): *Környezeti és gazdasági szempontból is jelentős az akkumulátorok szerepe Európában.* Oeconomus Gazdaságkutató Alapítvány, Budapest, 26 p.
- Fontagné, L.** – Py, L. (2010): Determinants of Foreign Direct Investment by Chinese Enterprises in the European Union. *CEPII Research Report*, No. 2010-01, 55 p.
- Fung, K. C.** – Korhonen, L. – Li, K. – Ng, F. (2009): China and Central and Eastern European Countries. Regional Networks, Global Supply Chain or International Competitors? *Journal of Economic Integration*, 24(3), pp. 476-504.

- Galán, J. I.** – González-Benito, J. – (2001): Determinant Factors of Foreign Direct Investment: Some Empirical Evidence. *European Business Review*, 13(5), pp. 269-278.
- Galántainé, M. Zs.** (2005): Adóverseny az Európai Unióban. *Hitelintézeti Szemle*, 4(5-6), pp. 45-62.
- Gábor, T.** (2009): Kína árfolyam-politikája és a globális egyensúlytalanságok. *Hitelintézeti Szemle*, 8(2), pp. 111-124.
- Gál, Z.** (2019): Az FDI szerepe a gazdasági növekedés és a beruházások területi differenciálódásában Magyarországon. *Közgazdasági Szemle*, 66(6), pp. 653-686.
- Gál, Z.** – Fazekas, G. (2021): Az ázsiai közvetlentőke-befektetések sajátosságai a visegrádi országokban: a beruházási stratégiák és a termelékenység összefüggései. *Területi statisztika*, 61(1), pp. 105-130.
- Gál, Z.** – Fazekas, G. (2023): A kínai, japán és dél-koreai külföldi közvetlentőke-befektetések innovációs motivációi a visegrádi országokban. *Eurázsia Szemle*, 3(2), pp. 98-119.
- Gál, Z.** – Juhász, B. (2016): A vállalatok nemzetköziesedésének vizsgálata Kelet-Közép-Európában makrogazdasági módszerekkel. *Vezetéstudomány*, 47(8), pp. 26-39.
- Gasparéniené, L.** – Remeikiené, R. – Sivickiené, R. (2019): Impact of Foreign Direct Investment on Tax Revenue. In: “*Whither Our Economies - 2019*”, *International Scientific Conference*, Vilnius, Lithuania, 19-20 September 2019, pp. 99-112.
- Gáspár, T.** – Sass, M. (2023): ‘Space-time dents’ in global value chains – The Hungarian case. *Society and Economy*, 45(3), pp. 173-185.
- Gereffi, G.** (1994): The Organization of Buyer-Driven Global Commodity Chains: How U.S. Retailers Shape Overseas Production Networks. In: Gereffi, G. – Korzeniewicz, M. (ed.): *Commodity Chains and Global Capitalism*. Praeger Publishing, Westport, USA, pp. 142-178.
- Gereffi, G.** (1999): International trade and industrial upgrading in the apparel commodity chain. *Journal of International Economics*, 48(1), pp. 37-70.
- Gereffi, G.** – Humphrey, J. – Sturgeon, T. (2005): The governance of global value chains. *Review of International Political Economy*, 12(1), pp. 78-104.
- Gherghina, S. C.** – Simionescu, L. N. – Hudea, O. S. (2019): Exploring Foreign Direct Investment–Economic Growth Nexus—Empirical Evidence from Central and Eastern European Countries. *Sustainability*, 11(19), 33 p.
- Goodspeed, T.** – Martinez-Vazquez J. – Zhang, L. (2006): Are other government policies more important than taxation in attracting FDI? *Andrew Young School of Policy Studies Research Paper*, No. 06-28, 22 p.

- Goreczky, P.** (2017): *Kína kapcsolata Közép- és Kelet-Európával: a „16+1” együttműködés eddigi mérlege*. KKI-tanulmányok, Külügyi és Külgazdasági Intézet, T-2017/9., 19 p.
- Graham, E. M.** (1996): The (Not Wholly Satisfactory) State of the Theory of Foreign Direct Investment and the Multinational Enterprise. *Economic Systems*, 20(2), pp. 183-206.
- Granger, C. W. J.** (1969): Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica*, 37(3), pp. 424-438.
- Gropp, R.** – Kostial, K. (2000): The Disappearing Tax Base: Is Foreign Direct Investment Eroding Corporate Income Taxes? *ECB Working Paper*, 31, 38 p.
- Grzegorzcyk, L.** – Budzynski, T. (2015): The rate of corporate income tax and the investment attractiveness of the Visegrad Group countries. In: *Managing Intellectual Capital and Innovation for Sustainable and Inclusive Society*, MakeLearn and TIIM Joint International Conference, Bari, Italy, 27-29 May 2015, pp. 1085-1091.
- Gugler, P.** – Boie, B. (2008): The Emergence of Chinese FDI. Determinants and Strategies of Chinese MNEs. In: *Emerging Multinationals: Outward Foreign Direct Investment from Emerging and Developing Economies*. Conference, Copenhagen, 9-10 October 2008, 32 p.
- Günther, J.** – Kristalova, M. (2016): No Risk, No Fun? Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe. *Intereconomics*, 51(2), pp. 95-99.
- Gyórfy, D.** (2023): Iparpolitika és akkumulátorgyártás Magyarországon és Svédországban. *Közgazdasági Szemle*, 70(3), pp. 245-273.
- Gyuris, F.** (2017): A kínai gazdasági csoda okai és korlátai. *Földrajzi Közlemények*, 141(3), pp. 275-287.
- Hanemann, T.** – Huotari, M. (2018): *EU-China FDI: Working towards reciprocity in investment relations*. Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group, Berlin & New York, 44 p.
- Hanemann, T.** – Rosen, D. H. (2012): *China Invests in Europe: Patterns, Impacts and Policy Issues*. Rhodium Group, New York, 105 p.
- Hao, Y.** (2021): Is China's Investment A Debt Trap? -A Comparative Research Based on the Investment in the United States, Europe and China. *Advances in Economics, Business and Management Research*, No. 203, pp. 2604-2610.
- Hanson, G. H.** – Mataloni, R. J. – Slaughter, M. J. (2001): Expansion Strategies of U.S. Multinational Firms. *NBER Working Paper*, No. 8433, 47 p.
- Hecq, L.** (2018): *The Chinese Foreign Direct Investment in the European Union and the attractiveness of the geographical European Regions*. Louvain School of Management, Université catholique de Louvain, Louvain, 24 p.

- Heiduk, G.** – McCaleb, A. (2014): Towards tapping Visegrad countries' full potential for attracting Chinese OFDI. In: Szunomár, Á. (ed.): *Chinese investments and financial engagement in Visegrad countries: myth or reality?* MTA KRTK VGI & Visegrad Fund, Budapest, pp. 142-178.
- Helpman, E.** – Krugman, P. R. (1985): *Market Structure and Foreign Trade: Increasing Returns, Imperfect Competition, and the International Economy.* MIT Press, Cambridge, USA, 271 p.
- Henderson, J.** – Dicken, P. – Hess, M. – Coe, N. – Yeung, H. W. C. (2002): Global production networks and the analysis of economic development. *Review of International Political Economy*, 9(3), pp. 436-464.
- Hermann, Z.** – Varga, J. (2012): A népesség iskolázottságának előrejelzése 2020-ig. Iskolázási mikroszimulációs modell (ISMIK). *Budapesti Munkagazdaságtani Füzetek*, 15(4), 109 p.
- Herz, B.** – Mejer, M. (2019): Effects of the European Union Trademark: Lessons for the harmonization of intellectual property systems. *Research Policy*, 48(7), pp. 1841-1854.
- Hinton, P. R.** (2004): *Statistics Explained.* Routledge, London, 379 p.
- Hintosová, A. B.** – Bruothová, M. – Kubíková, Z. – Rucinsky, R. (2018): Determinants of foreign direct investment inflows: A case of the Visegrad countries. *Journal of International Studies*, 11(2), pp. 222-235.
- Holtbrügge, D.** – Berning, S. C. (2018): Market Entry Strategies and Performance of Chinese Firms in Germany: The Moderating Effect of Home Government Support. *Management International Review*, 58(1), 24 p.
- Humphrey, J.** – Schmitz, H. (2000): Governance and upgrading: Linking industrial clusters and global value chain research. *IDS Working Paper*, 120, 37 p.
- Hungarian Investment Promotion Agency** (2018): *Invest in Hungary.* Hungarian Investment Promotion Agency, Budapest, 89 p.
- Hunya, G.** – Geishecker, I. (2005): Employment Effects of Foreign Direct Investment in Central and Eastern Europe. *wiiw Research Reports*, 321, 41 p.
- Hunyadi, L.** (2006): A heteroszkedaszticitásról egyszerűbben. *Statisztikai Szemle*, 84(1), pp. 75-82.
- Hunyadi, L.** – Vita, L. (2008): *Statisztika I-II.* Aula Kiadó, Budapest, 648 p.
- Hymer, S. H.** (1960): *The International Operations of National Firms: A Study of Direct Foreign Investment.* MIT Press, Cambridge, USA, 396 p.

- Ilhéu, F.** (2016): New Silk Road – Trade and Investment. Perspectives for EU and New Partnerships. *Working Paper CEsa CSG*, 145, 30 p.
- Imre, G.** (2012): *A kárpátaljai magyar tőkebefektetések sajátosságainak vizsgálata a magyar-ukrán határtérség társadalmi-gazdasági folyamatainak tükrében.* Doktori értekezés-tervezet, Széchenyi István Egyetem, Győr, 256 p.
- International Monetary Fund** (2009): *Balance of Payments and International Investment Position Manual.* International Monetary Fund, Washington, 371 p.
- Ivicz, M.** – Katona, K. – Schlett, A. (2004): Vonzó-e Magyarország a külföldi működőtőke számára? In: Botos, K. (szerk.): *Pénzügyek a globalizációban.* JATEPress, Szeged, pp. 62-73.
- Jirasavetakul, L. B. F.** – Rahman, J. (2018): Foreign Direct Investment in New Member States of the EU and Western Balkans: Taking Stock and Assessing Prospects. *IMF Working Paper*, WP/18/187, 37 p.
- Jorgenson, D. W.** (1963): Capital Theory and Investment Behavior. *The American Economic Review*, 53(2), pp. 247-259.
- Karásková, I.** (2021): China's Investment in the Czech Republic: Much ado About Nothing? *Foreign Policy Review*, 14(1), pp. 65-75.
- Katona, K.** (2006): A magyarországi tőkeimportot befolyásoló tényezők újraértelmezése. *Közgazdasági Szemle*, 53(11), pp. 986-1001.
- Katona, K.** (2007): *Vonzások és választások a tőkepiacon. A külföldi működőtőkebefektetések elmélete és szerepe a magyarországi gazdasági átalakulásban.* Gondolat Kiadó, Budapest, 244 p.
- Katona, K.** (2010): A külföldi tőkebefektetések okainak változása Kelet-Közép-Európában. *Pénzügyi Szemle*, 55(3), pp. 656-673.
- Katona, K.** (2012): Az adópolitika hatása mikroökonómiai szemszögből. Vállalati termelékenység Magyarországon. *Pázmány Law Working Papers*, 3(25), 18 p.
- Kazainé Ónodi, A.** – Holló, S. (2017): *A munkabért terhelő adók és járulékok alakulása 1998 és 2017 között Magyarországon.* 166. sz. Műhelytanulmány, Budapest Corvinus Egyetem, Budapest, 23 p.
- Kersan-Skabic, I.** (2013): International development as a determinant of FDI attractiveness in Southeast Europe. *Drustvena istrazivanja: Journal for General Social Issues*, 22(2), pp. 215-235.
- Kindleberger, C. P.** (1969): *American Business Abroad: Six Lectures on Direct Investment.* Yale University Press, New Haven, USA, 225 p.

- Kinoshita, Y.** (2011): Sectoral Composition of Foreign Direct Investment and External Vulnerability in Eastern Europe. *IMF Working Paper*, WP/11/123, 29 p.
- Kirkegaard, J. F.** (2019): *Chinese Investments in the US and EU Are Declining—for Similar Reasons*. Peterson Institute for International Economics, Washington, 17 p.
- Knickerbocker, F.** (1973): *Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise*. Harvard University Press, Cambridge, USA, 236 p.
- Koleski, K.** (2017): *The 13th Five-Year Plan*. Staff Research Report, U.S.-China Economic and Security Review Commission, Washington, 65 p.
- Kolstad, I.** – Wiig, A. (2009): What determines Chinese outward FDI? *CMI Working Paper*, Chr. Michelsen Institute, Bergen. 3, 19 p.
- Korniyenko, Y.** – Sakatsume, T. (2009): Chinese investment in the transition countries. *EBRD Working Paper*, No. 107, 33 p.
- Központi Statisztikai Hivatal:** *STADAT*, <http://www.ksh.hu/stadat>
- KPMG:** *Corporate tax rates table*, <https://home.kpmg.com>
- Kratz, A.** – Huotari, M. – Hanemann, T. – Arcesati, R. (2020): *Chinese FDI in Europe. 2019 update*. Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group, Berlin & New York, 26 p.
- Kratz, A.** – Zenglein, M. J. – Sebastian, G. – Witzke, M. (2022): *Chinese FDI in Europe. 2021 update*. Mercator Institute for China Studies & Rhodium Group, Berlin & New York, 19 p.
- Krishnankutty, R.** (2010): Testing the relationship between FDI inflow and out flow in India: a critical analysis. *MPRA Paper*, No. 48609, 13 p.
- Lartey, S.** – Akuffo, B. – Ampaw, E. M. – Larbi, S. O. (2014): Multiple Regression and Structural Analysis of Foreign Direct Investment (FDI) in Ghana (1994-2010). *International Journal of Business and Social Research*, 4(4), pp. 65-82.
- Li, S.** (2020): Determinants of Chinese Direct Investment in Central-East Europe under the Belt and Road Initiative Framework: A Panel Data Analysis. *International Journal of Innovation and Economic Development*, 6(4), pp. 62-81.
- Lin, C. F.** (2016): Does Chinese OFDI really promote export? *China Finance and Economic Review*, 4(13), 16 p.
- Linden, R. H.** (2018): The New Sea People: China in the Mediterranean. *IAI Papers*, 18|14, 22 p.
- Liu, L.** – Tian, Y. (2008): The internationalisation of Chinese enterprises: The analysis of the UK case. *International Journal of Technology and Globalisation*, 4(1), pp. 87-102.

- Liu, X.** – Buck, T. – Shu, C. (2005): Chinese Economic Development, the next stage: outward FDI? *International Business Review*, 14(1), pp. 97-115.
- Liu, X.** – Burrige, P. – Sinclair, P. (2002): Relationships between economic growth, foreign direct investment and trade: evidence from China. *Applied Economics*, 34(11), pp. 1433-1440.
- Liu, X.** – White, S. (2001): Comparing innovation systems: a framework and application to China's transitional context. *Research Policy*, 30(7), pp. 1091-1114.
- Luo, Y.** – Xue, Q. – Han, B. (2010): How emerging market governments promote outward FDI: Experience from China. *Journal of World Business*, 45(1), pp. 68-79.
- Lv, P.** – Barbieri, E. – Spigarelli, F. – Curran, L. (2018): An industry-based view of FDI – exploring the motivations for Chinese OFDI in Europe across industries. In: *6th Copenhagen conference on „emerging multinationals”*. *Outward investment from emerging economies*, Copenhagen, Denmark, 11-12 October 2018, 25 p.
- Ma, Y.** – Overbeek, H. (2015): Chinese foreign direct investment in the European Union: explaining changing patterns. *Global Affairs*, 1(4-5), pp. 441-454.
- Magyar Kína-kutatásért Alapítvány** (2011): *Kínai munkaadók és munkavállalók Magyarországon*. Foglalkoztatási Hivatal, Budapest, 221 p.
- Magyar Köztársaság Kormánya** (2005): *A Magyar Köztársaság Kormányának stratégiája az egész életen át tartó tanulásról*. Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest, 64 p.
- Magyar Köztársaság Kormánya** (2007): *Új Magyarország fejlesztési terv. Magyarország nemzeti stratégiai referenciakerete 2007-2013. Foglalkoztatás és növekedés*. Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest, 196 p.
- Magyar Köztársaság Kormánya** (2012): *A nemzeti idegennyelv-oktatás fejlesztésének stratégiája az általános iskolától a diplomáig*. Magyar Köztársaság Kormánya, Budapest, 44 p.
- Magyar Nemzeti Bank**: *Statisztika*, <http://www.mnb.hu/Statisztika/statisztikai-adatok-informaciok/adatok-idosorok>
- Magyar Nemzeti Bank** (2007): *Közvetlen tőkebefektetés statisztika. Magyarország 1995-2005*. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 111 p.
- Magyar Nemzeti Bank** (2012): *Magyarország fizetésimérleg- és külfölddel szembeni befektetésipozíció-statisztikái*. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 96 p.
- Magyar Nemzeti Bank** (2014): *Változások a fizetésimérleg-statisztikákban. Az új nemzetközi módszertan (BPM6) bevezetése*. Tájékoztató, Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 7 p.

- Magyar Nemzeti Bank** (2020): *Termelékenységi jelentés*. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 98 p.
- Markowitz, H. M.** (1959): *Portfolio Selection: Efficient Diversification of Investments*. John Wiley & Sons, New York, 356 p.
- Markusen, J. R.** (1984): Multinationals, Multi-plant Economies and the Gains from Trade. *Journal of International Economics*, 16(3-4), pp. 205-226.
- Markusen, J. R.** (1995): The Boundaries of Multinational Enterprises and the Theory of International Trade. *The Journal of Economic Perspectives*, 9(2), pp. 169-189.
- Markusen, J. R.** (1997): Trade versus Investment Liberalization. *NBER Working Paper*, No. 6231, 29 p.
- Matura, T.** (2011): Kína európai befektetései és a magyar kapcsolatok. *Magyar Külügyi Intézet*, 4(40), 11 p.
- Matura, T.** (2020): *Trade, Investment and Politics between China and Central and Eastern Europe: Economic Necessity or a Trojan Horse?* Doktori értekezés, Corvinus Egyetem, Budapest, 237 p.
- Matura, T.** (2021): *Chinese Investment in Central and Eastern Europe. A reality check*. Central and Eastern European Center for Asian Studies, Budapest, 16 p.
- McCaleb, A.** – Szunomár, Á. (2017): Chinese foreign direct investment in central and eastern Europe: an institutional perspective. In: Drahekoupil J. (ed.): *Chinese Investment in Europe. Corporate Strategies and Labour Relations*. ETUI, Brussels, pp. 121-140.
- Meunier, S.** (2012): *Political impact of Chinese foreign direct investment in the European Union on transatlantic regions*. European Parliament, Brussels, 22 p.
- Milelli, C.** – Sindzingre, A. (2013): Chinese Outward Foreign Direct Investment in Developed and Developing Countries: Converging Characteristics? *Economix Working Paper*, 2013-34, 37 p.
- Minigou, É. W.** – Tapsoba, S. J. (2020): Education Systems and Foreign Direct Investment: Does External Efficiency Matter? *Journal of Applied Economics*, 23(1), pp. 583-599.
- Ministry of Education and Science of Republic of Bulgaria** (2016): *Better Science for a Better Bulgaria 2025. Vision for a research policy strategy in support of society and economy*. Ministry of Education and Science, Sofia, 15 p.
- Moosa, I. A.** (2002): *Foreign Direct Investment Theory, Evidence and Practice*. Palgrave Macmillan, London, 311 p.
- Morck, R.** – Yeung, B. – Zhao, M. (2008): Perspectives on China's outward foreign direct investment. *Journal of International Business Studies*, 39(3), pp. 337-350.

- Mordkoff, J. T.** (2016): *The Assumption(s) of Normality*. The University of Iowa, Iowa City, USA, 6 p.
- Mudiyanselage, M. M.** – Epuran, G. – Tescasiu, B. (2021): Causal Links between Trade Openness and Foreign Direct Investment in Romania. *Journal of Risk and Financial Management*, 14(3), 18 p.
- Mundell, R. A.** (1957): International Trade and Factor Mobility. *American Economic Review*, 47(3), pp. 321-335.
- National Development and Reform Commission** (2014): *UK Investment Guide for Chinese Investors*. Institute of Foreign Economy, National Development and Reform Commission, Beijing, 76 p.
- Nemzeti Innovációs Hivatal** (2012): *Jelentés a vállalati KFI helyzetéről*. Nemzeti Innovációs Hivatal, Budapest, 60 p.
- Nistor, I. A.** – Paun, D. (2013): Taxation and its effect on foreign direct investments – the case of Romania. *Financial Sciences. Nauki o Finansach*, 3(16), pp. 37-47.
- Novák, T.** – Túry, G. (2009): Magyarország, mint regionális központ Kína számára Közép-, Kelet- és Délkelet-Európában – a regionális kooperáció lehetőségei. In: Inotai A. – Juhász O. (szerk.): *Stratégiai kutatások. A változó Kína -III. Magyar-kínai kapcsolatok fejlesztésének néhány területe*. MTA VKI - MeH, Budapest, pp. 123-149.
- Novoszath, P.** (2020): Developing the Transport Infrastructure of Central and Eastern Europe With a View to the Region's Convergence. *Journal für Mobilität und Verkehr*, No. 6., pp. 11-20.
- Nurkse, R.** (1953): *Problems of Capital Formation in Underdeveloped Countries*. Basil Blackwell, Oxford, 163 p.
- OECD**: *Statistics*, <https://stats.oecd.org/>
- OECD** (2002): *Foreign Direct Investment for Development: Maximising Benefits, Minimising Costs*. OECD, Paris, 34 p.
- OECD** (2021): *Education at a Glance 2021*. OECD, Paris, 472 p.
- Oehler-Sincai, I. M.** (2017): Chinese Investment in Romania: More Lost Opportunities Than Implemented Projects. In: Seaman J. – Huotari, M. – Otero-Iglesias, M. (ed.): *Chinese Investment in Europe: A Country-Level Approach*. French Institute of International Relations (Ifri), Elcano Royal Institute, Mercator Institute for China Studies, Paris, pp. 125-134.
- Ohmae, K.** (1995): *The End of the Nation-state: The Rise of Regional Economies*. Simon and Schuster Inc., New York, 214 p.

- Oreziak, L.** (2020): The Evolution of the Process of the Harmonization of Value Added Tax (VAT) Within the European Union. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 4/2020, pp. 93-108.
- Ódor, Cs.** (2009): A forgalmi adó szabályozása az EU-ban. *De iurisprudentia et iure publico*, 3(2), 16 p.
- PAGEO** (2018): *GeoDebates vitaindító: Szárazföldi vs. tengeri kereskedelem*. PAGEO Geopolitikai Kutatóintézet, Budapest, 13 p.
- Pain, N.** – van Welsum, D. (2003): Untying The Gordian Knot. The Multiple Links Between Exchange Rates and Foreign Direct Investment. *Journal of Common Market Studies*, 41(5), pp. 823-846.
- Paul, A.** – Popovici, O. C. – Calin, C. A. (2014): The Attractiveness of CEE Countries For FDI. A Public Policy Approach Using the Topsis Method. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, No. 42, pp. 156-180.
- Polló, L.** (2013): *Kis- és középvállalati vezetők ABC-je*. Lilium Konzultáns Kft., Budapest, 186 p.
- Polónyi, I.** (2002): *Az oktatás gazdaságtana*, Osiris Kiadó, Budapest, 426 p.
- Poncet, S.** (2010): Inward and outward FDI in China. In: Greenaway, D. – Milner, C. – Shujie Y. (ed.): *China and the World Economy. Consequences and challenges*. Forthcoming, London, pp. 112-134.
- Poulain, L.** (2011): China's new Balkan's strategy. *Central Europe Watch, Center for Strategic & International Studies (CSIS), Washington*, 1(2), 7 p.
- Quer, D.** – Claver, E. – Rienda, L. (2011): Chinese Multinationals and Entry Mode Choice: Institutional, Transaction and Firm-Specific Factors. *Frontiers of Business Research in China*, 6(1), 24 p.
- Raczynski, J.** – Szarata, A. (2018): The role of Polish infrastructural projects in creating high speed railway network in Central Europe. *TTS Technika Transportu Szybowego*, 25(9), 18 p.
- Rappai, G.** (2011): Okság a statisztikai modellekben. *Statisztikai Szemle*, 89(10-11), pp. 1113-1129.
- Rugraff, E.** (2014): Foreign direct R&D investment in Central Europe: where do we stand? *Document de Travail, Bureau d'économie théorique et appliquée*, No. 2014-22, 29 p.
- Saarela, A.** (2018): *A new era in EU-China relations: more wide-ranging strategic cooperation?* European Parliament, Policy Department, Brussels, 61 p.
- Salát, G.** (2010): Kína puha ereje. *Kommentár*, 5(6), pp. 100-113.

- Sanfilippo, M.** (2014): Chinese Investments in Italy: Facing Risks and Grasping Opportunities. *Istituto Affari Internazionali, Working Paper*, 14|19, 32 p.
- Sass, M.** – Gubik, A. – Szunomár, Á. (2019): Ázsiai tőkebefektetések Magyarországon. Miért érkeznek gyakran közvetítő országokon keresztül? *Statisztikai Szemle*, 97(11), pp. 1050-1070.
- Sass, M.** – Gubik, A. – Szunomár, Á. – Shobha, K. – Oszvald, É. (2020): *Ázsiai közvetlentőke-befektetések Magyarországon*. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, Budapest, 66 p.
- Sauvant, K. P.** (2005): New sources of FDI: The BRICs-outward FDI from Brazil, Russia, India and China. *Journal of World Investment and Trade*, 6(5), pp. 639-710.
- Sauvant, K. P.** (2013): Three challenges for China's outward FDI policy. *Columbia FDI Perspectives*, No. 106, 3 p.
- Shen, Z.** – Puig, F. (2018): Spatial Dependence of the FDI Entry Mode Decision: Empirical Evidence From Emerging Market Enterprises. *Management International Review*, 58(12), 22 p.
- Silgoner, M.** – Steiner, K. – Wörz, J. – Schitter, C. (2013): Fishing in the same pool? Export strengths and competitiveness of China and CEESE in the EU-15 market. *Working Paper, European Central Bank, Frankfurt*, No. 1159, 35 p.
- Simon, Gy. Ifj.** (2006): A gazdasági növekedés tényezői és problémái az Európai Unióban. *Statisztikai Szemle*, 84(8), pp. 764-787.
- Singh, D.** (2019): Determinant of Innovation and its Impact on Foreign Direct Investment: Context of Europe. *Researchers World – Journal of Arts, Science & Commerce*, 10(1), 11 p.
- Skoba, L.** (2014): *Chinese investment in the EU*. Briefing, European Parliamentary Research Service (EPRS), Brussels, 6 p.
- Sonzogni, D.** (2012): Chinese Companies Investing in Europe: Modern Conquerors or Strategic Partners? *Journal of the Washington Institute of China Studies*, 7(2), pp. 46-64.
- Stanicek, B.** – Tarpova, S. (2022): *China's strategic interests in the Western Balkans*. Briefing, European Parliamentary Research Service, Brussels, 10 p.
- Strat, V. A.** (2015): The relationship between the education system and the inflows of FDI for the Central and East European EU new member states. *Revista Romana de Economie*, 41(2), pp. 76-92.
- Sutherland, D.** – Matthews, B. – El-Gohari, A. (2012): An exploration of how Chinese Companies Use Tax Havens and Offshore Financial Centres: 'Round-Tripping' or

- 'Capital-Augmenting' OFDI? In: Fu, X. (ed.): *China's role in global economic recovery*. Routledge, London, pp. 146-166.
- Sutherland, D.** – Hennart, J. F. – Anderson, J. R. (2019): How does the routing of FDI to and via tax havens confound our understanding of Chinese MNE identity? A critical review of the empirical literature on Chinese MNEs. *Asian Business & Management*, 18(5), pp. 337-359.
- Szabo, S.** (2019): *FDI in the Czech Republic: A Visegrád Comparison*. European Commission, Luxembourg, 18 p.
- Szanyi, M.** (1997): Elmélet és gyakorlat a nemzetközi működőtőke-áramlás vizsgálatában. *Közgazdasági Szemle*, 44(6), pp. 488-508.
- Szunomár, Á.** – Biedermann, Zs. (2014): Chinese Outward FDI in Europe and the Central and Eastern European region within a global context. *MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Világgazdasági Intézet, Working paper*, No. 207, 32 p.
- Szunomár, Á.** – Raul, L. D. F. A. (2022): Kelet-Közép-Európa a digitális selyemúton? *Közgazdasági Szemle*, 69(3), pp. 367-388.
- Talpos, I.** – Enache, C. (2010): Searching For Human Capital Determinants Of Foreign Direct Investment Inflows In The EU New Member States. *Annales Universitatis Apulensis Series Oeconomica*, 12(1), pp. 483-494.
- Tiebout, C.** (1956): A Pure Theory of Local Expenditures. *Journal of Political Economy*, 64(5), pp. 416-424.
- Tobin, J.** (1958): Liquidity Preference as Behavior Towards Risk. *Review of Economic Studies*, 25(2), pp. 65-86.
- Turai, Z.** (2018): *China in Central and Eastern Europe*. CEPA, Washington, 18 p.
- Turcsányi, K.** (2009): A köz- és magánszféra együttműködése a felsőoktatásban. In: *MEB 2009 – 7th International Conference on Management, Enterprise and Benchmarking*, Budapest, 5-6 June 2009, pp. 331-340.
- UNCTAD** (1998): *World Investment Report*, United Nations, New York & Geneva, 445 p.
- UNCTAD** (2000): *Tax incentives and foreign direct investment*. United Nations, New York & Geneva, 177 p.
- UNCTAD** (2012): *World Investment Report*, United Nations, New York & Geneva, 239 p.
- UNCTAD** (2022): *China's structural transformation: What can developing countries learn?* United Nations, New York & Geneva, 103 p.
- UNCTAD** (2023): *World Investment Report*, United Nations, New York & Geneva, 231 p.
- UNESCO**: *Statistics*, <http://data.uis.unesco.org/>

- Varga, J.** (2017): Az adóteher-csökkentés és a gazdaság kifehérítésének pályája Magyarországon 2010 után. *Pénzügyi Szemle*, 62(1), pp. 7-20.
- Vámos, D.** (2000): A diplomások iránti szükséglet és a felsőoktatás. In: Lukács, P. (szerk.): *Felsőoktatás új pályán*. Oktatókutató Intézet, Budapest, pp. 148-168.
- Vernon, R.** (1966): International Investment and International Trade in the Product Cycle. *Quarterly Journal of Economics*, 80(2), pp. 190-207.
- Vijayakumar, N.** – Sridharan, P. – Rao, K. C. S. (2010): Determinants of FDI in BRICS Countries: A panel analysis. *Journal of Business Science and Applied Management*, 5(3), 13 p.
- Wang, H.** – Zhong, X. (2023): An Empirical Study on the Impact of Chinese OFDI on the Global Value Chain Positions of Countries Along the Belt and Road and Threshold Effects. *Sage Journals*, January-March 2023, 21 p.
- Wang, M. Y.** (2002): The motivations behind China's government-initiated industrial investments overseas. *Pacific Affairs, University of British Columbia*, 75(2), pp. 187-206.
- Wang, Q.** – Boateng, A. (2007): Cross-border M&As by Chinese firms: An analysis of strategic motivation and performance. *International Management Review*, 3(4), pp. 19-29.
- Wei, Z.** (2010): The literature on Chinese Outward FDI. *Multinational Business Review*, 18(3), pp. 73-112.
- Wei, W. X.** – Alon, I. (2010): Chinese outward direct investment: A study on macroeconomic determinants. *International Journal Business and Emerging Markets*, 2(4), pp. 352-368.
- Wilson, J. D.** (1999): Theories of Tax Competition. *National Tax Journal*, 52(2), pp. 269-304.
- WIPO: Statistics**, <https://www.wipo.int>
- Wong, P.** – Wilhelmus, J. – Jarand, M. – Lui, J. (2020): *China's Global Investment Strategy*. Milken Institute, Santa Monica, 32 p.
- Wooldridge, J. M.** (2009): *Introductory Econometrics. A Modern Approach*. South-Western Cengage Learning, Cincinnati, 910 p.
- World Bank: Statistics**, <http://data.worldbank.org/>
- Xing, Y.** – Pradhananga, M. (2013): How Important is Exports and FDI for China's Economic Growth? *GRIPS Discussion Paper, National Graduate Institute for Policy Studies*, 13-04, 20 p.
- Yan, T.** (2019): *Evolution of China's Outward Foreign Direct Investment Regime: Implications for South and East Asia under the Belt and Road Initiative (BRI)*. Auckland University of Technology, Auckland, 61 p.

- Ying, F.** (2014): An Analysis of China's Outward Foreign Direct Investment to the EU: Features and Problems. *International Journal of Management and Economics*, 41(1), pp. 45-59.
- Yiu, D. W.** – Lau, C. M. – Bruton, G. D. (2007): International venturing by emerging economy firms: the effects of firm capabilities, home country networks and corporate entrepreneurship. *Journal of International Business Studies*, 38, pp. 519-540.
- Zhang, Y.** (2003): *China's Emerging Global Businesses: Political Economy and Institutional Investigations*. Palgrave Macmillan, Basingstoke & New York, 286 p.
- Zhang, X.** – Daly, K. (2011): The determinants of China's outward foreign direct investment. *Emerging Markets Review*, 12, pp. 389-398.
- Zhiyuan, L.** (2018): New Characteristics of China's Outward FDI Since 40 Years of Reform and Openness. *Advances in Social Science, Education and Humanities Research*, No. 184, pp. 5.
- Zhou, C.** – van Witteloostuijna, A. – Zhang, J. (2014): The internationalization of Chinese industries: Overseas acquisition activity in Chinese mining and manufacturing industries. *Asian Business & Management*, 13(2), pp. 89-116.
- Zweers, W.** – Shopov, V. – van der Putten, F. P. – Petkova, M. – Lemstra, M. (2020): *China and the EU in the Western Balkans: A zero-sum game?* Clingendael Report, Clingendael Institute, The Hague, 62 p.

Mellékletek

1. melléklet: A Kelet-Közép-Európába áramló kínai működőtőke-beruházásokat befolyásoló tényezők adatainak forrása

Változók	Az adatok forrása
FDI stock (millió EUR)	Eurostat
GDP	Világbank
GDP/fő	Világbank
GDP növekedési üteme	Világbank
Egységnyi termékre jutó munkaerőköltség (ULC)	Eurostat
A munka termelékenysége (EUR/munkaóra)	Eurostat
A munka termelékenysége foglalkoztatottanként (2005=100%)	Eurostat
Autópályák hossza (százezer lakosra)	Eurostat
Vasútvonalak hossza (km)	Eurostat
Szolgáltatott villamos energia (milliárd kWh)	Eurostat
Export/GDP	Eurostat
Import/GDP	Eurostat
Általános forgalmi adó / GDP	Eurostat
Általános forgalmi adó / Összes adó	Eurostat
Társasági adó / GDP	Eurostat
Társasági adó / Összes adó	Eurostat
A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher / GDP	Eurostat
A munkáltatót terhelő bérekre vetített adóteher / Összes adó	Eurostat
K+F ráfordítás / GDP	Világbank
Kutatók száma	Eurostat
Szabadalmak száma	Világbank
Védjegyek száma	WIPO
Oktatásra fordított közkiadások / GDP	Eurostat
Várhatóan eltöltött iskolai évek száma	UNESCO
Középfokú végzettségűek / népesség	Eurostat
Felsőfokú hallgatók / népesség	Eurostat
Felsőfokú végzettségűek / népesség	Eurostat
Tanult idegennyelv / tanuló	Eurostat